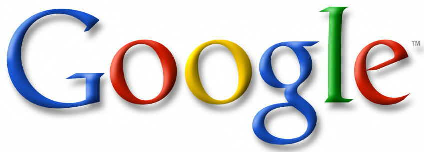

Google

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08162844 2

VRIJMOEDIGE BRIEVEN,

OVER DEN

TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN HET

LAGER-ONDERWIJS

door Philopaedus

EN

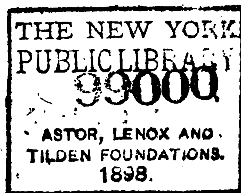
SCHOOLWEZEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

EERSTE STUK.

2 in 1

VRIJMOEDIGE

BRIEVEN.

VRIJMOEDIGE
BRIEVEN
AAN EENEN VRIEND
OVER DEN
TEGENWOORDIGEN STAAT
van het
LAGER ONDERWIJS EN SCHOOLWEZEN
in het
KONINGRIJK DER *NEDERLANDEN.*

Philopaedius

Eerste Stuk.

Te *KOEVORDEN,*
bij D. H. VAN DER SCHEER.
1822.

G.

AAN DEN LEZER.

Het kan overtollig geacht worden, dat ik hier de redenen opgeve, welke mij tot de uitgave dezer brieven bewogen hebben. De lezer zal die hier en daar in de brieven zelve ontmoeten.

Voor zoo veel men echter, bij den ingang van een werk, gewoon is de mededeeling van beweegredenen, oorzaken en aanleidingen tot schrijven te zoeken, wil ook ik hierin den lezer niet te leur stellen.

Het openlijk onderwijs gaat mij zeer ter harte. Ik houde het daarvoor, dat de krachtdadige bevordering van hetzelve het sterkst sprekend bewijs is van den hoogeren trap van waarachtige verlichting en zucht voor het heil des vaderlands, waarop Neêrlands Koning, boven de meesten en misschien boven allen zijner medebroeders staat, en waarvan dan ook de meerdere en toenemende rust en vrede voor Hem de beste en zoetste belooning moet zijn.

Die rust en vrede moet echter duurzaam en aanhoudend toenemende zijn; ongeacht kleine broederverschillen, onder wijs vaderlijk geleide, meer geschikt, om de liefde te scherpen, dan te verdooven; om de hooge waarde van rust en vrede te doen waardeeren, dan die te verstooren.

Gebrek aan onderwijs des volks is de oorzaak van vele twisten en opschuddingen.

In Frankrijk *zijn nog* veertien duizend *Gemeenten, waar geene lagere school gevonden wordt. In vele andere landen ziet het er niet beter uit.*

Eene

Eene verkeerde regeling van het onderwijs kan, naar mijne overtuiging, even schadelijke gevolgen hebben. Het is daarom de pligt van ieder, die het met Vaderland en Koning wel meent, om, waar hij gelooft, gebreken en gevaar van afwijking van het regte doel te zien, met vrijmoedigheid en bescheidenheid, zulks voor te stellen en aan te wijzen. Ook deze pligt meende ik, dat op mij rustte.

Mij geene vrijheid toekennende, om aan den Koning of aan Hoogstdeszelfs verlichten Minister mijne denkbeelden en opmerkingen in het breede voor te dragen, geloofde ik de verpligting te hebben, om, door middel van de drukpers, mijne gedachten mede te deelen. Hieruit zal een dubbeld voordeel ontstaan. Mijne gedachten en opmerkingen zullen openlijk beoordeeld, en door het algemeen gevoelen bevestigd of weêrsproken worden. In beide gevallen zal er de waarheid en het belang des volks bij winnen. Vele mijner opmerkingen zullen dadelijk ter kennis komen van hen, door wien dezelve, zoo ze van gewigt bevonden worden, moeten behartigd en aangewend worden. Dit zal een ander voordeel geven. Het Gouvernement eindelijk zal welligt van dezelve, en van derzelver openlijke beoordeeling, mede niet onkundig blijven.

Om alle deze redenen meende ik tevens zonder vermelding van mijnen naam te moeten schrijven, bij welkers mededeeling het publiek ook inderdaad te weinig belang heeft. Men beoordeele de zaken zelve, met liefde voor vaderland en Koning, gelijk ik mij zelven bewust ben, dat ik, daardoor alleen gedreven, deze bladen schreef.

W.... d. 26 Februarij 1822.

P.

IN-

INHOUD.

EERSTE BRIEF.

TWEEDE BRIEF.

DERDE BRIEF.

van

VIERDE BRIEF.

VIJFDE BRIEF.

EER.

EERSTE BRIEF.

WAARDE VRIEND!

Gij vergt mij, bij vernieuwing, dat ik u openhartig mijne gedachten zal mededeelen over het lager schoolwezen en onderwijs in ons vaderland. Gij verlangt meer dan dit! Gij wilt, dat ik zulks openlijk zal doen, en gelooft, dat ik, sedert den aanvang der schoolverbetering, belang in hetzelve gesteld hebbende, zulks met eenige kennis van zaken kan doen. Gij vermeent zelfs, dat ik in eenen tijd, waarin

een heilbedoelend Koning de zaak van het volks onderwijs zoo ernſtig ter harte neemt, waarin hoogere en lagere beſturen, naar Hoogstdeszelfs wil en in zijnen geest, hetzelve bevorderen, eenige verpligting hier toe heb. Gij gelooft, dat ik ook genoegzaam bekend ben met hetgeen in verſchillende oorden van ons vaderland plaats heeft, om, met eenige naauwkeurigheid, dit te doen.

Uwe beweegredenen hebben mijne vrees overwonnen. Niet verwaand genoeg, om den lof, dien gij mij geeft aan te nemen, heb ik genoeg liefde voor Vaderland en Koning, en zucht voor het belang der volksvorming, om toetegeven aan uw verlangen, en, daaraan toegevende, kan ik niet andersdan eerlijk en rondborſtig te werk gaan.

Gij verlangt echter meer eene opgave der gebreken, welke nog plaats hebben, of waarin men gevaar loopt te vervallen, dan wel eene aanwijzing van de verbeteringen, welke daargeſteld

ſteld werden. Het eerſte laat zich echter zonder het laatſte niet wel doen, en, hoewel mij tot de gebreken vooral bepalende, zal de onpartijdigheid dikwerf vorderen, dat ik gewag make van de verbeteringen, welke plaats hadden. Verwacht echter niet, dat ik eene zekere orde volgen zal. Ik zal ſchrijven als een vriend tot een vriend, vrij en onbelemmerd, als of geen lezend publiek met *Argus* oogen op mijne woorden lette, en ik geen gevaar liep, om van hen, in wier belang ik niet ſpreek, of van Recenſenten, die alles beter weten en beter behooren te weten, dan de rest der ſchrijvertjes erbarmelijk gegispt te worden. Wordt dit het geval, wel nu! men kent mij niet en zal mij niet kennen, en, moet ik, in de dagorde, mijn beurt hebben, het zal, in het midden van den huisſelijken kring, wel te vergeten zijn.

Elk heeft zijn ſtandpunt, van waar hij de zaken overziet. De Koning heeft het zijne. De Minister heeft zijn eigen. De Gouverneur het zijne. De boer, die aanmerkingen op het onder-

wijs maakt, of bij alle zijne heiligen betuigt, dat zijne kinderen reeds veel meer weten, dan hij, heeft insgelijks het zijne. Ik heb ook mijn ſtandpunt, van waar ik de zaken van het lager Schoolwezen en onderwijs overzie en beoordeele, en daarmede meen ik mijne lezers te moeten oriënteren. Behaagt het hun niet, zij verlaten het vrij. Is het naar hun genoegen, zij mogen dan daarop met mij rondzien, zoo veel en zoo ver zij kunnen.

De mensch is geſchapen voor de maatſchappij in deze en de volgende wereld. Zijne vorming voor de laatſte is aan zijne ouders, zich zelven en aan de kerk aanbevolen. Zijne vorming voor *deze* maatſchappij is onverbrekelijke pligt voor hen, die deze maatſchappij regeren en beſturen. Zij zijn geroepen, om te zorgen voor den welſtand derzelve, en om alles te doen, wat dienen kan, om de masſa van maatſchappelijk geluk te vermeerderen en te bevestigen.

Even daarom zijn zij verpligt, om voor de

vor-

vorming van elk toekomstig lid derzelve alle mogelijke zorg te dragen, en, zoo veel met de individuele vrijheid bestaanbaar is, niet toe te laten, dat eenig lid of niet gevormd of ten kwade gevormd worde. Zij behooren alzoo scholen te openen, en in genoegzaam getal daar te stellen, waarin elk lid *waarlijk* tot een goed lid der maatschappij gevormd kan worden. Van geen mensch, hoe goed ook voor een tijd lang zijne daden zijn, laat zich op den duur iets nuttigs voor de maatschappij verwachten, wanneer hij niet gedreven en bestuurd wordt door reine en goede beginselen.

Het is daarom de pligt der bestuurders, om te zorgen, dat niet alleen het verstand der toekomstige leden met de noodige kundigheden verrijkt, maar ook hun hart vervuld worde met reine en goede beginselen. Eene maatschappij van christenen kan, zonder geopenbaarde godsdienst, geene reinheid en vastheid van beginselen aannemen. De vorming des volks behoort dus tevens van den beginne af *echt* godsdienstig te zijn. De maatschappij

echter, waarin wij leven, bevat christenen van verschillende belijdenissen in haar midden. Die bijzonderheden, waarin zij verschillen, kunnen over het algemeen van weinig belang, en datgene, waarin zij allen overeenstemmen, van het hoogste belang zijn; het oordeel hierover behoort nogtans niet aan den staat. Ook datgene, wat anderen als min belangrijk beschouwen, kan voor eenen derden hoogst gewigtig en heilig zijn. Dit mag alzoo noch geleerd, noch bestreden worden. Daardoor zou de vrijheid des gewetens gekrenkt worden, en, waar dit geschiedt, daar wordt de menschelijke vrijheid, in hare binnenste heiligdommen, vervolgd en aangerand. Het onderwijs moet dus echt godsdienstig zijn, maar de stof behoort ontleend te worden van die algemeene waarheden, welke de algemeene overeenstemming der christenen als algemeen belangrijk en gewigtig rekent.

Indien Gij nu met mij dit standpunt verkiest, en uit dit oogpunt de zaak wilt beschouwen, dan vleije ik mij, en onze vroegere briefwisseling,

zoo wel als uwe mij bekende beginſelen, verzekeren er mij bijkans van, dat Gij mij zult toeſtemmen, wanneer ik openhartig betuige, *dat ik met den hoogen lof, die men aan de huidige ſchoolverbetering al meer en meer begint te geven, over het geheel niet inſtemme.*

Ik zal voor het tegenwoordige nog in geene bijzonderheden treden. Slechts ééne bijzonderheid wil ik in dezen aanroeren. Gelijk onze Natie niet ras met nieuwigheden wegloopt, zoo was het ook, in den beginne, met de zaak der ſchoolverbetering geſteld. U heugen welligt, even zoo goed als mij, de dagen, waarin, in ſteden zoo wel als ten platten lande, onderwijzers en ſchoolopzieners hevig vervolgd werden, en de voorbeelden van oproeren, in ſommige plaatſen, zijn niet ver te zoeken. Deze zwarigheden zijn uit den weg geruimd. Er mogen nog enkele bevooroordeelde oorden beſtaan, maar over het geheel wordt men nu allengs, in ſteden en dorpen, meer algemeen ingenomen met het verbeterd onderwijs. Men hoort op vele plaatſen be-

tuigen, dat de kinders zoo veel weten; dat zij nu veel meer weten, dan de ouders, en dat het onderwijs veel beter is, dan in hunnen tijd. Wie zou, bij zulke betuigingen, niet bijkans schroomen van een ander gevoelen te zijn? Zal ik openhartig spreken, dan ben ik dit echter. Ik sta toe, dat er, in eenige opzigten, verbeteringen zijn: maar het hoofddoel wordt nog niet bereikt.

Gij hoort algemeen burgers en boeren betuigen, dat hunne kinderen nu veel meer weten en leeren, maar hoort gij ook zoo zeggen, dat hunne kinderen beter, deugdzamer, vlijtiger, werkzamer, gehoorzamer aan ouders en liefderijker jegens broeders en zusters en andere menschen worden? Van waar komt dit?

Doch genoeg voor eenen brief.

Uw Vriend.

P.

TWEE-

TWEEDE BRIEF.

WAARDE VRIEND!

Ik ſloot mijnen vorigen met de vraag: hoe het komt, dat men wel de ouders telkens meer en meer hoort zeggen, dat hunne kinders wijzer, verſtandiger of geleerder worden, maar niet, dat zij deugdzamer, vlijtiger, zagtmoediger, hulpvaardiger, met vreeze en liefde Gods en liefde des naasten meer vervuld worden? Die vraag zelve zal U doen zien, dat ik nog van hetzelfde gevoelen ben, als vroeger, dat namelijk de verbetering van het lager onderwijs noch dien hoogen trap beklommen hebbe, noch zoo algemeen zij, als ſommigen willen. Inderdaad! ik zie met ſchroom het volgend tijdvak der ſchoolverbetering te gemoet, en God weet! hoe zeer het mij beangſtigt, wanneer ik denk, dat zoo vele wijze belangſtelling van onzen edelen Koning en zoo vele pogingen van braven en weldenkenden voor eene waarachtige vorming des volks grootendeels, zoo niet geheel, verloren zullen zijn.

Zoo lang het schoolwezen bijkans geheel aan zich zelve was overgelaten, en van de zijde van het Gouvernement geenen steun had; toen men, in de meeste plaatsen, hevige tegenstanders tegen hetzelve ontmoette, zag ik minder gevaar, dan thans. Toen was het zaak, elke proeve en iedere inrigting wel te wikken en te wegen, en niets, dan innige overtuiging van de goedheid en waarheid eener zaak, kon tot derzelver beoefening leiden. De onderwijzers stonden aan spot en verguizing bloot. De naam van schoolopziener was een gehate naam, voor welken ieder vreesde. Menig een werd bespot, bedreigd en vervolgd, en ik ken er meer dan een, die, zonder vasten moed, zekere bevooroordeelde plaatsen niet behoefde te naderen. Het had toen moeite in, om schoolopzieners te vinden, en, die zich daartoe liet gebruiken, deed het niet, om het armzalig gewin, of om de eer er aan verknocht.

Hoe veel anders is dit thans geworden! Regis ad exemplum totus componitur orbis! Sints de komst van onzen geliefden Koning tot den troon;

troon; sints alle pogingen, om het schoolwezen te vernietigen, zijn afgestuit op Hoogstdeszelfs vasten wil tot eene wezenlijke en redelijke verlichting des volks; sints het gros der menschen het betere hier en daar heeft meenen te moeten erkennen, zijn de gedachten en de handelwijze van velen gezwenkt en gezwaaid. Het wordt mode, om van de verbetering van het onderwijs hoog te spreken. De voorheen gehate, en thans in sommige opzigten zwak gewordene post van schoolopziener wordt bij velen begeerlijk. Waar men vroeger vergeefs aan vijf of zes denzelven aanbood, daar bieden zich nu tien of twaalf, bij gelijke besoldiging, voor denzelven aan. Geen wonder, dat de gunst en ongunst op de voorstellen tot begeving grooten invloed krijgt! Bij de onderwijzers heerscht eene onbedenkelijke schrijfjeukte, en verscheidenen, die geenen enkelen draagbaren volzin schrijven kunnen, gelooven nogtans, in alle nederigheid, roeping te hebben, om als schrijvers op te treden. De kinderen — doch ik wil daarna deze zaken breeder behandelen.

He

Het is echter verre van mij, dat ik alle verbetering in het lager onderwijs en schoolwezen ontkennen zou. Er is in de tijden van hulpeloosheid veel, zeer veel gedaan. De moed van verscheidene, zich zelven, opofferende, schoolopzieners, die zich door het: *wij moeten tijd verbeiden! wij zullen eens zien! alles staat op een goeden voet!* waarvan echter niets kwam, niet lieten verdooven; de braafheid en deugd van verschillende onderwijzers, die, zelfs bij broodgebrek, in den eigenlijken zin, niet nalieten te denken op hetgeen tot eene betere uitoefening van hunnen post behoorde, verdienen allen onzen lof. De wijze en vaste wil van onzen Koning ruimt allengs alle beletselen weg. Met koninklijke mildadigheid worden, waar zulks noodig is, fondsen aangewezen tot opbouw van scholen of ter verbetering van traktementen. Op vele plaatsen ziet men nieuwe scholen de oude en bouwvallige vervangen, en in het bestaan der onderwijzers, op eene toereikende, en zelfs op eene ruime, wijze voorzien. Van de onderwijzers wordt ook, bij de examina, meer gevorderd, en het kost bij de

Kom-

Kommisſien van onderwijs mindere moeite, om gebreken weggenomen en iets goeds daargeſteld te zien. De onderwijzers hebben zich meer geregeld in gezelſchappen vereenigd en de onderlinge mededeeling en wisſeling van begrippen kan ook meer gunſtig werken op het onderwijs. Het onderwijs is ook meer redelijk geworden, en het ſtaat niet te denken, dat de kinderen, welke thans de ſchool verlaten, meer die *lijdzame machines* zullen worden, welke ſlechts bewogen worden, zonder zich zelve te bewegen, of anderen in beweging te brengen. Of men zich echter nu hier mede tevreden en gerust mag ſtellen? of hier mede veel, ik zeg niet eens alles, gewonnen en gedaan is voor de volksvorming? Of de maatſchappij, op deze wijze, vaster, ſterker, gelukkiger zal worden? Dit zijn andere vragen, en ik wage het deze ontkennende tegen het meer heerſchend gevoelen aan, te beantwoorden.

Doch, genoeg ketterijen in éénen brief! Ik eindige met de vraag, waarmede ik dezen begon, U op nieuws te herinneren. Blijf Gij, bij al

mij-

mijne uitmiddelpuntigheid, mijn vriend, gelijk ik steeds zal zijn en blijven

den 16 November 1821.

Uw Vriend.
P.

DERDE BRIEF.

ZEER WAARDE VRIEND!

Ik vervolg mijnen vorigen. Ik eindigde dien, met de vraag: of er door de tegenwoordige schoolverbetering veel voor volksvorming, maatschappelijk geluk en rust gewonnen zij? ontkennende te beantwoorden. Ik moet u redenen van mijne vreze geven, en doe dit thans, maar ik doe dit met huivering. Gij mijn vriend! aan wien ik zeggen durf, dat ik mijne beste krachten aan het belang der jeugd heb gewijd, en mijn eigen belang dikwerf heb voorbij gezien, gij althans zult mij niet miskennen, en God, die mijn harte kent, moge beoordeelen, of onedele bedoelingen het beweegrad van mijn schrijven zijn. Anderen mo-

mogen mij veroordeelen, of weêr anderen mij ten deele of geheel toestemmen. Wat nood? Geenen onregtmatigen smaad wenschende en geenen lof begeerende, schuile ik veilig achter het schild der onbekendheid. Ik ga daarom verder gerust tot zake.

Hoe zeer aan eenen vriend schrijvende, en daarom min aan logische orde mij verbonden rekenende, wil ik echter eenige orde in acht nemen; en *eerst* u schrijven over het *onderwijs* zelve, in den eigenlijken zin, om *dan* meer hetgeen tot het *schoolwezen*, gelijk het genoemd wordt, behoort, in overweging te nemen.

Ten aanzien van het *onderwijs*, moet ik u terug voeren tot het standpunt, waarop wij ons, in mijnen eersten brief geplaatst vonden. Wij moeten hetgeen er tot eene ware vorming des volks, tot deszelfs opleiding tot zedelijkheid en deugd, zoo wel als om nuttige en bruikbare menschen in de maatschappij te worden, vereischt wordt, niet uit het oog verliezen. Hier aan behooren

wij

wij te toetsen hetgeen wij thans vinden, en zoo veel mogelijk overzien, hetgeen in verschillende gedeelten des lands plaats vindt.

Beoordeel ik nu het onderwijs, zoo als het werkelijk in verschillende provinciën des Rijks plaats heeft, dan moet ik, met al de meerdere of mindere kennis, welke ik van hetzelve, in verschillende oorden, door onderscheidene betrekkingen en gelegenheden, verkregen heb, vrijmoedig zeggen, dat hetzelve over het geheel geenzins is, hetgeen het wezen moest. Ik spreek nu nog niet zoo zeer van de *leerwijze*, als wel van het *doel* en de *stof* van het onderwijs.

Niet, dat ik omtrent de leerwijze geene aanmerkingen hebbe, of het goedkeure, dat onderwijzers, zoodra zij b. v. hier of daar eene andere leerwijze voor het leeren lezen gezien hebben, dadelijk, door zekeren pruritus scribendi gedreven, zich opgewekt gevoelen, om ook eene leerwijze voor het leeren lezen, gelijk zij meenen, uittevinden, en in het licht te geven.

Doch,

Doch, men moge mijnentwege haspelen over verschillende leerwijzen en over de eenige ware methode; het moge bewijs van nadenken en stof tot onderzoek opleveren, dat de een na den ander weder iets meer of minder oorspronkelijks hierover in het licht geeft, en dat daar over met meerder of minder ophef gesproken of geschreven wordt van lieden, die somtijds toonen zelfs de primae lineae van deze wetenschap niet te kennen, ik zou mij deswege ligt kunnen troosten, indien maar het *meer gewigtige* behoorlijk ter harte genomen werd. Zoo lang men toch hier mede bezig is, wordt men bewaard, om iets, hetgeen nadeeliger is, te doen.

Doch, hoe is het met dit *meer gewigtige* gelegen? In hoe ver kan men zeggen, dat het *hoofddoel* van alle onderwijs, de vorming der jeugd tot waarlijk nuttige leden van den staat, en derzelver voorbereiding voor eene toekomstige maatschappij, duidelijk is aan het licht gesteld en op den voorgrond staat, bij alle algemeene bemoeijingen? Kan men zeggen, dat alle,

dan de meeste schoolopzieners dit doel kennen, steeds voor oogen hebben en op de bereiking van hetzelve werken? Durft men zeggen, dat het gros der onderwijzers doordrongen is van hetzelve, en het zoekt te bereiken in de school? Heerscht er omtrent dit doel, in de verschillende oorden des rijks, eene genoegzame overeenstemming, zoo dat men verwachten mag, dat de vorming der jeugd, in verschillende oorden, in genoegzame harmonie tot elkanderen staat?

Ieder, die het onderwijs in verschillende oorden heeft waargenomen, zal, zoo wel als ik, ontkennende deze vragen beantwoorden moeten. Het zou hatelijk kunnen schijnen, indien ik provincien, plaatsen en personen noemde; doch het zal geene regtmatige ergernis kunnen geven, indien ik nu en in het vervolg daadzaken, uit verschillende provincien, opnoeme, en mij aanbiede, om, zoo zulks van *waarlijk* belanghebbenden verlangd wordt, door den drukker dezer brieven, nadere opheldering te geven.

Wat

Wat zal men nu moeten zeggen, indien men met mij ziet, dat in de armenschool, in eene zeer aanzienlijke stad, reeds de kinderen der laagste klasse bezig gehouden worden met alle de grammatikale onderscheidingen en kunsttermen, welke ten aanzien van de kennis der letteren en derzelver onderscheiding gebruikt worden? Wanneer nu in dezer voege de armen kinderen het hoofd opgevuld wordt met velerlei grammatikale en andere wetenschappelijke kunsttermen en daarbij hunne eerzucht, door velerlei kunstmiddelen, opgewekt wordt, is het dan te verwonderen, dat men ze op de werf en in de fabrieken en winkels wel vlugger van bevatting, maar tevens onhandelbaarder vindt?

Is het verbetering en doelmatige inrigting van het onderwijs en ware vorming der jeugd, dat men, offschoon dan met nieuwe tafels, banken en boeken, den ouden slendriaan en werktuigelijken gang volgt. Wat heeft men er van te denken, wanneer men elders eenen stumperigen ondermeester in de school vindt, terwijl de meester, in de school gekomen, op het berigt dat er

een vreemd heer in de ſchool is, zich verontſchuldigt met te zeggen, dat hij in huis bezig is met extra fraaije kaarten van Amerika voor de ſchool te vervaardigen, op welker bezigtiging hij den vreemden heer inſtantelijk uitnoodigt? Wat is het, wanneer men geheele ſchoolwanden vervuld ziet met wetenſchappelijke tabellen, in velerlei vorm en inrigting? Wanneer men elders uit de duizenden van kinderen, welke op de honderd en een ſcholen eener ſtad gaan, door middel van doode ſtreepjes, kaartjes, eereborden, boeken van eer en ſchande præcieſelijk weet aantewijzen, de zes knapſte, verſtandigſte, braafſte, deugdzaamſte kinderen, welke in geheel de ſtad gevonden worden? Is het vorming van de jeugd, wanneer nog altijd het ſchrijven van een fraaije en kunstmatige letter op den voorgrond ſtaat? Wanneer het uitrekenen en te boekzetten van moeijelijke, in het dagelijksch leven niet voorkomende voorſtellen, zonder oordeel, hoe zeer men dan ook de kinderen de theorie heet te leeren, de ſtoffe oplevert tot overgrooten roem? Ik zwijg van ſcholen en oorden, waar het nog

veel-

veelal bij het oude is, en zelfs een ſystematiek godsdienſtig onderwijs, indien het van buiten leeren van zoodanige vragen dien naam kan hebben, niet vergeten wordt.

Kan men zeggen, dat in dezer voege de jeugd waarlijk tot nuttige en brave burgers gevormd wordt, en dat zich van het toekomſtig geſlacht voor de welvaart des vaderlands iets beters verwachten laat? Vooral wanneer men nu daar bij in acht neemt, hoe en door welke middelen de jeugd verder gevormd wordt.

De tijd, waarin plak en ſtok met andere ſtrafwerktuigen in de ſchool heerschten, en vlijt, orde en deugd, in de harten der kinderen moesten ſlaan, heet voorbij te zijn. Ook is dit zeker in een gedeelte der ſcholen het geval. Men zou zich echter bedriegen, indien men meende, dat dit algemeen plaats vond.

De indrukkelijke en herhaalde aanſchrijvingen van zijne Excellencie, den Minister voor het publiek

onderwijs, in de *Bijdragen voor het onderwijs* voorhanden, toonen wel het tegendeel. En niettegenstaande dezelve houden wij het daarvoor, dat het er verre af is, dat dezelve, na dien tijd, zouden afgeschaft zijn geworden. De openlijke betuigingen van onderwijzers, zelfs in gedrukte geschriften voorhanden, leveren het bewijs voor ons gevoelen.

In een gedeelte der scholen werden dezelve echter afgeschaft. Maar wat werd er voor in de plaats gesteld? Het onmatig en onmenschkundig gebruik van eer en schande! Indien men nu ook eens mogt oordeelen, zonder dezelve of zonder ligchamelijke straf in de school zijn gezag niet te kunnen bewaren, dan houden wij het echter daarvoor, dat dezelve in de handen van zoo vele onderwijzers, die even hierdoor betoonen, geene mensch- noch kinderkunde te bezitten, wapenen zijn, veel gevaarlijker dan een scherpsnijdend mes in de handen van een kind. Wat er nu hierdoor van de openlijke vorming moet worden, geve ik aan ieder in bedenking, en blijke alrede uit de

bij-

bijkans en geheel volwasfene jeugd, opgevoed en gevormd door zoodanige middelen. En wat is deze jeugd, die nu, naar gelange iets vroeger of later in hunne woonplaatfen het eer- en fchandbord, met al derzelver verdere wijzigingen en volmaking, ingevoerd werd, volwasfen is, door dezelve geworden? Gewis heeft dezelve hier en daar meer fmaak voor wetenfchappen, en zelfs meer wetenfchappelijke kennis gekregen, hoe oppervlakkig dezelve dan ook veelmalen is. Maar meer nuttige burgers van den ftaat! — Neen! dat zijn zij gewis niet geworden. Bij eenige opmerkzaamheid ziet gij, hoe zij zich overal vooraandringen; hoe zij nergens rust of duur hebben; zich verbeelden meer te moeten gelden, menigen bejaarden achteruit zetten, en den hoogften toon in alle kringen voeren, met eene ftoutheid en onbefchaamdheid, die zonder weerga is: met één woord, hoe zij, in plaats van nuttige leden, regt lastige zeefchepen zijn geworden.

Gaat dit zoo voort, wat moet er dan, als deze wijze van vormen en opvoeden meer algemeen wordt (en hoe algemeen is dezelve niet reeds geworden?)

den!) van de maatschappij worden? Inderdaad! de stok en plak mogt, gelijk ik wel eens niet zonder reden aangemerkt zag, twisten en processen in de harten der kinderen geslagen hebben, de tegenwoordige middelen zullen nijd en afgunst, met de zucht, om elkander den voet te ligten, in de harten der jeugd doen wortelen.

En is het niet de heilige zaak der schoolverbetering en de volksopvoeding tot een voorwerp van regtmatige bespotting te maken, wanneer men ziet, hoe er met de middelen ter opwekking van den eerzucht, als opvoedings en vormingsmiddelen wordt omgesprongen? Wat moet men er van denken en verwachten, als men ziet, dat elke bijzonderheid, van hoe gering belang ook, door streepjes en schrapjes wordt gemerkt; dat jongens, somtijds omhangen met eer-medailles, dezelve aanteekenen van hunne makkers; dat dezelve hieruit worden overgebragt in het grootboek van den onderwijzer; dat daarop een veeltal kinderen op het eerbord komen en vervolgens hunne eerekaartjes, eerekransen en wat al meer ontvangen; dat dezelve in het meest gebruikt vertrek der ouders,

ders, achter glazen en lijsten, zoo wel van meisjes als jongens, ten toon gehangen worden; dat wijders uit alle deze aanteekeningen, kaartjes en kransen, bij het einde van het jaar, door de plaatselijke schoolkommissien, de zes verdienstelijkste leerlingen bijeen verzameld worden, ja dat men, nu de zes verdienstelijkste leerlingen uit alle de verschillende scholen in eene stad bijeenbrengende, daaruit, op gelijke wijze, de zes verdienstelijkste leerlingen uit geheel de stad weet optezoeken en aan het oog des volks ten toon te stellen. Men gelove niet, dat wij overdrijven. Men leze slechts de *Bijdragen* na van dit loopende jaar, en men zal er, zoo wel als in die van vorige jaren, de bewijzen van vinden. Goede God! indien dit vorming en opvoeding des volks heet, dat dan de onwetenheid der vorige dagen, hoe eer zoo liever, terug keere.

Wij beslissen hier de vraag niet, of er van de eerzucht eenig gebruik gemaakt moet worden of niet, noch ook of de openlijke straffen en beloningen gemist kunnen worden. Doch dit is zeker, dat er geene middelen zijn, welke, zoo ze ge-

bruikt worden, met meer verſtand, met meerdere behoedzaamheid, met meerdere mensch- en kinderkunde moeten aangewend worden, dan die welke beſtaan in het toedienen van eer en ſchande. En nogtans wordt er, tot onherſtelbare ſchade van het opkomend geſlacht, zoo jammerlijk, op vele plaatſen, mede omgeſprongen.

Hier (ik noem gevallen, waarvan ik in verſchillende provincien ooggetuige was, of welker waarheid boven alle bedenking is) ſpotten de jongens openlijk met het examen en de prijsuitdeeling, welke op den volgenden dag plaats zal hebben, en zoo wel de, op het vorig examen, bekroonden, als niet bekroonden, verhalen, met vertooning hunner premien, op de meest ſnaakſche wijze, aan den vreemdeling, die met hen ſpreekt, hoe het er toegaat, om eenen eereprijs te verkrijgen. Elders verkoopen arme kinderen aan rijkeren hunne kaartjes voor geld. De eerſten koopen nu brood, en de laatſten krijgen den opgehangenen prijs. Daar roept een ſchoolmeester aan zijnen ondermeester, die een jongen onder het ſchandbord plaatst, in tegenwoordigheid der geheele ſchool:

„D..... wat doet gij daar? Weet gij wel, dat „ik van dezen jongen dubbeld ſchoolgeld krijge?" Elders ſmeeken de kinders hunne ouders dagelijks om het een of ander, ten einde dit aan de jongens te geven, welke de goedkeuringsteekens aanteekenen, omdat zij anders geene goedkeuringsteekens krijgen. Uit eenen anderen oord, ſchrijft mij een mijner vrienden. „Het examen en de prijs„uitdeeling is in onze ſcholen een financiele „ſpeculatie geworden, bij de ouders en kinders. „Men wikt en weegt naauwkeurig, wie de meest „dure prijzen hebben gekregen, en is verbitterd, „daar men zelve tot de kas, waaruit zulks komt, „mede betalen moet, zoo men eenen prijs van een „of meer ſtuivers minder in waarde bekomen heeft. Haat, nijd, jaloeſie en dikwerf hevige twisten „gaan hier mede gepaard."

Zal ik meerdere voorbeelden bijbrengen? Het ontbreekt niet aan een groot getal. Doch voor u, mijn vriend! ſchreef ik reeds te veel. Meermalen gaven wij, in onze geſprekken, onze zorgen en onze vrees elkander te kennen. Voor anderen

mo-

moge dit ook toereikende zijn, en stof tot verder nadenken opleveren. Ik leg daarom voor deze keer de pen neder.

den 17 December 1821.

Uw Vriend
P.

VIERDE BRIEF.

Ik wil u, geliefde Vriend! in dezen brief bepalen bij het meer opzettelijk zedekundig en godsdienstig onderwijs. Gij herinnert u hetzelve zoo als het voormaals was. Het bestond in het opzeggen van eenige vragen uit een geijkt vrageboekje voor de leerstellige godgeleerdheid, of van den Heidelbergschen katechismus, bij de heerschende kerk in gebruik, en in het lezen van den Bijbel van Genesis tot aan de Openbaring toe. Dit geschiedde zonder eenige opheldering en zonder eenige keuze, ten aanhooren van en somtijds zelfs door de leerlingen van andere gezindheden. Elke misslag werd gewoonlijk met stokslagen geboet.

Over

Over het geheel is dit nu niet meer het geval. Echter ben ik er verre van af, om te willen beweren, dat het gebruik van den katechismus, veel min van de bovenbedoelde vrageboekjes, thans in alle gedeelten des vaderlands uit de scholen verdwenen zou zijn. Maar wat is er voor in de plaats gekomen? Somtijds niets. In andere scholen wordt een zamenstel van zedekunde gelezen, en, zoo het wel wil, op de eene of andere wijze, verklaard, en de kinderen worden op zijn best aldus theoretici, maar gewis geene praktici in de zedekunde. Het met hartelijkheid en liefde, op eene menschkundige wijze, de kinderen Gods en menschenliefde in te boezemen, en met vrome en heilige gevoelens te vervullen, is zeldzamer, dan men veelligt denkt.

In den aanvang der schoolverbetering was de Bijbel uit de meeste scholen geweerd, en het was een weldaad voor den Godsdienst, zoo wel als voor de vrijheid des gewetens, dat dit geschiedde. Terwijl toch het lezen van den bijbel, zoo als dit geschiedde, een regtstreeksch middel was, om de onuitwischbaarste onverschil-

lig-

lijgheid jegens den bijbel in de harten der kinderen te prenten, is het bij mij nog altijd even onbestaanbaar met de vrijheid des gewetens, dat men de Roomschen, op de scholen en in de gewone schooltijden, welke voor allen gelijkelijk moeten openstaan, zelfs maar noodzaakt, om naar het lezen des Bijbels te luisteren. Het kan geheel de vraag niet zijn, of deze onze medechristenen hierin gelijk hebben of ongelijk? Voor mij, ik houde hun gevoelen omtrent het lezen der H. S. voor eene groote en schadelijke dwaling. Doch de scholen moeten voor allen openstaan. Dit doen zij niet meer, zoodra daarin iets voorkomt, hetwelk met geweten of de overtuiging van dit of een ander gedeelte van de leden der maatschappij strijdt. Of wil men dit echter, dan behoort men voor de Roomschen afzonderlijke scholen te bouwen. En hoe ras zal men dan niet Roomsche, Lutersche, Remonstrantsche, Doopsgezinde, Joodsche, en andere scholen krijgen? En zal het dan beter gaan?

Of zou men misschien, op deze wijze, stil en ongemerkt het goede zaad uitstrooijen en de bij-

bel-

belverspreiding bevorderen? Zou men alzoo, bij de verdubbelde pogingen der Roomschen, om de leer hunner kerk te verspreiden, op de voorzigtigste en meest nadrukkelijke wijze, hen moeten tegenwerken? God beware ons, dat wij de dagen, waarin de *piae fraudes* aangeprezen werden, immer zien terug keeren. De dwaling moge daartoe haren toevlucht nemen. De waarheid behoeft dezelve niet. Het is zwakheid en praktisch ongeloof, wanneer men daartoe den toevlucht neemt. Doch het verraadt ook onkunde aan den waren staat van zaken.

Slaat men toch vele der gebruikt wordende schoolboekjes op, dan zal men zien, dat de inhoud en kern der H. S. daarin, op eene bevattelijke wijze, aan kinderen wordt voorgesteld. Wat bedoelt men nu? de kennis van den geheelen Bijbel of van deszelfs inhoud, voor zoo ver die voor kinderen verstaanbaar en nuttig is? Het komt er dus slechts op aan, welk gebruik er, door de onderwijzers, van dergelijke werkjes gemaakt wordt. Is *dit* niet goed, zal dan dat, hetwelk er van den bijbel zelven gemaakt wordt, gepaster zijn?

Hoe

Hoe tegenſtrijdig is de mensch dikwerf in zijne oordeelvellingen en beſluiten!

Inmiddels, hoezeer ik het geenzins met den ſchrijver eener prijsverhandeling bij de Maatſchappij tot nut van 't Algemeen eens ben, dat alle godsdienſtig onderwijs van de ſcholen verbannen is, zelfs niet, dat het minder is dan voorheen, zoo houde ik het echter daar voor, dat alle eigenlijk gezegde vorming en opleiding tot zedelijkheid en godsdienſtigheid, over het geheel in onze ſcholen nog te veel ontbreekt. Vraagt men naar de oorzaken? Ik vinde die deels in het gebrek aan genoegzame opwekking en aanſporing daartoe, en anderendeels in gemis aan de noodige geſchiktheid bij de meeste onderwijzers. Doch op deze beide zaken zal ik nader terug moeten komen.

Ik zie er tegen aan, dat deze brief eens in druk zal verſchijnen. Ken ik het ſteeds meer heerſchend gevoelen wel, dan ben ik hier meer dan ooit met hetzelve in ſtrijd.

Ik kan en mag echter niets daarvan terug

rug nemen. Ik drukte mijne reinste overtuigin uit. Amicus PLATO, amicus SOCRATES, magis amica veritas.

den 18 December 1821.

Uw Vriend
P.

VIJFDE BRIEF.

Meer opzettelijk, schoon kort, wil ik u thans over de *stoffe* van het onderwijs, in onze lagere scholen, onderhouden.

Het onderwijs moet strekken, om de jeugd naar verstand en hart, wel te vormen, ten einde zij zoo waarlijk nuttige leden van de maatschappij mogen worden. Ik zal niet herhalen, wat zij naar verstand en hart hiertoe moeten worden. Doch; zullen zij dit worden, dan moeten de *middelen* geëvenredigd zijn aan het doel, dat is, de *stoffe* van het onderwijs en van de vorming moet, onder eene gepaste leer- en handelwijze, eene strekking hebben, om de jeugd datgene

me-

mede te deelen, wat zij bezitten moet, om waarlijk nuttige burgers van den ſtaat te worden. Zij moeten echter, op de lagere ſcholen, dat onderwijs en die vorming ontvangen, welke hen in het algemeen, en niet voor ſommige hoogere ſtanden, geſchikt maakt.

Treden wij nu de ſcholen binnen, dan zullen wij moeten erkennen, dat er over het geheel, zoo wel in de *middelen* als in de *wijze*, waarop deze middelen aangewend worden, zeer veel te wenſchen overblijft.

Ik ontken, in geenen deele, wezenlijke en goede verbeteringen. Ik ſta dezelve in verſchillende oorden toe, en niemand is er, die meer dan ik hulde kan doen aan den onvermoeiden ijver van verſcheidene ſchoolopzieners en ſchoolonderwijzers, in het naſporen van de meest gepaste middelen, en van de wijze, om dezelve aantewenden.

In onderſcheidene oorden zijn wezenlijke verbeteringen. De gewone middelen worden meer

aangewend ter ontwikkeling van de verstandelijke vermogens. Behalven deze worden ook vroeger niet beproefde gebezigd. Elders wordt ook op de vorming van het hart gewerkt, en, op sommige plaatsen, op eene doelmatige wijze. In onderscheidene andere oorden echter, wordt noch aan het één noch aan het ander gedacht, en, wanneer men eene eenigzins andere wijze, om het lezen te leeren, eenige betere lees- en leerboekjes, en een paar landkaarten of welligt ook eene nederduitsche spel- of taalkunde uitzondert, dan — gaat alles den lieven ouden gang.

Eene bedaarde beschouwing van hetgeen er in de scholen over het geheel geleerd wordt, zal ons moeten doen zien, dat er op vele plaatsen te veel, op andere weder te weinig, en op de meesten op eene ongeschikte wijze onderwezen wordt.

Tot het eerste breng ik, dat men in vele scholen de aardrijks-, geschied- en natuurkunde of zelfs ook de sterrekunde, gelijk ook spel- en taalkunde, wetenschappelijk onderwijst. Het is de

 vraag

vraag niet, of dit onderwijs, op zich zelve beschouwd, voor de maatschappij of voor zekere standen nuttig zij? Niemand zal dit ontkennen. Het is ook de vraag niet, of het mededeelen van iets zakelijke uit deze wetenschappen, bij voorkomende gelegenheden, nuttig kan zijn? Ook dit zal niet ontkend worden. Maar de vraag is, of eene min of meer uitvoerige wetenschappelijke behandeling stoffe en middel kan zijn voor het onderwijs op de lagere scholen. Dit nu behoort gewis regtstreeks, zoo uit hoofde van den aard en het doel dier scholen, als uit hoofde van den teederen leeftijd van de bezoekers dier scholen, ontkend te worden. Dit heeft zijne toepassing, zoo wel op de lagere scholen in de steden, als ten platten lande. Het doet er niets toe, dat de inwoners der eerste eene hoogere beschaving dan de laatste behooren te hebben. Dit toegestaan zijnde, geldt het nog slechts vooral van enkele standen, en de lagere school is de plaats niet, waar dezelve verkregen moet worden.

Als men nu echter de berigten in de Bijdragen

na-

naſlaat; als men daar in ziet, hoe, bij de ſchool-examina, het onderzoek in deze wetenſchappen eene aanzienlijke plaats bekleedt; als men vele, zelfs hooggeroemde, ſcholen binnentreedt en zich door den onderwijzer dadelijk de aandacht ziet bepalen op de ſchoone vorderingen zijner leerlingen in deze wetenſchappen; als men aan de vervaardiging der daar voor noodige leermiddelen velen tijd beſteed ziet; terwijl het gewone onderwijs dikwerf minder behartigd wordt, en de kleinſten ſoms in eenen hoek bij één gedrongen ledig zitten, — wat moet men dan denken? Wat anders, dan dat in zeer vele ſcholen het aanwezen van dergelijk wetenſchappelijk onderwijs een onweerſprekelijk bewijs oplevert, dat vele ſcholen er nog ver af zijn, van aan hun wezenlijk doel te beantwoorden!

De oorzaak hier van ſchijnt mij nergens anders, dan in de verkeerde vorming, welke vele onzer tegenwoordige onderwijzers verkregen, te zoeken. In den aanvang der ſchoolverbetering zocht men deze verbetering vooral in *dit* onderwijs. De onder-

wijzers, die het eerst de handen aan het werk floegen, bragten deze wetenſchappen van lieverlede in de ſchool. De meeste onzer jeugdige onderwijzers werden door dezen gevormd. Hunne vorming begon, niet met hunne wezenlijke vorming tot onderwijzer, maar met de dagelijkſche wetenſchappelijke beoefening van taal-, reken-, aardrijks-, geſchiedkunde en andere wetenſchappen. Dáar mede opgevuld, was het niet vreemd, dat zij op hunne beurt geloofden, zich van alle hunne hooge geleerdheid weder in de ſchool te moeten ontlasten.

En van hier, dat men zoo vele ſcholen overladen ziet met onderwijs, voor dezelve niet pasſende. Welligt kwam hierbij een duister gevoel van het nut, hetwelk de aanwending dezer wetenſchappen voor ieder mensch hebben kon. Doch, niet genoeg tot den geest en kern dier wetenſchappen doorgedrongen, ontbrak het hen aan het vermogen, om, bij voorkomende gelegenheden, in de gewone lesſen, het zakelijke dier wetenſchappen als bewijs of voorbeeld aantewenden,

den, *bleven* zij aan de wetenſchappelijke ſchors knagen, en dienden die aan hunne leerlingen toe.

Treft men echter een groot getal ſcholen aan, waar *te veel* wordt geleerd, of liever, waar men zoodanige wetenſchappen, als leermiddelen gebruikt, welke niet binnen het gebied der lagere ſcholen liggen, er is een ander getal van ſcholen, en dit getal is misſchien, nog grooter dan men denkt, waar *gebrek* aan de noodige leermiddelen beſtaat. Dat men nog, in alle provincien, enkele onderwijzers van vroegeren ſtempel vindt, welke niets meer dan het gewone lezen, ſchrijven en rekenen leeren in hunne ſchool hebben, is niet te ontkennen. Dit echter bedoel ik niet. De tijd moet dit verhelpen, in zoo ver het niet door penſioenen verholpen wordt. Doch er bevinden zich behalven die, verſchillende oorden, en in dezelve vele ſcholen, waar niets meer dan dit plaats heeft. Het moge dan waar zijn, dat, in een gedeelte van die, zich het onderwijs niet alleen tot het werktuigelijk lezen, ſchrijven en rekenen bepaalt, maar dat dit ook, op deze of

 geene

gene wijze, meer verſtandig geleerd wordt, het is dan echter niet te ontkennen, dat de ſcholen hier geenszins zijn, wat zij moeten zijn. Verſtandelijke, en zedelijke vorming kan, op deze wijze en door deze middelen alleen, niet bevorderd worden. Zij zijn *als zoodanig*, verre boven het bereik der pas op ſchool komende kinderen, en daar, waar men voor dezen niets anders aantreft, mag men gewis van de vorming der jeugd geene gunſtige gedachten hebben.

Om deze zelfde reden kan ik insgelijks van zoodanige ſcholen en onderwijzers niet hoog gevoelen, waar ik in alles de uitſtekende zucht zie, om aan de ouders te behagen, door de ſnelle vorderingen hunner kinderen in het lezen, ſchrijven en rekenen. Het gaat bij mij vast, dat het daar niet wel zit. Ik wil niet, dat men dit verwaarlooze. Men kan zelfs niet vermoeden, dat ik dit zou willen. Doch, waar deze zucht *zoo* bovendrijft, daar is niet de vorming der kinders, maar eigene eer het doel, en de eerſte wordt meestal aan het laatſte, door het verwaarloozen van

of-

de meer gepaste middelen van vorming, opgeofferd.

Ik moet op onze huidige schoolverbetering nog meer afdingen, wanneer ik let op de *wijze*, waarop de aanwezige middelen van onderwijs en vorming gebezigd worden. Nogmaals herinner ik, dat ik geene wezenlijke verbeteringen, ook in dit opzigt, ontkenne.

Er zijn een goed getal van onderwijzers, welke, op een regtgepaste wijze, dezelve aanwenden. Doch grooter, dan men wellligt denkt, is het getal der genen, welke op eene hoogst ondoelmatige en ongeschikte wijze hier mede te werk gaan. —— Al, wie op de lagere scholen wetenschappen wetenschappelijk onderwijst, in plaats van bij gelegenheden het zakelijke hier van mededeelen, maakt zich hier aan schuldig. Al, wie zonder hart en ziel het onderwijs mededeelt en zonder hart en liefde zoekt te vormen en te leiden, zondigt in de wijze. Al, wie een onbezonnen gebruik van de middelen ter opwekking

van den naarijver maakt, is hier niet vrij te ſpreken. Doch, ook in de andere middelen van onderwijs en vorming hapert het dikwerf niet minder aan de wijze. Er is een veeltal ſcholen, waar men nieuwe leermiddelen van later tijd bezigt, maar waar aan de wijze, waarop zulks geſchiedt, zeer veel ontbreekt.

Het is moeijelijk, en misſchien minder noodig, hier in vele bijzonderheden te treden. Enkele voorbeelden mogen volſtaan. Voor het leeren lezen wendt men thans vrij algemeen deze of gene wijziging der klankmethode aan, en de vroegere ſpelmethode is meer zeldzaam geworden. Maar, hoe veel noodelooze omſlag treft men niet hierbij aan. Bovendien gaat men veelmalen zeer onnaauwkeurig te werk, en, in ſtede van voordeel te doen, doet men nadeel. Elders heet men de klankmethode te volgen, en men maakt er inderdaad eene ſpelmethode van. In beide gevallen zondigt men in de wijze, en toont men van den aard, het doel en den gang der klankmethode geene duidelijke denkbeelden te hebben.

Als

Als middel van verstandsontwikkeling en voorbereiding voor de schrijf-, teeken- en meetkunst wendt men in vele scholen de vormleer aan, maar op welk eene wijze? Hier ziet men een groot bord met velerhande figuren, welke men de kinderen in één of meer schooltijden laat namaken. Daar teekent men zamengestelde figuren, welke de kinders zullen namaken. Elders laat men weder, zonder eenige orde, de kinderen teekenen of maken, wat zij willen. Op vele scholen wordt, op geen gepastere wijze, de tafel der eenheden gebezigd.

Ten aanzien van het gebruik der leerboeken zou niet minder te zeggen vallen. Of is het verstandsoefening, wanneer men onder het lezen telkens hoort vragen, welk leesteeken er staat?

Is het eene geschikte behandeling der rekenkunst, wanneer men, al is het ook na eenige verklaring der theorie, den leerlingen een aantal voorstellen, naar de regel af, laat uitrekenen en te boek zetten? Doch genoeg voorbeelden. Ieder

der, die weet, wat verſtandelijke en zedelijke vorming is, zal, bij het binnentreden van vele ſcholen, gelegenheid génoeg vinden, om dergelijke opmerkingen te maken.

Ik zou hier nog veel van hetgeen meer regtſtreeks tot de ſchoolorde en ſchooltucht behoort kunnen aanroeren. Doch het is mijn voornemen niet, om volledigheid in alles te behartigen. Mijn doel was ſlechts op eenige hoofdzaken oplettend te maken. Ook heb ik vroeger reeds het een en ander hiertoe betrekkelijk aangeroerd. Ééne bijzonderheid mag ik echter niet ongemerkt voorbijgaan. Zij betreft een gebrek, hetwelk ik, boven vele anderen, hoogst ſchadelijk rekene, en hetwelk men echter nog, bij het binnentreden van de meeste ſcholen, zal aantreffen.

Ik bedoel het gebrek aan geregelde en onafgebrokene werkzaamheid onder de leerlingen, hetwelk op zijne beurt oorzaak van gedruisch, wanorde, van ontevredenheid bij den onderwijzer en van vele kinderlijke gebreken en uitſpattingen

wordt.

wordt. Wel is waar, er hangt in vele ſcholen eene orde van werkzaamheid. Het ſchijnt ook, dat, in verſchillende ſcholen, de leerlingen geregeld bezig gehouden worden. Doch, wanneer men meer naauwkeurig toeziet, zal men ontdekken, hoe veel er inderdaad aan hapere. Of kan men zeggen, dat er geregelde werkzaamheid plaats hebbe, wanneer men nog altijd in zeer vele ſcholen, een gedeelte der leerlingen bezig ziet, met het lieve les leeren, gelijk het heet, hetwelk zich helaas! nog ſomtijds uitſtrekt tot de kinderen der eerſte klasſe? Kan men in het algemeen zeggen, dat er geregelde werkzaamheid plaats hebbe, wanneer de kinderen met eenig werk, zonder hulp niet te verrigten, echter zonder hulp zich bezig moeten houden? Kan men dit zeggen, wanneer men den kinderen opgelegd ziet, om, ik zeg niet eenige onverſtaanbare vragen, gelijk nog niet zonder voorbeeld is, maar ook eenig ander gedeelte van eenig boek, in Franſche en Nederduitſche ſcholen, van buiten te leeren?

Verre is het echter van mij, om hier van alleen

of

of zelfs in de eerste plaats aan de onderwijzers de schuld te geven. Vele scholen, ja verre de meeste zijn veel te veel opgepropt met kinderen. Aan gelegenheden; om dezelve elders te plaatsen, ontbreekt het. De onderwijzers zijn zonder hulp, zonder ondermeesters. Zelve kunnen zij die meestal, bij een sober bestaan, niet betalen. Bij de Besturen heerscht over het geheel nog te weinig belangstelling, en te vele karigheid. Doch ik kome hier op nog wel weder terug.

Thans leg ik de pen neder. Op uw verlangen zende ik deze brieven in het licht. Het volk van *Nederland*, maar vooral allen, welke eenig belang stellen in of in eenige betrekking staan tot het lager onderwijs, mogen bedaardelijk mijne bedenkingen beoordeelen. Wel bewust, dat ik het met de heilige zaak der volksopvoeding wel meene; wachte ik gerust dit oordeel af. Hiervan zal vooral het afhangen, of ik mijne volgende brieven aan u; waarin ik vooral het schoolwezen in oogenschouw neme, openlijk zal mededeelen.

God

God geve intusschen mijn vaderland den zegen van een waarlijk verbeterd onderwijs en opvoeding des volks, en daartoe aan den Koning wijsheid en kracht!

den 23 December 1821. *Uw Vriend* PAIDOPHILUS.

Bij

Bij den Uitgever dezes, D. H. VAN DER SCHEER, te *Koevorden*, zijn de volgende werken gedrukt en te bekomen:

J. P. AMSHOFF, Godsdienstleer naar den Bijbel, *tweede druk*. . . . . *f* : - 3 - :

J. VAN WIJK, *Roelandszoon*, Aardrijkskundige Tafel van het Koningrijk der Nederlanden, No. 1 en 2, *compleet*. . . . . *f* : - 11 - :

C. L. W. BERNGES, Geographische Tafel van Europa. . . . . *f* : - 3 - :

LUTHER, of de Kerkhervorming. Een Leesboek voor de Jeugd. . . . . *f* : - 3 - 8

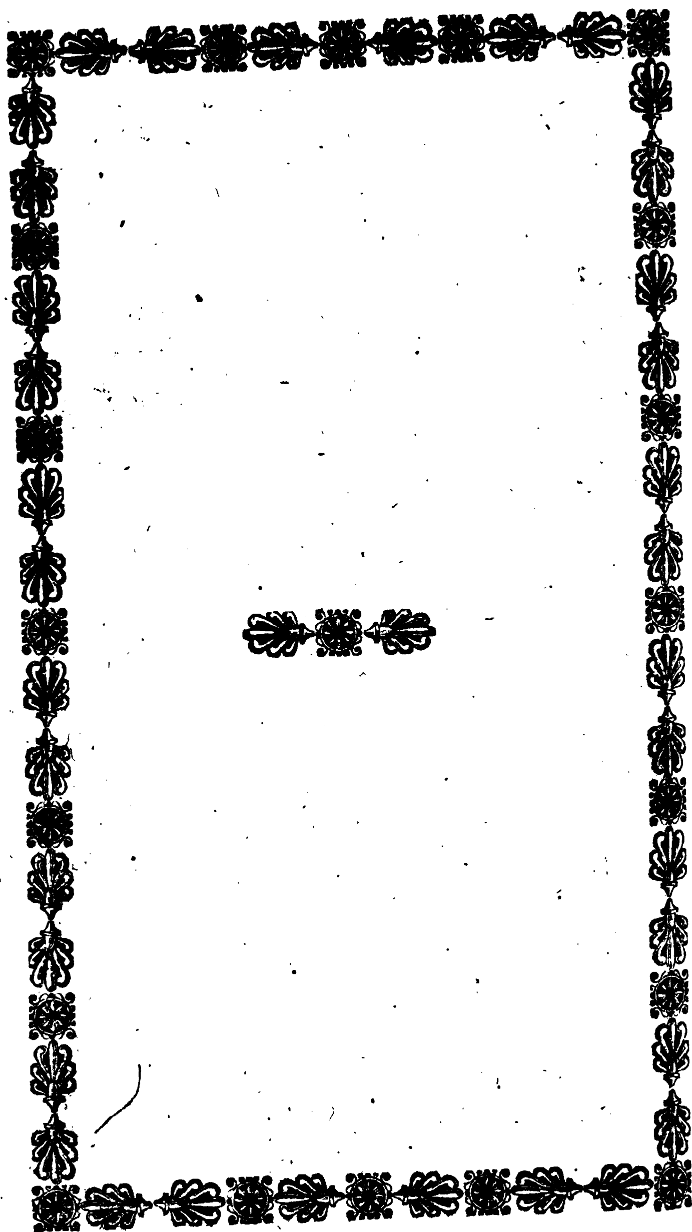
J. A. OOSTKAMP, Aardrijkskundig Schoolboek van de Provincie *Drenthe*, in leeslesjes, voor de Jeugd, met een in het koper gebragt Landkaartje. . . . . *f* : - 6 - :

J. F. SCHLEZ, de Kindervriend, een leesboek voor de Jeugd, 1e Stukje, 2e *druk*. *f* : - 4 - :

O. VON KOTZEBUE, Ontdekkingsreis in de Zuidzee, en naar de Behringstraat, ter opsporing van eene noordoostelijke doorvaart, ondernomen in de jaren 1815—1818, voor de Jeugd, bewerkt door C. HILDEBRANDT, en met eenige veranderingen in het Nederd. overgebragt, met platen. . . . . *f* : - - :

W. F. VISCH, Leerrede over Ephes. V: 8, gehouden op het derde Eeuwfeest der Hervorming. *f* : - 8 - :

C. F. VAN RAESVELT, Kort Begrip der Geschiedenissen van oud Griekenland, met een [illegible]gegraveerde Titel en Vignet. . . . *f* 2 - 4 - :

VRIJMOEDIGE

BRIEVEN

OVER DEN

TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN HET

LAGER ONDERWIJS

EN

SCHOOLWEZEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

TWEEDE STUK.

VRIJMOEDIGE

BRIEVEN

AAN EENEN VRIEND,

OVER DEN

TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN HET

LAGER ONDERWIJS EN SCHOOLWEZEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Tweede Stuk.

Te *KOEVORDEN*,
bij D. H. VAN DER SCHEER,
1822.

AAN DEN LEZER

Ik biede hiermede het laatste stukje mijner, met vrijmoedigheid, maar ook tevens met bescheidenheid, voorgedragene beschouwing van den tegenwoordigen staat van het lager onderwijs en schoolwezen in ons vaderland, aan het algemeen mede. Vooraf wel overtuigd van de verschillende wijze, waarop mijn schrijven beschouwd zou kunnen worden, behoeve ik niet te zeggen, dat ik, mij die voorstellende, tevens gemeend heb, mij daardoor niet te mogen laten afschrikken. Geene veroordeeling vreezende, ben ik echter daarom niet onverschillig omtrent een billijk en gegrond oordeel. Dusver bleef mij dit gedeeltelijk onbekend, behalve alleen van enkele achtingwaardige en der zaken kundige mannen, welker oordeel, hoe zeer ik hun onbekend was, met mijne gevoelens hoofdzakelijk instemde. Slechts in één tijdschrift zag ik tot nog toe het eerste stuk dezer brieven beoordeeld. De gematigde en bedaarde toon, zoo wel als de kennis van zaken, en de hulde aan mijne bedoelingen, welke daarin heerscht, maken het mij tot eenen aangenamen pligt, om mij omtrent ééne aanmerking te verklaren. De beoordeelaar namelijk is van gevoelen, dat ik somtijds de zaken van eene te donkere zijde aanzie. Ik doe zulks niet. Indien ik mij ten doel had gesteld, om den tegenwoordigen staat van het onderwijs en schoolwezen van deszelfs gunstige zijde te schetsen, misschien zou men dan gedacht hebben, dat ik somwijlen te hoog tegen den trap van verbetering, dien in mijn oog het lager onderwijs en

schoolwezen in ons land, boven andere landen, beklommen heeft, opzag. Dit echter lag thans niet in mijn plan. Ik wilde alleen de gebreken, waarmede hetzelve te worstelen heeft, of waarvoor het bloot staat, naar mijn beste overtuiging, voor oogen stellen. En waarom alleen deze? Daarom, dewijl mijn patriotisme en op menigvuldige ervaring gegrond vertrouwen op den heiligen en onwrikbaren zin des Konings, en de verlichte en standvastige denkwijze van Hoogstdeszelfs minister mij overtuigen, dat men het tegenwoordig oogenblik niet ongebruikt voorbij mag laten gaan, ten einde aan het Nederlandsch schoolwezen en onderwijs die mate van doelmatigheid en vastheid te geven, waarvoor ik hetzelve rijp rekene. Geene verbetering is echter mogelijk of denkbaar, zonder eene juiste kennis der gebreken en onvolkomenheden, welke verbeterd moeten worden. Even daarom behooren deze met waarheid en zonder te verheelen voorgesteld te worden. Veelmalen geschiedt zulks veel te weinig.

Voor het overige heb ik, omtrent mijne bedoelingen, den lezer niets te berigten. Al hetgeen hiertoe behoort, heb ik in den eersten en laatsten brief, en bij voorkomende gelegenheden, gezegd. God zegene het Vaderland, door onzen geëerbiedigden Koning, en een welgevormd nakroost zegene de pogingen, welke, door Vorst en onderdanen, ten beste van het zedelijk heil en de zedelijke kracht des volks, in onzen leeftijd aangewend werden.

W.....d. 4 Septemb. 1822. P.

IN-

INHOUD.

ZESDE BRIEF.

ZEVENDE BRIEF.

ACHT-

ACHTSTE BRIEF.

NEGENDE BRIEF.

TIENDE BRIEF.

ELFDE BRIEF.

TWAALFDE BRIEF.

op-

DERTIENDE BRIEF.

VEERTIENDE BRIEF.

ZES-

ZESDE BRIEF.

Gij zult mij, hooggeachte vriend! veelligt van wispelturigheid verdenken, wanneer ik, offchoon door uwen brief daartoe opgewekt, thans voortga met u mijne denkbeelden en opmerkingen over het *schoolwezen*, in den meer eigenlijken en gebruikelijken zin, mededeelen; niettegenstaande ik in mijnen vorigen gezegd had, daar mede te willen wachten, tot ik het gevoelen van het publiek over mijn vorig schrijven vernomen zou hebben. Zoo gaat het echter in de wereld, en zoo gaat het ook mij! Omstandigheden, nieuwe beweegredenen, vrienden aandrang, lust en luim brengen het hunne toe, en deden dit ook bij mij, om een eenmaal opgevat voornemen niet hardnekkig vol-

D te

tehouden. Ik ſtem u ook tevens toe, dat de redenen, welke mij bewogen, om de vorige brieven vooraftezenden, niet van dien aard zijn, dat zij mij volſtrektelijk bij mijn vorig beſluit moeten doen blijven. Ik geef derhalve toe aan uwen wensch.

Ik gevoel echter, hoe moeijelijk het zij, met genoegzame kieschheid en tevens met genoegzame waarheidsliefde hier te ſchrijven. Hoe moeijelijk is het niet, om hier zaken en perſonen van elkander te onderſcheiden, en hoe veel moeijelijker nog, om, bij de volkomene bewustheid, dat men de zaken en niet de perſonen op het oog had en berispte, van alle verdenking vrij te blijven. Doch, ook die verdenking moge op het ſchild der reinſte zelfsbewustheid, zonder te grieven, afſtuiten.

Van het lager ſchoolwezen ſprekende, behoef ik naauwelijks te zeggen, dat ik daartoe in het algemeen breng de verpligtingen en de regten van allen, die in eenige betrekking tot het onderwijs ſtaan, hunne onderlinge betrekking tot el-

kan-

kander, de uitoefening hunner werkzaamheden en hunne wederkeerige verantwoordelijkheid, welk alles zaamgenomen, in de meeste harmonie, moet uitloopen op de waarachtige vorming van het opkomend geslacht.

Vóór ik tot de beschouwing der gebreken, welke ik als nog hierin meen te ontdekken, overga, moet ik ééne opmerking vooraf laten gaan, welke, zoo wonderspreukig zij in den eersten opslag moge schijnen, tevens eenigermate ter verontschuldiging moet dienen van de nog aanwezigheid van vele, in mijn oog, wezenlijke gebreken. Bij de niet zoo geheel voltooide en uiteengezette regeling namelijk van het toezigt op het onderwijs en van het schoolbestuur, in alle deszelfs deelen, is, naar mijne wijze van zien, de tegenwoordige begunstiging van het onderwijs zelve, in sommige opzigten, min gunstig geworden voor het onderwijs en de vorming der jeugd, dan de vorige verlatene en hulpelooze toestand. Genoeg zal het zijn, de volgende bijzonderheden, ter staving van mijn gevoelen, aantehalen.

Toen het schoolwezen inderdaad in hulpeloozen toestand verkeerde en schoolopzieners en onderwijzers aan zich zelve werden overgelaten; toen de plaatselijke besturen, met jaloerschheid en stugheid, omtrent de schoolopzieners vervuld waren, en zelfs de invoering van een nieuw boek, in vele oorden, de ingezetenen tot hevige bedreigingen en beleedigingen bragt, was gewis, met de uiterste voorzigtigheid, elke verbetering te overwegen, en met menschenkennis en beleid, en zonder gedruisch intevoeren; terwijl niets, dan belangelooze menschenliefde en onbezweken moed, tot het aanvangen en voortzetten van dezelve kon brengen.

Al, wat er dus geschiedde, was over het geheel het gevolg van reine beginselen, en, naar de mate der toenmalige inzigten, ware overtuiging. Hoe geheel anders is dit echter thans, nu, op 'sKonings voorbeeld en ten gevolge der wezenlijke en niet te ontkennene verbeteringen, ieder regeringslid gunstig spreekt over de zaak van het onderwijs, en de ingezetenen over het geheel ee-

eenen gunstigen dunk van hetzelve verkregen hebben! Is het te verwonderen, dat zich hier en daar en mede op eene derde plaats de een en de ander zoekt voortedringen en de oplettendheid op zich zoekt te vestigen, door ijdel gesnork, door een gewirwar van velerlei vertoon van schikkingen en inrigtingen, die, zoo zeer dezelve schitteren, echter niets dan klatergoud zijn, hetwelk weder anderen verblindt, en veel bederft.

Toen het onderwijs met menigerlei zwaren tegenstand te kampen had; toen het inkomen der onderwijzers, over het geheel, veel soberder nog was, als het nu is, en toen vooral op de verbetering van hetzelve geen uitzigt was, als alleen, hetwelk het dus ver nooit vervulde 30 Artikel van het Reglement, vervat in de Publicatie van H. H. Mog. van den 3 April 1806 gaf, was het te verwachten, dat niemand zich anders, dan uit ware zucht voor het onderwijs, aan den schooldienst zoude wijden. Kan men dit thans wel meer verwachten, nu uitzigt op eer en voordeel, op beteren grond, menig een moet aanlokken? Moet men niet integendeel

vreezen, dat, zoo lang zij, die geroepen zijn, om de algemeene toelating te verleenen, zich verbonden zien, om, bij hun oordeel, alleen of hoofzakelijk op eene zekere mate van kennis, zoo niet van alleen in het hoofd gebragte kundigheden te letten, al meer en meer lieden, zonder eenigen aanleg en zonder liefde voor de jeugd, in de scholen zich zullen dringen?

Het heugt u nog mijn vriend! met hoe veel welberadenheid, maar ook tevens met welk eenen heiligen moed, gelijk gij het tegen mij wel eens uitdruktet, de eerste schoolopzieners zich aan de zaak van het onderwijs overgaven. Gij herinnert u nog, hoe moeijelijk het vervolgens was, om schoolopzieners, bij invallende vakaturen, te vinden, en hoe meermalen vier en meer uitgenoodigd werden, eer iemand gevonden werd, die zich aan dien post wilde wijden. Hoe geheel anders is dit nu! Hoe velen geven zich niet dikwerf aan, bij eene vakature van een schoolopzienerspost? Hoe wedijveren niet, in sommige oorden, de onderwijzers, om hunne prærogativen voor dien post in maand-

schrif-

ſchriften en adresſen kenbaar te doen worden. Met hoe veel zelfsvertrouwen vervoegen zij zich aan den Koning, om te verzoeken, dat toch zij bij voorkeur daarmede bevoorregt zullen worden? En wie zijn het, die zich thans daarvoor opdringen en indringen? Hoe velen vreemden invloed begint men niet hier en daar allengs te bemerken, om dezen of genen, al heeft hij dan ook geen de minſte geſchiktheid, tot dien post benoemd te krijgen! Ook dat zijn gevolgen van den meer gunſtigen toeſtand, waarin het onderwijs en ſchoolwezen verkeert.

Deze echter veroorzaakt ook tevens dat aan alles eene meerdere uitbreiding gegeven kan worden, welke tevens hare moeijelijkheden en nadeelige gevolgen heeft. Men denke aan de uitbreiding, welke het ſchoolwezen in de Noordelijke Provincien ontving; aan de vereeniging met de Zuidelijke en de invoering van het ſchoolwezen daar, waar nagenoeg niets beſtond, en zoo veel moet daargeſteld worden! Welk gevolg moet dit alles hebben? Kan het anders, dan dat ook

 de

de geoefendste en meest omvattende geest, bij onvermoeide werkzaamheid, niet bestand is tegen de massa van rapporten, voordragten, overzigten enz., welke onvermijdelijk gevorderd worden? Kan het anders, dan dat de kommissien van onderwijs en de schoolopzieners hierdoor meermalen, op hunne aanvragen, zonder inlichting blijven, en even hierdoor in de noodzakelijkheid gesteld worden, om weder de plaatselijke besturen en de onderwijzers zoo wel als de bestaande plaatselijke kommissien zonder antwoord te laten; terwijl zij zelve zich in hunne ambtsverrigtingen belemmerd vinden.

Dit alles mijn vriend! zijn, in mijn oog, nadeelen, welke met den tegenwoordigen, meer gunstigen, toestand in verband staan. Men versta mij echter wel. Ik zegene het tijdstip, waarop een verlicht Vorst de vorige belemmeringen heeft weggenomen, en den tijd, waarin meer wezenlijk het onderwijs begunstigd wordt. Vorige Gouvernementen namen er den schijn van aan, doch, gij weet het, dat zij het bij beloften, bij goede uitzigten, bij loftuitingen lieten blijven.

Ver-

Verre is het, dat ik die tijden terug zou wenschen; doch dit neemt niets af van de aanmerkingen, welke ik maakte. Het schoolbestuur, mag ik mij zoo uitdrukken, gelijkt thans naar eenen mensch, wiens lange dunne beenen het telkens zich meer en meer uitzettend ligchaam niet meer kunnen dragen; doch tevens naar een gebouw, waar de eene verdieping op de andere gezet wordt, doch hetgeen, terwijl er de noodige binten, houvasten en ankers nog niet aangebragt zijn, gevaar loopt van waggelen en instorten.

Ik bevele mij aan uwe vriendschap en aan die van alle vrienden en begunstigers van het onderwijs.

Uw Vriend.

20 Jan. 1822. P.

ZEVENDE BRIEF.

In mijnen vorigen deelde ik u slechts ééne opmerking ter overweging mede. Dezelve moest dienen, om het gebrekkige en onvolmaakte, hetwelk ik in het schoolwezen en schoolbestuur meen te ontdekken, te verontschuldigen. Die verontschuldiging is geenszins gezocht. *Zij* ligt, naar mijn inzien, in den aard der zake. Dat in de daaruit voortvloeijende gebreken geene voorziening is gekomen, is ook nog geene oorzaak, om hen, van wien men de voorstellen daartoe verwachten moest, te beschuldigen. Dwaas zou het geweest zijn, veranderingen en uitbreidingen daar te stellen, eer de ondervinding de behoefte aan dezelve duidelijk had doen zien. Twaalf jaren waren er onder gestadige afwisselingen van regeringsvormen, in aanhoudende hulpeloosheid, verloopen. In dien tijd was het genoeg het bestaande te behouden, en had men maar altijd hen, die daarop werkten, naar behooren ondersteund! Thans zijn er slechts zeven jaren verloopen

(indien men, gelijk ik geloove, dat men behoort, de beide eerfte jaren uitzondert) fints er, met ware belangftelling, aan de vestiging en uitbreiding van een verbeterd onderwijs werd gedacht. De zorg daarvoor werd, bij afwisfeling, aan meer dan éénen koninklijken Minister opgedragen. Eerst federt de laatfte jaren mogen wij rekenen, dat meer beftendig de zorg voor dit hoog belang aan een dier weinige mannen is toevertrouwd, die, bij het helderst inzigt van zaken, vasten wil met toereikend vertrouwen paren, om het ware en goede in dit hoog belang daar te ftellen en te bevestigen.

Deze verwachtingen zelve fchijnen mij toe, zoo veel te meer de verpligting op te leggen aan elken vriend van zijn vaderland en Koning, om thans, daar eene genoegzame ondervinding het noodzakelijke en nuttige heeft aangewezen en de aanwezige ontwikkeling tot de nog noodige uitbreiding kan doen befluiten, met de befcheidenheid, welke het gewigt der zaak en der betrekkingen vordert en met den vrijen moed van eenen

vriend

vriend van zijn vaderland en Koning, zijn gevoelen te zeggen over deze gewigtige onderwerpen. Geene zucht, om mijn gevoelen opte dringen, maar slechts om hetzelve aan de algemeene overweging over te geven, dreef mij, mijn vriend! om ook in dezen aan uwe wenschen gehoor te geven. Vergun mij, dat ik aan den laagsten trap beginne.

Het komt mij altijd wenschelijk voor, dat er eindelijk allerwege, waar zulks te pas komt, aanleiding en opwekking althans gegeven worde tot het oprigten van scholen voor het middelbaar onderwijs. Sedert eenige jaren, draagt de Heer VAN DEN ENDE den naam van Hoofd-Inspecteur voor het *middelbaar* en lager onderwijs. Maar waar zijn scholen voor hetzelve? Waar wordt het gegeven? Of wil men de huidige organisatie der latijnsche scholen daar voor doen dienen? Wil men alzoo den toekomstigen koopman en fabrikant mede gelijk voorheen, niet alleen in *Duitschland*, maar ook hier, naar de latijnsche scholen wijzen? Wij kunnen en mogen

gen dit niet gelooven. Middelbaar onderwijs, hetwelk werkelijk dien naam verdient, hetwelk, zonder eene eigenlijk geleerde opvoeding, met de westersche talen, met de voor den fatsoenlijken burgerstand, in verschillende betrekkingen, noodzakelijke wetenschappen meer geregeld en volledig de meer gevorderde jeugd bekend maakt, is en blijft eene wezenlijke en groote behoefte, niet alleen voor deze standen, maar ook voor het lager onderwijs zelve. Zoo lang toch deze niet bestaan, drijft de behoefte aan zoodanig onderwijs elken onderwijzer, in iedere plaats van eenige aangelegenheid, om, op den aandrang der ouders, buiten het gebied van zijne school te treden, en, het een met het ander vermengende, een waarachtig nadeel voor het lager onderwijs te stichten. Bestonden zoodanige scholen, menig onderwijzer, en misschien ook menig schoolopziener, zou daar door, meer dan nu, der vereischten en behoeften van het lager onderwijs leeren kennen. Menig onderwijzer, ongeschikt voor het lager onderwijs, hetwelk hem, bij zijne meer geleerde vorming veel te gering werd; zou, in de scholen voor het

mid-

middelbaar onderwijs, met veel nut werkzaam kunnen zijn. Het voordeel hier van zou groot zijn. De Hoofd-Inſpecteur, hier voor zorgende, zou, ten aanzien van het lager onderwijs, door een of meer anderen geſecondeerd of vervangen kunnen worden, of omgekeerd.

Hoe laag ik ook reeds meende nedergedaald te zijn, ik merk, dat ik nog lager moet nederdalen. Terwijl, aan de eene zijde van de lagere ſcholen, de ſcholen voor het middelbaar onderwijs ſtaan, bevinden zich aan derzelver andere zijde de vrouwenſcholen. Ook hier voor werd helaas! dus ver zeer weinig gezorgd en het belang derzelve niet gekend.

Het is, in mijne oogen, een ongeluk, dat men over het geheel, met onverſchillige minachting, op dezelve nederziet, en ze nog meesal niet hooger aanſlaat dan voor bergplaatſen der kleine, woelige kinders, welke de ouders gaarne uit huis en van de hand willen hebben, om ongeſtoord hunne bezigheden te verrigten, hunne ge-

gezelschappen bij te wonen, of zich eenige rust te bezorgen.

Van hoe veel gewigt zijn intusschen niet deze schooltjes? Het is toch eenmaal in de maatschappij zoo, dat de ouders, bezet met drukke bezigheden, vooral wanneer zij een huisje vol kinders krijgen, verpligt zijn, om, zoo veel mogelijk, een gedeelte der kinders aan de zorg van anderen toetevertrouwen. De moeders, reeds genoeg hebbende aan de zorg voor hunne zuigelingen, en aan het aandeel, het welk zij in de bezigheden harer mannen moeten nemen, zijn wel verpligt, om hunne twee, drie en vierjarige kinderen van de hand te doen. In andere kringen slaapt de vrouw des huizes tot negen of tien uren, en maakt tot half één uur haar toillet. De natuur wil zich hiernaar niet schikken. De kleinen zijn vroeger uit den slaap, en storen de moeder in de lieve rust. Ook is het beneden haar, om, na de kinderen onder het hart gedragen te hebben, nu zich in hare vermaken, door de kleinen, te laten derangeren. De mode brengt het

het allengs ook mede, dat men eenig wantrouwen op de dienstboden begint te krijgen, en het is niet meer in den ſmaak, de kinderen daar aan toetevertrouwen. Men kan ook nog niet zeggen, dat deze, door al de pogingen tot verbetering van het onderwijs, zoo veel verbeterd zijn geworden. Wanneer men er afrekent het Aetas parentum e. q. s. van HORATIUS dan zal het al wel zijn, zoo zij gelijk ſtaan met die van eenen vroegeren leeftijd, en de gebreken van deze met andere verwisſeld zijn geworden. Misſchien ware er nog wel iets op af te dingen.

Waar zullen nu zoo vele lieve en geplaagde moeders met hare kinderen henen? Hier beletten huisſelijke zorgen en bezigheden; daar het gezelſchapsleven even regelmatig, om er zich zelve mede te bemoeijen. De lagere ſcholen mogen echter deze kleinen ook niet opnemen. Eene wijze ſchikking verhindert zulks. Ergens moeten zij toch zijn, en van hoe veel belang ware het, indien nu, in iedere plaats, een

een of meer vrouwen gevonden werden, geschikt om de moederlijke zorgen op zich te nemen, welke de moeders zelve niet kunnen of verlangen te vervullen!

Wat is er echter dus ver gedaan, om dezelve allerwege tot stand te krijgen? In de bestaande wetten vindt men deswege geene bepalingen; op zijn meest eenige ontoereikende voorschriften voor de admissie van dezelve. Zeker geheel geene bepalingen omtrent derzelver oprigting! Plaatselijk is hier voor ook nog zeer weinig gezorgd, om dat men er nog te weinig het belang van kent. En hoe onberekenbaar groot is echter niet het belang van *goede* vrouweschooltjes voor deze teedere jaren? Hoe veel er intusschen aan de kinderlijke ziel en het ligchaam, in die jaren, bedorven worde, in de nu bestaande bergplaatsen voor deze kinderen, mag ieder beoordeelen, welke ooit met een oplettend oog deze schooltjes is binnen getreden. Mag en moet men niet wenschen, dat men eenmaal met ernst de hand zal slaan, aan de oprigting van dergelijke waarlijk goede vrouwen-

 scho-

ſcholen, waar van nu nog maar zeer zeldzame voorbeelden beſtaan.

Wanneer men nu echter de drie opgemelde bijzonderheden zich voor den geest brengt, moet men dan niet erkennen, dat er, in deze opzigten, zeer veel te wenſchen overblijft? Het ontbreekt nog aan ſcholen voor het middelbaar onderwijs, waar de fatſoenlijke burgerſtand dat onderwijs genieten kan, hetwelk zij, zonder de geleerde ſcholen te bezoeken, in hunnen kring en betrekking noodig hebben. Het gemis van dezelve veroorzaakt, dat op zeer vele lagere ſcholen een wetenſchappelijk onderwijs gegeven wordt, zoo als voor dezelve geenszins past. Eene ſcherpe afbakening van de grenzen van het lager onderwijs beſtaat er niet, ten nadeele van de ware volksbeſchaving. Er ontbreken plaatſen voor de eerſte ontwikkeling der teedere jeugd, onder het geleide van daarvoor geſchikte vrouwen. Dit gemis, aan beide zijden der lagere ſcholen, heeft op deze zelve eenen allerongunſtigen invloed. Uit de nu beſtaande zoo genoemde vrouwenſchooltjes,

waar

(waar de vermogens der kinderen verstompt, in plaats van ontwikkeld; bedorven, in plaats van gevormd worden,) worden dezelve, op den ouderdom van vijf of zes jaren in de lagere scholen overgebragt, om daar nog bovendien zoogenoemd wetenschappelijk onderwijs te ontvangen. Ieder oordeele nu, of men, bij zoo velen uitbundigen roem, welke men dikwerf aan het lager onderwijs hoort toezwaaijen, uit gemelde oorzaken, er van verwachten kan hetgeen men moest; namelijk die algemeen noodige en wenschelijke vorming en ontwikkeling der jeugd, welke voor alle kringen nuttig is. Doch beoordeel Gij dit vooral, mijn vriend! op wiens oordeel ik zoo velen prijs stelle!

Uw Vriend

den 20 Januarij
1822.

P.

ACHTSTE BRIEF.

Ik dank u voor uwen brief van den 21 dezer maand. Dezelve was mij in vele opzigten belangrijk en aangenaam. Vooral trok het volgende, hetwelk gij over het tegenwoordig karakter der onderwijzers schrijft, mijne aandacht; te meer, naardien ik voorhad, om u, in dezen brief, over hunne vorming te onderhouden. „Sedert eenige jaren," schrijft gij, „heb ik opgemerkt, dat de schoolmeesters in „wetenschappen sterk toenemen; maar niet toene„men, zelfs afnemen, in gegronde kennis van den Bij„bel en van den christelijken Godsdienst. Daardoor „zie ik bij velen iets eigenaardigs zich ontwikke„len, namelijk, overhelling tot *dweeperij* of tot „*spotternij*. Hebt gij zulks ook opgemerkt? of „ben ik hierin mis. Heb ik regt, dan is het „hoog tijd, om dit kwaad te verhelpen, of het „loopt ééns verkeerd. Ik heb geleerde meesters „gesproken, die zeer onkundig in den Godsdienst „waren, maar ik zag duidelijke beginsels bij „hen ontkiemen van *dweeperij* of *spotternij*. „Onkunde in den Bijbel en den godsdienst,

„leidt

„ leidt tot een van deze twee uiterſten, gelijk gij
„ weet. Ook geloof ik, dat het bijkans onmo-
„ gelijk zijn zal, dit kwaad te verhelpen; want hun-
„ ne achting en vertrouwen jegens de predikanten
„ neemt ſterk af. Velen hunner zouden er mede
„ ſpotten, om van predikanten eenig nader gods-
„ dienſtig onderwijs te ontvangen."

Mij voorgenomen hebbende, om u in dezen brief over de vorming en toelating van, de zorg voor, en het opzigt over de onderwijzers te onderhouden, zijn deze bedenkingen mij gewigtig genoeg, om dezelve, met ter zijde ſtelling van mijn voornemen voor één oogenblik, te beantwoorden.

Ik erken grootendeels de waarheid uwer opmerkingen, en ik doe dit, lieve vriend! met onuitſprekelijke ſmart. Het is eene waarheid, dat vele onderwijzers in Godsdienst en Bijbelkennis aanmerkelijk zijn afgenomen. Het is eene waarheid, dat de ſcheve gang, welke (en was dit wel te verwonderen?) de verbetering van het onder-

wijs aanvankelijk ging, veel heeft toegebragt, om de onderwijzers tot de beoefening der wetenschappen te bepalen, en daarin eene hooge volmaaktheid te zoeken; zonder ooit geleerd te hebben, wat het is, de kinderlijke ziel te vormen, door vroegtijdige opleiding tot godsdienstigheid en deugd. Het is ook tevens waar, dat er van dien eersten wetenschappelijken suurdeesem nog maar al te veel in de ziel van vele onderwijzers is overgebleven. Ik geloof het tevens, en meene het opgemerkt te hebben, dat vele onderwijzers, bij het verbannen van den katechismus en het verbieden van een redeloos gebruik van den Bijbel in de scholen, dwaasselijk in het denkbeeld gekomen zijn, dat nu voortaan al, wat godsdienst heette, uit de scholen verbannen moest worden. En zoo gij in uwen oord, waar toch de onderwijzers niet zoo bij voorkeur op het wetenschappelijke gehouden worden, dit meent te bespeuren, wat zal het dan toch wel elders zijn? Ik verwacht er ook geene andere gevolgen van dan gij. Steeds zag ik, dat dergelijke halfgeleerde beoefening der wetenschappen zoodanig gevolg had. *Zoo veel te*

meer

meer moet dit plaats hebben, wanneer ongeoefende menschen, zonder genoegzame ontwikkeling van verstand, zich tot de beoefening der wetenschappen begeven, en dat somwijlen met behulp van werken en handleidingen, in der haast en uit gewinzucht uit andere werken gecompileerd, en waaruit men somtijds meer schitterende dan gegronde aanmerkingen, die tot twijfelarij langzaam of regtstreeks leiden, overnam. Inderdaad men behoorde het niet zoo algemeen aan een ieder overtelaten, om handleidingen voor onderwijzers of schoolboeken voor de jeugd te schrijven; of, zoo men al geloofde, dit behoudens de vrijheid van de drukpers, niet te mogen keeren, dan behoorde men in derzelver plaatsing op de Boekenlijst met de uiterste zorgvuldigheid te werk te gaan. Doch men zou, bij zoo veel werks en bij zoo weinig handen en oogen, hier mede als nog het onmogelijke eischen, hoe noodzakelijk het dan ook zij.

Gij ziet, dat ik over het geheel van uw gevoelen ben, en zelfs welligt niet gunstiger denke, dan gij u hebt uitgelaten. Doch aan de andere zijde

 ken

ken ik ook, God dank! nog verscheidene brave en edele onderwijzers, welke, met waarlijk christelijken geest, den geest des christendoms aan de jeugdige harten hunner kinderen mededeelen, en zelve daarin hunnen troost en hunne zielerust zoeken, en deze verdienen in mijne oogen, even daarom, eene zoo veel te grootere achting. Ik geloof echter met u, dat dezen geenszins overtreffen het getal van hen, die onkundig en even daarom onververschillig zijn omtrent den geest en de kracht des Christendoms.

Misschien hebt gij ook niet zoo geheel ongelijk, wanneer gij zegt, dat dit kwaad moeijelijk te verhelpen is, dewijl hunne achting en vertrouwen voor en op de Predikanten sterk afneemt en velen hunner er mede zouden spotten, om van de Predikanten eenig godsdienstig onderwijs te ontvangen. Ik geloove echter, dat wij, om hier in een billijk oordeel te vellen, de zaak wat hooger moeten ophalen, en ons in dezer voege de geschiedenis van onzen tijd moeten voorstellen.

Voorheen was ieder Predikant van de Hervormde kerk, naar de sijnodale en tevens naar de lands wetten, schoolopziener over de scholen zijner gemeente. Zoo is het nog in vele oorden van Duitschland. De onderwijzersstand was dus aan den leeraarsstand gesubordineerd. Bij eene heerschende kerk (gij duldt het immers, dat ik ook hier vrijelijk mijn gevoelen zegge?) mogt zoodanig iets toegelaten kunnen worden. Bij volkomene gelijkheid van bescherming en van regten voor alle eeredienften, (en gave God, dat die immer in waarheid bleef bestaan!) is zoodanig opzigt een wangedrogt, ten aanzien van scholen, welke voor alle gezindheden geopend moeten zijn. Dit opzigt moest dus vervallen. Dit verwekte de ontevredenheid der leeraren, en wel van die genen het meest, welke wel dit opzigt het minst geoefend hadden, maar daar en tegen van dit praerogatief het meest gebruik hadden gemaakt om de onderwijzers, als hunne dienaars, te beschouwen en te behandelen. Deze juichten thans zoo veel te meer in hunne vrijheid, en gedroegen zich misschien ook niet altijd even bescheiden. Dit ver-

meer-

meerderde de verwijdering. De leeraars werden jaloersch op de schoolopzieners, die hunne plaats innamen, en werkten somwijlen wel eens te meer tegen, naar mate de werkzaamheid van dezen meer afstak bij hunne voorige werkeloosheid. Hier bij kwam, dat de onderwijzers, opgewekt en aangemoedigd van alle zijden, zich aan de beoefening van sommige wetenschappen, naar den geest en gang der toenmalige schoolverbetering, begaven, en even hierdoor, bij voorkomende gelegenheden, in gesprekken, sommige Leeraars althans in hunne eigene oogen den loef wisten aftewinnen, en hierop zich dan niet weinig lieten voorstaan. Gij weet het, dat, hoe velen onder den leeraars stand diepe hoogachting verdienen, het toch ook allen geene koks zijn, die lange messen dragen. Bij dezen werd juist de verbittering het grootst, naar mate zij, bij de toenemende oefeningen der onderwijzers, minder wisten tegentespreken, en sommiger halve geleerdheid en oogmoed bij dezen de gewaande vernedering des te ondragelijker maakte. Zoo ontstond er op vele plaatsen eene verwijdering, welke geene andere, dan

dan nadeelige gevolgen kan hebben, en die, waar de wijsheid der schoolopzieners en der leeraars en de gematigheid der onderwijzers dezelve niet weggenomen heeft, als nog voortduurt. Het is hierdoor gewis, dat de achting en het vertrouwen der onderwijzers voor en jegens de leeraar zoo zeer is afgenomen. Bijkomende oorzaken, gelegen in de ongelukkige omstandigheden, waarin de leeraarsstand verkeerd heeft en gedeeltelijk nog verkeert, meene ik hier met stilzwijgen voorbij te mogen gaan.

Hoe nu echter dit kwaad te verhelpen? Eene subordinatie van den onderwijzers- aan den leeraarsstand, zoo gelijk dit voormaals plaats had, is in mijne oogen eene hersenschim. Eene meerdere toenadering tot elkanderen, en dat niet alleen, maar eene meerdere en hartelijke vereeniging van leeraars en onderwijzers, tot bevordering van de zedelijke en godsdienstige beschaving van het opkomend geslacht is eene ware behoefte. De onderwijzers leven echter niet voor de zedelijke en godsdienstige beschaving van de kinderen van ééne gezindheid, maar van alle de toekomstige leden van den staat.

Die

Die vereeniging behoort alzoo ook niet tusſchen den leeraar van ééne gezindheid, maar van alle gezindheden in hunne woonplaats, plaats te vinden, en al wat ééne gezindheid in het bijzonder kenmerkt, behoort daarvan uitgeſloten te zijn. Ik weet de zwarigheden, welke men hier tegen kan inbrengen; doch dezelve zijn bij mij van weinig belang. De ondervinding leert, dat, wanneer men menſchen van verſchillende gevoelens in nadere en onvermijdelijke betrekking tot elkander brengt, zij onderling leeren, iets te geven en te nemen, en elkanderen beter leeren verſtaan, dan men had durven denken. Hoe nu deze vereeniging moest zijn? daar over welligt nader. Dit alleen geloove ik hier bij te mogen voegen, dat men mijns oordeels daar bij zeer wel de behandeling der in Duitschland met zoo veel ijver gevoerde vraag kan misſen, „of de onderwijzersſtand aan den „leeraarsſtand geſubordineerd of gecoördineerd „moet zijn." Dergelijke vragen brengen tot den vrede niets bij; en kunnen zeer wel onbeantwoord blijven.

Doch

Doch ik merk, dat ik, als met u pratende, reeds te uitvoerig ben geworden. Ik verschuif het dus, om u over de vorming en de belangen der onderwijzers te schrijven, en doe dit in eenen volgenden, indien ik u anders met mijn geschrijf niet verveel.

Gods zegen zij op uwe pogingen ter waarachtige verlichting uwer medemenschen. Met toegenegenheid des harten ben ik

Uw Vriend.

21 Jan. 1822. P.

NEGENDE BRIEF.

Gij ontvangt op nieuws in dezen brief het vervolg van mijne aanmerkingen en bedenkingen over het Nederlandsch lager schoolwezen. Ik hope slechts, dat mijne aanmerkingen van genoeg gewigt zullen zijn, om dezelve uwe

aandacht waardig te rekenen. In mijnen vorigen nam ik voor, u over de vorming en opleiding van jonge lieden tot den onderwijzersſtand te onderhouden. Hier aan wil ik thans voldoen.

Wanneer men de vorming en opleiding der jonge lieden voor den onderwijzersſtand oplettend beſchouwt, dan bemerkt men alras, dat daarin veel te wenſchen overblijft. Deze opleiding geſchiedt door onderwijzers, bij wien de jonge lieden privaat onderwijs ontvangen, of wien zij tevens als ondermeesters dienen, of dezelve geſchiedt op de beſtaande kweekſcholen.

Op zich zelven ſchijnt daaraan niet zoo veel te berispen. Het eerſte vooral heeft veel voor zich. Doch, wanneer nu onderwijzers, welke zelve geene regte inzigten hebben in de vereischten van het lager onderwijs; die tot hetzelve veel betrekken, hetwelk daartoe niet behoort, die zich vooral met het wetenſchappelijke afgeven; die zelve geen goed onderwijs in hunne ſchool geven,

wan-

wanneer deze, zeg ik, zich bezig houden met het aanbrengen van jonge lieden, welke verwachting kan men dan koesteren?? Meermalen is dit echter het geval, en worden juist die onderwijzers, welke daarop zich het meest toeleggen, en welligt ook het meest er van spreken, door de ouders het meest gezocht. Veelmalen zelfs zag men, dat zulke jonge lieden alleen privaat onderwijs in wetenſchappen kregen, of ook als klerk intusſchen op een kantoor bleven fungeren. zonder zelve eenig onderwijs, als ſomtijds alleen in de laatſte weken of dagen, gegeven te hebben. Dit is nu veranderd, door de ministeriele bepaling van 1821 waarbij tot het verkrijgen van den derden rang gevorderd wordt, dat men, gedurende een geheel jaar, onderwijs in eene welingerigte ſchool gegeven hebbe. Is dit echter genoeg? Wanneer nu een jong mensch zich bij eene kommisſie van onderwijs ten examen aanbiedt en een bewijs produceert, dat hij in de ſchool van N. N: gedurende een jaar, onderwijs heeft gegeven, wat zal dan de kommisſie van onderwijs doen? Het getuigenis van den ſchoolopziener inroepen?

Goed!

Goed! maar deze zal zich daardoor in eenen onaangenamen toestand verplaatst vinden. Hij zal den onderwijzer voor ongeschikt moeten verklaren, en dien ten gevolge oorzaak zijn, dat de jongeling zonder examen naar huis moet gaan, of, doet hij dit niet, dan zal de geheele bepaling niets afdoen. Op welke wijze zal het bovendien blijken, dat hij geregeld, gedurende een geheel jaar, en niet slechts één uur of één dag in de week onderwijs gegeven hebbe. En hoe gemakkelijk ware het niet hier voor iets meer doelmatigs te vinden.

Bovendien is het in mijne oogen een groot gebrek, dat de jonge lieden zoo laat met het onderwijzen beginnen. De buigzaamheid der ziel en de vatbaarheid, om met kinderen omtegaan, hun iets medetedeelen en te leiden, wordt in de eerste jeugd verkregen. Elk begrip, elke kundigheid, hoe gering ook, die een kind heeft, kan het ook aan een ander mededeelen, en juist door deze oefening, verkrijgt hij niet zoo vele en velerleije, maar juist zoo veel te klaardere en duidelijkere begrippen. Maar tot dus ver spant

men

men gewoonlijk de paarden achter den wagen. Men vult eerst, gedurende eenen geruimen tijd, het hoofd der kweekelingen op met wetenschappen, voor welker *grondige* kennis hun verstand nog niet rijp genoeg is. Het gevolg is, dat de jonge lieden eene wetenschappelijke plooi in hunne ziel krijgen, en wanneer zij op den ouderdom van 14, 15 of 16 jaar met onderwijzen zullen beginnen, gewoonlijk die buigzaamheid der ziel missen, welke gevorderd wordt, om met kleine kinderen kinderlijk omtegaan. Zelve eene wetenschappelijke vorming erlangd hebbende, treden zij in de school, om aldaar, op hunne beurt, hunne geheele wetenschappelijke kraam uittepakken. Hoe zeer men deze gebreken niet in dezer voege op de bestaande kweekscholen verwachten mag, geloove ik echter niet, dat derzelver inrigting is, gelijk zij te wenschen ware. Het komt mij vooreerst een gebrek voor, dat de kweekelingen niet reeds, in eenen vroegeren ouderdom, op dezelve opgenomen worden; wanneer de eerste geschiktheid, door eene vroegere verkeerde opleiding, nog niet aanvankelijk belemmerd is geworden

den. Ik houde het er verder voor, dat er veel van het wetenschappelijk onderwijs, zoo ver voortgezet als zulks geschiedt, plaats kon maken, voor vroegtijdiger opleiding, langs gepaste wegen, tot menschen- en kinderkennis. Bovendien is het niet boven allen twijfel, dat zich jonge lieden, schoon met mindere geschiktheid, op dezelve trachten te vervoegen, alleen om van den krijgsdienst vrij te zijn. Doch, al schreven wij aan dezelve eene denkbeeldige volmaaktheid toe, wat baat dan nog het klein getal van onderwijzers, hetwelk door elkanderen jaarlijks deze scholen kan verlaten.

Zie daar nu evenwel de gelegenheden tot vorming, welke er zijn, indien men daar van uitzondert de handleiding en het onderwijs, door enkelde godsdienstleeraren, in deze en gene wetenschappen aan hun gegeven.

Gaat men nu het ondoelmatige daarin na; voegt men er bij, dat er voor de onderwijzers, welke

jon-

jonge lieden opleiden, geheel geen regel en rigtsnoer hier voor bestaat; houdt men er bij voor oogen de aanmerkingen, door u mij medegedeeld, en waar van ik, in het begin van mijnen vorigen brief, melding maakte, dan geloove ik, dat het wel niet verwacht kan worden, dat men zich op deze wijze van een genoegzaam aantal waarlijk geschikte, edeldenkende, nederige en tevens hunne menschelijke waarde en hunne verhevene bestemming, in den waren zin, gevoelende onderwijzers verzekeren kan. En, zoo lang men zich daar van niet verzekerd heeft, wat baten dan alle inrigtingen en bepalingen?

Inmiddels hebben nu dan de jonge lieden op deze wijze, den ouderdom van 16 of 18 jaren bereikt, en worden thans naar eene der Kommissien van onderwijs gezonden, ten einde het vereischte examen te ondergaan, om den derden of vierden rang te verkrijgen. Het geen hier, behalve het wetenschappelijke van hen gevorderd wordt, is *eenige aanleg, tot het geven van onderwijs, of eenig begrip van eene goede manier van onder-*

wijzen. Woorden, zoo, gelijk ze daar liggen, voor velerlei verklaring vatbaar, en gewis ook op velerlei en verschillende wijze hier en daar opgevat en toegepast. De nadere bepaling, dat de bezitters van den derden rang een jaar lang eenig onderwijs gegeven moeten hebben, heeft zeker, in dit opzigt, hoe onbepaald ze is, wezenlijk nut. Intusschen heeft de adspirant de noodige mate van wetenschappelijke kennis, en de verlangde rang kan hem niet geweigerd worden. Thans begeeft hij zich naar ieder vergelijkend examen, en leeft verder, aan zich zelven overgelaten. Zijne oefeningen houden in de meeste gevallen op, of verslappen zeer veel. Zijne verkregene kundigheden, somwijlen, het geen niet altijd noch van allen zoo ras ontdekt wordt, meer het werk des geheugens, dan van oordeel en oefening, worden dagelijks zwakker, en in plaats van ware geestes beschaving blijft er een caput mortuum van vroegere schoolmeesterlijke ijdelheid en aanmatiging over.

Vroeger of later ziet zich de jeugdige onder-

wij-

wijzer geplaatst, en, in het vol gevoel van zijne waardigheid, in het midden zijner scholieren. Gelukkig hem, zoo hij zich bij zijnen schoolopziener kan vervoegen, of in zijne nabijheid eenen wijzen vriend aantreft, aan wien hij zich overgeeft. Op zijnen tijd treedt hij thans in een onderwijzers gezelschap, waar ook al weder bijkans, alles op wetenschappelijke oefeningen uitloopt. Hier heeft hij, terwijl gezellige oefening hem al meer en meer tot de wetenschappen aanspoort, de gelegenheid, om al verder en verder van den weg te geraken, en, voor zijne voortgezette ware vorming tot kinderleeraar, vindt hij ook hier meestal weinige aanleiding. Ik erken het, dat bij het 23 Artikel van de verordeningen op het afnemen der examens bepaald is, dat de meest geschikten uit de twee laagste rangen van tijd tot tijd zullen opgewekt worden, ter verkrijging van eenen hoogeren rang. Doch, behalve dat ook daarbij de publieke opinie het meeste laat afhangen van vordering in wetenschappelijke kennis, zoo durve ik wel tevens vragen, of deze bepaling eenigzins algemeen toegepast wordt? Ik erken het tevens, dat

dat in de *verordeningen op de examina* de theoretische en praktische geschiktheid voor het onderwijs niet uit het oog wordt verloren, doch, het zij dan dat de vereischten voor iederen rang in het tweede Artikel uitgedrukt, te veel op het wetenschappelijke heen wijzen, het zij dat van den aanvang af de schoolverbetering te veel deze strekking heeft aangenomen, zeker is het, dat de vorming der jonge lieden voor den onderwijzersstand, veel te veel wetenschappelijk is.

Ik zou hier eindigen, indien ik niet bij deze gelegenheid geloofde, het voegzaamst over de *onderwijzers gezelschappen*, als gelegenheden van voortgezette vorming der onderwijzers, nog een woord te kunnen spreken. Wat behooren dezelve te zijn? en wat zijn ze werkelijk? Eene vereeniging van onderwijzers zijnde, behooren dezelve aan het onderwijs gewijd te zijn. Zij behooren des (volgens Art. 4, van de Instructie voor de schoolopzieners), de gelegenheden te zijn, *waar de onderwijzers zich*, onder het geleide van den schoolopziener, *onderhouden over de bedoelingen*

van

van hunnen gewigtigen post, en over de beste wijze, om denzelven getrouw en ten meesten nutte der jeugd waartenemen. Al, wat tot het algemeen en aanvankelijk onderwijs, en de vorming der jeugd betrekking heeft, behoort dus hierin hoofdzaak te zijn, en te blijven. Zou men nu durven zeggen, dat ze dit over het geheel geworden zijn? Ik ontken geenszins het menigerleije, vooral zijdelingsche nut, het welk dezelve aangebragt hebben, en waar van de vermelding hier minder te pas komt. Ik ontken ook geenszins, dat er gevonden worden, waar een regt goede geest heerscht, en waar men, doordrongen van het gewigt van den onderwijzerspost, het zwaarste ook het zwaarste laat wegen. Doch evenmin zal men mij ontkennen kunnen, dat al weder stelselmatige beoefening van wetenschappen bij anderen op den voorgrond staat. Het zal niet ontkend kunnen worden, dat men zich in anderen bezig houdt met overleggingen en beraadslagingen, geheel vreemd aan het doel dezer vereenigingen, en dat men, door eenen geest van trotsche weerstreving, wel eens den schoolopziener ontmoedigd heeft, om ee-

nige betrekking tot dezelve te bewaren, ten einde zoo van velerleije grieven, listige aanvragen en onaangenaamheden zich zelve te bevrijden. Of zal men zeggen, dat er een goede geest in dezelve heerscht, wanneer men ziet, dat in een gezelſchap in . . . . een rekwest vervaardigd, en vervolgens aan de onderwijzers gezelſchappen in andere provincien gezonden wordt, waarbij men van Z. M. den Koning, bij de afſchaffing der vergelijkende examina, verlangt, dat voortaan alleen uit den onderwijzers ſtand, de ſchoolopzieners gekozen zullen worden, en waarbij het eerſte verzoek luidde, dat voortaan geene geestelijken tot ſchoolopzieners benoemd zouden worden?

Doch de tijd gebiedt mij te eindigen. Ik hield u ook reeds te lang bezig.

Uw Vriend.

23 Jan. 1822.

P.

TIEN.

TIENDE BRIEF.

Vroeger dan ik gedacht had, hebt gij mijn vriend! mijnen laatsten brief gelezen, gelijk ik uit uw brief, zoo even ontvangen, zag, en, hetgeen mij genoegen gaf, is, dat ik zie, dat gij gelooft, dat mijn schrijven eenig nut kan hebben. Vergun mij echter, dat ik u zegge, dat gij mij verkeerd verstaan hebt, wanneer gij van oordeel zijt, dat ik zoo algemeen ongunstig van de onderwijzers denke. Hoe kunt gij, die weet, dat, mijne aangenaamste verkeering met onderwijzers is, en dat ik voor hun belang en genoegen, mijne eigene rust, ja mijne persoonlijke veiligheid, meermalen in de waagschaal heb gesteld, dit van mij denken. Doch! herlees slechts bedaard mijne vorige brieven, en gij zult mij gewis andere gevoelens toeschrijven. Neen! ik ken Goddank! een goed aantal verlichte, brave, edeldenkende, met gemoedelijkheid en trouw hunne posten waarnemende onderwijzers, die ik hoogacht, en onder mijn beste vrienden tel. Maar, wanneer ik nog den *doorgaanden* schoolmeesters

F 5 geest

geest beschouwe, ja dan krimpt mij het hart in een, en ik word vervuld met weedom en smart over het ongelukkig lot der jeugd. Die geest van trotscheid, van eigenwaan, van weerbarstigheid; van omkeringszucht, welke velen vooral in twee of drie Provincien' bezielt, is mij schrikbarend en onheilspellend. Terwijl ik dit schrijve leggen eenige verhandelingen voor mij, uit een zeker genootschap, mij ter beoordeeling toegezonden. Ik wenschte, dat ik u dezelve kon laten lezen. Een derzelve is, gelijk mij uit 't zekere kenmerken blijkt, het werk van eenen onderwijzer. Doch, zoo vele ontevredenheid, zoo vele kwaadaardigheid, zoo veel eigenbaat, zoo vele zucht, om alles om te keeren, zoo vele scheve en valsche begrippen zag ik nog nooit op een gestapeld. Lees verder eenige stukken in het *Algemeen Magazijn voor onderwijs en opvoeding*, bij SCHALEKAMP, zoowel als in het Advertentieblad verspreid, en welke zeer zigtbaar van onderwijzers hunnen oorsprong hebben, en gij zult er den geest van eigenwaan, van bitterheid en onbeschaafde aanmatiging in aantreffen. Het gevolg, hetwelk ik hieruit afleide, is dit, dat, niet-

niettegenstaande een groot aantal onderwijzers hunnen stand eer aandoet en regtmatige aanspraak op de algemeene achting heeft, echter de heerschende geest onder dezelve dus ver aantoont, dat het er verre van af is, dat de vorming en opleiding tot den onderwijzersstand, eenigermate doelmatig gerekend kan worden, en dat, zoo lang hierin niet voorzien wordt, men over het geheel geenszins van hen eene waarlijk dien naam verdienende godsdienstige en zedelijke vorming der jeugd verwachten kan. Geen waarlijk verlicht en braaf onderwijzer zal zich aan deze uitspraak kunnen ergeren. Bij het bezef, dat hij zelve eenen anderen weg inslaat, zal hij van de waarheid mijner betuigingen, door eigene ondervinding en verkeering, overtuigd zijn.

Vergun mij thans, dat ik, na deze opheldering aan mijne woorden gegeven, overga, om u mijne gedachten over de *toelating* tot, de *zorg voor*, en het *opzigt over* den onderwijzersstand mede te deelen.

Vol-

Volgens de tegenwoordige wetten, heeft er eene *dubbelde toelating* tot den onderwijzersſtand plaats. De eerſte verklaart den kweekeling in het algemeen bekwaam, om als onderwijzer te fungeren. De laatſte kwalificeert hem werkelijk tot het geven van onderwijs in *zekere* betrekking, onder *zekere* voordeelen, op een *bepaalde* plaats. De eerſte, welke de *algemeene toelating* genoemd wordt, wordt afgegeven door provinciale kommisſien van onderwijs, ſchoolopzieners en plaatſelijke ſchoolkommisſien; de laatſte, door de daartoe geregtigden met en benevens het plaatſelijk Beſtuur, als ſpeciaal belast met de zorg voor de belangen harer medeingezetenen. Beiden worden afgegeven, ten gevolge van een voorafgegaan onderzoek. Het eerſte toetst alleen in het algemeen de bekwaamheid van den kweekeling voor den onderwijzersſtand en rangſchikt hem, naar de mate zijner bekwaamheid onder deze of gene klasſe van onderwijzers, welke geregtigd zijn, om te ſtaan naar ſcholen van eene zekere grootte en behoefte. Het laatſte heeft ten doel, om de *betrekkelijke* bekwaamheid van hen, welke, geregtigd om naar

zekere ſchool te ſtaan, zich daarvoor beroepelijk hebben verklaard, te leeren kennen en, deze met elkander vergelijkende, even daardoor de beste keuze te verzekeren.

Bij deze wettelijke bepalingen is, in den laatſten tijd, nog, ten gevolge van Miniſteriële verordeningen, de bepaling gekomen, dat het reſultaat van dit vergelijkend onderzoek, vergezeld van een procesverbaal, en de aanmerkingen van de belanghebbenden, van het plaatſelijk Beſtuur en van den ſchoolopziener, moeten ingezonden worden bij den Gouverneur der Provincie, en in welke aanmerkingen de meest verdienſtelijke ſollicitant met name vermeld wordt; terwijl deze ſtukken, door den Gouverneur, aan Z. E. den Minister voor het publiek onderwijs ingezonden zijnde, door dezen authoriſatie verleend wordt, tot het aanſtellen van den bedoelden perſoon, welke, volgens latere verordening, in de authoriſatie met name vermeld wordt. Hierop wordt de acte van aanſtelling afgegeven, welke aan den ſchoolopziener vertoond wordt, en waarna de onderwijzer zijnen post aanvaardt.

In dezen gang van zaken is, onzes inziens, niets berispelijks. Zij, die eenen onderwijzer behoeven, hebben redelijkerwijze, zoo vele vrijheid, als zij voor eene verstandige keuze immer behoeven. Het Gouvernement heeft zich, langs de meest gepaste wegen verzekerd, dat geene andere dan bekwame personen ergens kunnen aangesteld worden. De onderwijzers zijn vooraf reeds beveiligd, dat geene anderen, dan die met hen in rang gelijk staan, gekozen kunnen worden; ten ware zij verkozen naar scholen te dingen, waar ook lagere rangen volstaan kunnen; iets hetwelk van hunne eigene vrijheid en verkiezing afhangt.

Zoo is de oorspronkelijke inrigting, welke gewis allen lof verdient, en blijken draagt van wijsheid en menschenkennis, van zorg voor het algemeen welzijn, en voor eene gematigde vrijheid bij de onderscheidene belanghebbenden. Iets anders is echter de toepassing van deze regelen, en het gebruik, hetwelk er van gemaakt wordt. Meermalen spraken wij hier over, en,

of-

offchoon ik, bij het geen wij elkanderen deswege mededeelden, geene nieuwe gedachten zal kunnen voegen, wil ik echter mijne gedachten hier over ook niet terug houden.

De algemeene toelating vordert eerst onze overweging. Bij dezelve verkrijgt ieder geëxamineerde eenen rang, welke hem het regt geeft naar scholen van zekeren rang te staan. Het getal der rangen is vier. Boven eene zekere mate van bekwaamheid wordt tot iederen rang een zekere ouderdom vereischt. De vierde rang vordert een ouderdom van zestien jaren, en geeft het regt van te staan naar zekere scholen. De derde vereischt eenen ouderdom van achttien jaren, en geregtigd tot het staan naar nagenoeg alle scholen, behalve die in de steden en in eenige aanzienlijke vlekken en dorpen. De tweede rang vooronderstelt eenen ouderdom van twee en twintig jaren en geregtigt voor alle scholen. De eerste rang, waarbij een ouderdom van vijfentwintig jaren gevorderd wordt, geregtigt wel, om te staan naar alle scholen, maar geeft echter geenen verderen

voor-

voorrang, zijnde meer een eerbewijs aan meerdere talenten gegeven.

Hoe zeer ik nu de grondslagen, waarop deze onderscheiding gebouwd is, te gelijk met de klassificatie der scholen zelve, geheel mijnen bijval geve, geloove ik echter, dat in de onderscheiding zelve en de voorregten aan die onderscheiding verknocht, het een en ander voorkomt, hetwelk voor verbetering vatbaar is.

Vooreerst is het mij steeds wenschelijk voorgekomen, dat er ten aanzien van den vierden rang eene verandering plaats greep. Jonge lieden van zestien jaren zijn, vooral bij hunne tegenwoordige vorming niet geschikt, om aan het hoofd van eene school, hoe klein ook te staan. Men zou dezen geheelen rang kunnen missen en drie rangen van onderwijzers nemen, gelijk men drie rangen van scholen heeft, of wil men dezelve behouden, men zou dan hier de wezenlijke *aanleg* der jonge lieden moeten toetsen, en geenen in het voorportaal toelaten, van wien men niet met grond kan verwach-

wachten, dat zij eens met waardigheid het binnenste heiligdom zelve zullen binnen treden. Men zou hen geenszins aan het hoofd van eene school, hoe gering ook, moeten stellen, maar hen veel liever, door deze acte, moeten kwalificeren tot den post van ondermeester of secondant. Bovendien zou ik nog gaarne hunnen ouderdom op zeventien jaren gebragt zien; te meer, daar ook bij den *derden rang* een meerder getal van jaren gevorderd behoorde te worden. Jonge lieden van achttien jaren, kunnen nu geplaatst worden aan het hoofd van scholen van 50 tot 100 en meer leerlingen. Doch welke bezadigheid van denkwijze, welke rijpheid van verstand, welke menschen en kinderkennis, vooral ook welke geoefendheid, om met menschen om te gaan, kan men bij dezen verwachten? Enkele uitzonderingen zijn er zeker! doch daartegen over kan men weder stellen de voorbeelden van hen, die zich, op dien leeftijd, aan kinderstreeken schuldig maken, en die hunne achting, immers voor eenen tijd, door hunne kinderachtige dwaasheid, verliezen en moeijelijk herkrijgen.

Niemand kan bij de Hervormden leeraar van

den Godsdienst worden, of hij moet den ouderdom van 22 jaren bereikt hebben. Doch, behoort er dan een minder rijpe leeftijd toe, om kinderen te leiden en te vormen, onder kinderen kinderlijk en echter niet kinderachtig te verkeeren, en tevens zijne achting en de waarde van zijnen post, bij zijne medeburgers te bewaren? Men heeft alzoo te vele voorregten aan dezen rang, of daarentegen eenen te jeugdigen ouderdom met denzelven verbonden.(*)

Van den *tweeden rang* moet ik hetzelfde zeggen

(*) Bij een ministeriele dispositie werd de derde rang in drie graden verdeeld, naar mate derzelver bezitters, in meerdere of mindere mate, de vereischten van dezen rang hadden, zonder daarom met regt onder eenen anderen geplaatst te kunnen worden. Op de acten zelve werd deze onderscheiding duidelijk aangewezen, en strekte wel eens tot een leiddraad van het oordeel der belanghebbenden. Deze onderscheiding is in het voorig jaar afgeschaft geworden. Neemt men echter in acht, dat het getal der bezitters van den derden rang alleen grooter is dan dat van alle andere rangen zamengenomen; dat tusschen den meest en minst bekwamen alzoo een groot onderscheid moet zijn, dat derzelver bezitters naar nagenoeg alle scholen staan kunnen, dan twijfel ik, of deze afschaffing wel *algemeen* nuttiger is, dan die van de toelating van jonge lieden van den derden rang in alle provincien des rijks. Zeker schijnt het mij althans, dat men de bezitters van den derden rang, *na delibiratie*, niet tot den vierden rang degraderen kan, en hen van eenmaal wettig verkregen regt kan berooven, behoudens de strenge regelen van billijkheid en regt.

gen. Ik weet niet, waarom deze niet, even zeer als de eerste, rang eenen ouderdom van 25 jaren zou mogen vorderen; daar beide even zeer geregtigd zijn, om te staan naar scholen van gelijken rang. Meerdere rijpheid van jaren en van verstand wordt bij den eenen, even zeer als bij den anderen, vereischt.

Ten aanzien van den *eersten* rang, voor welken vooral ook ten aanzien van alle onderscheidene vakken van het lager onderwijs, eene grondiger ervaring wordt gevorderd, heb ik steeds van meening geweest, en ik ben dusver niet van gedachten veranderd, dat het niet onbillijk zou zijn, om aan denzelven eenige voorregten boven den tweeden toetekennen, welke derzelver bezitters boven dezen geregtigden tot het staan naar zekere uitstekende scholen. Thans staan zij, met hun ordensteeken, onder de overige onderwijzers, gelijk de primus eener klasse, met zijne koperen medaille op de borst, in het midden zijner medescholieren. Zou men uit hen niet de onderwijzers voor het middelbaar onderwijs kunnen nemen, indien dit anders eenmaal tot stand kwam?

Veel blijft er intusschen, ten aanzien van de examina en de algemeene toelating der onderwijzers, te wenschen overig. Zoo lang men het onderzoek zoo wetenschappelijk gaat inrigten, hetwelk over het geheel geschieden zal, zoo lang men de grenslijnen van het lager onderwijs niet naauwkeuriger heeft getrokken, en al het eigenlijk wetenschappelijke buiten dezelve heeft gebragt, zoo lang zal men, voor de belangen van het onderwijs, nog veel bij dezelve te wenschen overig hebben. Zoo lang ook jonge lieden al weder en weder, bijna van vergadering tot vergadering, zich op nieuws aan het examen kunnen onderwerpen, zal men steeds, door dit zeer groot getal, zich belemmerd vinden in eene betere regeling van het examen. De hoofdvragen, waarop alles neerkomt: of de adspirant waarlijk geschiktheid en bedrevenheid hebbe, om oordeelkundig en naar de vatbaarheid der kinderen te kunnen onderwijzen? of hij voorzien zij van genoegzame mensch- en kinderkennis? of hij, bij één helder verstand, een welgevormd hart en hierbij genoegzame buigzaamheid van ziel bezitte, om met kinderen kinderlijk

en

en met vromen zijn omtegaan? — deze vragen zullen tot zoolang bezwaarlijk, met gemoedelijke zekerheid, altijd beantwoord worden.

Ik leg hier de pen neder, om u in eenen volgenden over de *speciale* admissie der onderwijzers te onderhouden.

den 26 Januarij 1822. P.

ELFDE BRIEF.

ZEER WAARDE VRIEND!

Ik ga mijne beloften vervullen, en u thans over de bijzondere aanstelling, ook wel de speciale beroeping, aanstelling of admissie der onderwijzers genoemd, onderhouden. Dezelve werd bepaald en gewijzigd door de klassificatie der scholen, opgemaakt, in iedere Provincie, door de kommissie van onderwijs en gearresteerd door het Provinciaal Bestuur. Bij dezelve werden alle scholen in drie klassen of rangen onderscheiden, namelijk in die van den *hoogsten*, *middelsten* en

laagſten rang. Daar er voor deze klasſificatie geene vaste regelen waren voorgeſchreven, was het niet vreemd, dat men nu eens den rang der ſcholen naar derzelver meerdere of mindere grootheid, dan weder naar de meerdere of mindere welvaart, meerderen of minderen trap van beſchaving, of ook weder naar die alle gezamentlijk zocht te bepalen. Even hierom is het dus ook niet te verwonderen, wanneer, niet alleen tusſchen de ſcholen in verſchillende provincien, maar ook tusſchen die, welke in dezelfde Provincie gevonden worden, een merkelijk onderſcheid plaats vindt, en dat alzoo wel het een en ander te wenſchen overblijſt.

Wat echter nu deze ſpeciale admisſie of beroeping zelve aangaat, geloove ik, dat men, in den tegenwoordigen gang van zaken, op zich zelven met grond niets kan berispen. Iets anders is het echter, of wel allerwege met trouw en gemoedelijkheid naar dezelve wordt gehandeld.

Veel-

Veelvuldig en hevig zijn de klagten, welke deswege openlijk, vooral door onderwijzers, gevoerd worden, en ik geloove meermalen, doch op verre na niet altijd, met regt. Het Algemeen Magazijn van opvoeding en onderwijs en het Nederlansch Advertentieblad is dikwijls opgevuld geweest met dezelve. Nog heden las ik, in het laatste blad van den 24 Januarij, eene klagte, dat, niettegenstaande de remonstrantien van den schoolopziener, te *Oudshoorn* en *Koudekerk* een minder bekwame aan eenen meer bekwamen en kundigen voorgetrokken was, vooral op aandrang der ingezetenen, welke, niet kunnende oordeelen dan over het zingen, op de aanstelling van dezen aangedrongen hadden, waarom dan al weder de oude klagte en wensch geuit wordt, dat de vergelijkende examina, als ongepast, onnut en vernederend voor de onderwijzers, afgeschaft mogen worden.

Ik houde, gelijk ik gezegd heb, deze klagten niet geheel ongegrond en het ware te wenschen, dat allerwege de schoolopziener, met vrijen moed en

en op onweerſprekelijke gronden, den meest bekwamen en geſchikten aan het Gouvernement aanwees, en dat dan ook hier op, gelijk ik geloove, dat geſchiedt, die acht gegeven werd en dat onderzoek volgde, hetwelk de zaak, ook om der gevolgen wil, waardig is; zonder dat men het zich ten regel ſtelle, om nu eens de plaatſelijke beſturen en dan weder den ſchoolopziener gelijk te doen hebben. Het is toch eene dwaling, wanneer men duurzaam geluk en rust verwacht, door nu eens het regt en dan weder verkeerde bedoelingen te begunſtigen en voorteſtaan.

Doch, terwijl ik geloove, dat de boven vermelde klagten niet zoo geheel ongegrond zijn, houde ik dezelve tevens voor overdreven. De wetenſchappelijke vorm, welke het lager onderwijs heeft aangenomen, leidt ook hier velen op den dwaalweg. Men gelooft nog te veel, dat die onderwijzer de meeste aanſpraak op eene ſchool heeft, welke het vlugst en het meest rekent, in aardrijks-, geſchied- en natuurkunde het meest bedreven is, en over het geheel de meeste

we-

wetenschappelijke kennis ten toon spreidt. Maar, waar wordt dit ergens tot eene vereischte gesteld? Waar wordt er zelfs gezegd, dat de *kundigste*, de *geleerdste* onderwijzer beroepen moet worden? En, zoo het ergens werd gezegd, zou men dan niet moeten zeggen, dat het een groot gebrek in de wet was? Eilieve, is dan de *kundigste* ook altijd de *nuttigste* onderwijzer? Zal men van hem, die eene geheele kraam vol wetenschappelijke doodsbeenderen, in zijne school gaat uitpakken, dan juist het meest de vorming en opleiding der jeugd tot godsdienstigheid en zedelijkheid verwachten mogen? De treurige ondervinding leert maar al te veel het tegendeel, en de wijzen onzer eeuw, onder de schoolmeesters, worden meermalen, door onderwijzers, van veel mindere kennis, hierin verre overtroffen. Neen! bij de keuze van eenen onderwijzer, komt het hoofdzakelijk, benevens de noodzakelijke kundigheden, op zijn karakter, zijnen geheelen aard, zijn rein zedelijk en burgerlijk gedrag, zijnen waarlijk godsdienstigen en kinderlievenden zin, zijne welbewezene geschiktheid, om kinderen wel te onderwijzen en

te vormen; aan. Met alle regt vorderen dus de bestaande verordeningen, dat de *meest bekwame* en *geschikte* gekozen zal worden. Zijn nu onderwijzers, door hunne wetenschappelijke vorming, hiervoor minder geschikt geworden, dat zij dan zich zelven en niet anderen beschuldigen, en, is het nog tijd voor hen, zich oefenen, om datgene te verkrijgen, wat anderen boven hen de voorkeur geeft.

Dragen de belanghebbenden of de plaatselijke besturen desniettegenstaande den minst geschikten voor, dat dan zoodanige voordragt wel onderzocht en nimmer bekrachtigd worde! Maar zou men nu daarom, of dewijl de ingezetenen op het zingen letten, of omdat hetzelve op eene te vernederende wijze voor den onderwijzer afgenomen wordt, het geheele vergelijkend examen ter zijde moeten stellen en afschaffen?

Ik ben er van overtuigd, dat hetzelve somwijlen op eene vernederende, ik zou bijkans zeggen lompe, wijze, door de plaatselijke besturen behandeld wordt; dat men op hetzelve de onderwijzers op geenen beteren voet dan de

ge-

geringste policiebediende behandelt. De voorbeelden zijn, in meer dan eene provincie, te vinden, dat men de onderwijzers, die toch zoo wel voor het belang der openstaande school, als voor hun eigen belang derwaarts komen, zonder eenige vergoeding van reiskosten laat, en dat niet alleen, maar dat men geene huisvesting, geene spijs en drank, ook gedurende het dikwerf langdurig vergelijkend onderzoek, verleent; dat men zelfs hen op eene grove manier antwoordt, wanneer zij daaromtrent eenige verwachting toonen te koesteren, en dit alles meermalen, ofschoon men reeds vooraf een bepaald persoon voor de school gedoodverfd heeft. Dit alles zijn grieven, welke de schoolopziener, regtswege, niet altijd dadelijk kan verhelpen, doch waaromtrent hij zijnen billijken invloed kan laten gelden, en waardoor dan ook dezelve, gelijk in vele andere oorden blijkt, geheel kunnen worden weggenomen, en dit onderzoek, zelfs op eene voor de onderwijzers aangename en vereerende wijze, worden ingerigt. Zijn echter plaatselijke Besturen, desniettegenstaande, onbescheiden genoeg, om hetzelve, op de voorschre-

schrevene wijze, te behandelen, ik zou niet weten, waarom dan ook daarvan geene openlijke melding gemaakt en de tusschenkomst van een hooger bestuur niet zou ingeroepen worden.

Wat de overige bezwaren tegen hetzelve aanbelangt, ook de gegrondheid van dezelve, in deze en gene oorden, is niet te ontkennen. Doch is het moeijelijk die te verhelpen? en staat het niet in de magt van den schoolopziener, aan wien geheel de regeling van het vergelijkend examen is overgelaten, om dezelve weg te nemen? Waar is eene wet, welke gebiedt, dat hetzelve, ten aanhooren van geheel de massa van ingezetenen, geschieden moet? Waar, dat er, behalve de belanghebbenden of de beroepers (het zij die kollatoren, gekommitteerden uit de Gemeente of anders heten) en het plaatselijk Bestuur en den schoolopziener, ook nog anderen daarbij tegenwoordig moeten zijn? Waar, dat hetzelve bestaan moet in negenhonderd negen en negentig mondelinge vragen en antwoorden, die voor een klein gedeelte met eenige oplettendheid verwaardigd en

voor

vòor een nog kleiner gedeelte, verslaan worden? Inderdaad! dit alles zijn geene redenen, waarom men naar de afschaffing der vergelijkende examina, wenschen zoude.

Terwijl ik alzoo geloove, dat ons, uit het doel en het geheel verband van de verordeningen op de speciale admissie der onderwijzers, genoegzaam gebleken is, dat dezelve van eene wezenlijke nuttigheid en noodzakelijkheid zijn, houde ik het tevens daarvoor, dat de onderwijzers, welke, om de grieven, die zij bij die gelegenheden meenen ontvangen te hebben, naar derzelver afschaffing wenschen, zulks gewisselijk niet zouden doen, indien zij bedaard nagingen en doorgedacht hadden, welke gevolgen derzelver afschaffing na zich zoude sleepen, waaromtrent ik echter geloove mij thans niet verder te moeten uitlaten.

Had ik hier nog eenen wensch bij te voegen, het zou dan deze zijn, dat de dadelijke in functie treding van den onderwijzer, op eene meer plegtige wijze, in tegenwoordigheid der ingezetenen en van het

plaat-

plaatselijk Bestuur, door den schoolopziener of iemand van zijnent wege geschiedde. Het staat mij altijd tegen, wanneer ik den onderwijzer en opvoeder der jeugd, zoo steelsgewijze, zijne school zie binnen sluipen. Pracht en vertooning zijn hier bij niet noodig, maar zoo veel te meer ernst, hartelijkheid en ongeveinsde blijdschap.

Uw Vriend.

17 Januarij 1822. P.

TWAALFDE BRIEF.

Gij zijt verontwaardigd mijn waarde F! over de behandeling, den onderwijzeren meermalen te beurt gevallen bij vergelijkende examina; daar toch altijd het belang der besturen (zoo zij anders regtschapen handelen, en niet vooraf reeds iemand bestemd hebben) het nog meer vereischt, dat zij eene ruime keuze hebben, dan dat der onderwijzers het medebrengt, om eene hoogst onzekere kans te

wa-

wagen, ter verbetering van hun bestaan, en gij beklaagt de onderwijzers te meer, naar mate hun stand over het geheel zoo sober en ondankbaar bezoldigd wordt. Gij vraagt mij, waarom daarin geene algemeene en gelijkelijk werkende voorziening wordt gemaakt? waarom, daar vele ambtenaren zoo rijkelijk en ruim bezoldigd worden, en ambten, die weinige inspanning vorderen, zulk een rijk inkomen hebben, de onderwijzers zoo schaars beloond worden? waarom, daar tonnen schats voor onze legers gevorderd worden, zij, wier roeping het is, om, door de vorming der jeugd, twisten en oorlogen voor te komen, in armoede versmachten moeten.

Ik kan u deze vragen niet geheel beantwoorden; zij liggen buiten mijn bereik. In het algemeen zoude ik u op de vraag: waarom de onderwijzers niet zoo ruim als anderen bezoldigd worden? kunnen en moeten antwoorden: hun rijk, is even zoo min als dat der Godsdienstleeraars, van deze wereld! Geloof niet, dat ik spot mijn vriend! Ik wensch hun in geenen deele, in den tegenwoordi-

gen

gen toestand der maatschappij en bij de doorgaande denkwijze van deze wereld, eene wezenlijke armoede toe. Veel meer geloof ik, dat zij, eenige weinige zelfstandige mannen uitgezonderd, alsdan weinig invloed zouden oefenen op de zedelijkheid en de beschaving hunner medeburgers. Doch ik heb er ook nimmer winst voor godsdienst en zedelijkheid van gezien, wanneer Prelaten, Bisschoppen en anderen, die aan de godsdienstige en zedelijke belangen hunner medemenschen moesten arbeiden, zich vorstelijke rijkdommen verwierven. De ware geest van verlichting en beschaving huwt zich ongaarne aan den Mammon dezer wereld. En, ziet gij ook rondsom u, dan zult gij niet ligt ontdekken, dat de rijkste Godsdienstleeraars en onderwijzers juist altijd de verlichtste en de ijverigste en het meest met zelfopoffering werkenden zijn.

Verre is het echter, dat ik zou goedkeuren, dat de onderwijzers zoo schaars en armoedig bezoldigd worden, als nu nog dikwerf plaats vindt. De klagten deswege zijn groot en algemeen, en

ik schrome niet er bij te voegen, dat zij zeer gegrond zijn. Op vele plaatsen heeft de onderwijzer geen daglooners inkomen en leeft nog in diepe afhankelijkheid van de ouders. Die afhankelijkheid heeft ook elders plaats, waar de schoolpenningen, en deze of gene kleine bedieningen een groot gedeelte van het nog al redelijk inkomen uitmaken. Inmiddels heeft de wet (Art. 30 van het Reglement vervat in de Publ. van den 3 April 1806) duidelijk aanbevolen het nemen van maatregelen,

1º. Ter zoodanige regeling van de inkomsten van den onderwijzer, dat deze, bij een toereikend bestaan, zoo min mogelijk afhankelijk van de ouders worde.

2º. Ter voorziening in het onafgebroken schoolgaan en schoolhouden.

Deze beloften, reeds in 1806 gedaan, zijn steeds de grond geweest, waarop de onderwijzers door de schoolopzieners zijn aangemoedigd geworden.

Van 1806 tot 1814 is er echter geene wezenlijke verbetering. Van Gouvernements wege zijn er wel van tijd tot tijd beloften en moedgevende uitzigten gegeven, maar daardoor zijn slechts en de schoolopzieners en de onderwijzers telkens te leur gesteld geworden. Gedurende het tegenwoordig Gouvernement is er zeer veel geschied, en ik zou durven zeggen zóó veel geschied, als er met de middelen en maatregelen, welke aanwezig waren, geschieden kon. Vele traktementen zijn uit Rijks of plaatselijke kassen verbeterd geworden. Doch ook vele andere zijn onverbeterd gebleven. Het heeft dusver altijd ontbroken aan toereikende en algemeen werkende middelen en maatregelen. Het geen er gedaan is heeft ook geenzins gediend, om tevens het *onafgebroken schoolgaan* der kinderen te bevorderen. Het heeft niet gestrekt, om doorgaande den ijver der onderwijzers optewekken. Dat het traktement op de eene plaats verbeterd wordt, helpt ook den anderen niet. Hij wordt er slechts betrekkelijk armer door. Van alle zijden hoort men naar schoolfondsen wenschen. De onderwijzers hoopen er algemeen op. Op

ve-

vele plaatsen wenschen de ingezetenen er naar. De algemeenheid van dien wensch blijkt zelf uit eene prijsvraag eener in leden hoogst talrijke maatschappij, door alle oorden van het land verspreid. Zijne Majesteit, de Koning voerde dezelve reeds in 1806 in *Fulda* en *Corveij* in, en verklaarde daarbij (zie Bijdragen van December 1806) niet te willen, dat het inkomen der onderwijzers van de willekeur der Gemeenten zoude afhangen. In *Drenthe* en een gedeelte van *Vriesland*, bestaan dezelve, en bestaan er, blijkens de openbare berigten, met het beste gevolg. Veel werd er reeds aan gewerkt. Er liggen nog van het jaar 1810, althans voor sommige provincien, reglementen voor dezelve, toenmaals gearresteerd, gesanctioneerd, doch door de komst van den Franschen keizer buiten werking gebleven. Er is geen ander middel dan dit, geschikt, om den onderwijzer een toereikend bestaan te verzorgen, en tevens hem van de ouders onafhankelijk te maken, hunnen ijver aantemoedigen, en het geregeld en onafgebroken schoolgaan te bevorderen. Kan eene zaak, welke op den duur zoo vele voordeelen heeft,

waarbij de ouders zelve over het geheel *bij eene goede inrigting* kunnen winnen, en voor welker invoering zich zoo vele stemmen verheffen groote en algemeen onbekende zwarigheden hebben?

Den schoolopzieneren werd het, bij het negende Art. hunner Instructie aanbevolen, om speciaal de verbetering van de inkomsten der onderwijzers ernstig ter harte te nemen, en deswege de noodige voordragten te doen. De gedane voordragten, waarop geen of geen voldoend antwoord kwam, zouden welligt genoeg zijn, om 'er karren mede af te laden. Inmiddels zien zich de schoolopzieners nog op vele plaatsen omringd van den onderwijzer, zijne vrouw en kinderen, hem biddende om brood. Elk regtschapen schoolopziener zal zich herinneren, hoe hard hem dikwerf deze tranen en gebeden vielen.

Doch ik stap van deze zaak af. Mijne geheele ziel geraakt er door in beweging. Ik geve echter den moed geenszins op, dat algemeene voorzieningen eerlang deze klagten zullen doen ophouden. Te

meer

meer mogen wij dit verwachten, daar niemand zoo veel belang ſtelt in de zaak van het onderwijs, dan de Koning, welken God aan Nederland ſchonk; terwijl een verlicht en verſtandig Minister met ernst en welberadenheid de zaak van het volksonderwijs voorſtaat. Dat ſlechts even vele regtſchapenheid en inzigt bij hen heerſche, die het Gouvernement moeten voorlichten.

Ik bepale mij thans tot het *opzigt* over het lager onderwijs en de onderwijzers. Dit opzigt zelve is een bewijs van de meerdere zorg, welke men, in onze dagen, voor de opvoeding des volks draagt, dan voorheen, en, hoezeer vele onderwijzers, voorheen in een ſtaat van vergetelheid levende, vroeger, zich daaraan moeijelijk konden gewennen, geloove ik, dat, niettegenſtaande vele onvoldaan geblevene wenſchen, zij veel daaraan verſchuldigd zijn, en ongaarne thans tot hunnen vorigen toeſtand terug zouden keeren.

De geheele zamenhang van dit opzigt, is de volgende. De zorg en het toezigt voor en over het on-

onderwijs is nationaal. Aan het algemeen Gouvernement geschiedt rekenschap en verantwoording van den geheelen gang van het onderwijs, van alle veranderingen, daarin voorgevallen, van alle pogingen ter verbetering aangewend en van derzelver uitslag. Aan het hoofd van hetzelve staat een koninklijk Minister, van wege Zijne Majesteit den staat van de opvoeding des volks jaarlijks openleggende aan de vertegenwoordigers des volks. Bij hem komen alle berigten en verslagen in, gelijk alle reglementaire schikkingen en bepalingen van hem uitgaan of door hem voorgedragen worden aan den Koning. Onder hem arbeidt de Hoofd-Inspecteur, in alle zaken den minister dienende van advies of rapport, en de noodige voorslagen inzendende. Het onmiddelijk opzigt over de scholen is opgedragen aan schoolopzieners, aan ieder van wien een afzonderlijk distrikt is aanvertrouwd. Hun is het aanbevolen, van tijd tot tijd de scholen te bezoeken, het onderwijs gade te slaan; aan de onderwijzers het gebrekkige en tevens het betere aan te wijzen; hen, van tijd tot tijd, rondom zich te verzamelen, om hen te onderhouden over de

be-

belangen en de beste uitoefening van hunnen post; de ijverigen te ondersteunen; en tegen de achterlijken en kwaden, na aangewende vermaningen, ter vereischter plaats, zijne klagten in te brengen; pogingen aantewenden ter verbetering van het inkomen van den onderwijzer en van het schoolvertrek en schoolhuis; de noodige bepalingen, ter bevordering van het onderwijs, voorteslaan, en met de daartoe bevoegde magt te helpen in werking brengen. De schoolopzieners van dezelfde provincie vereenigen zich tot eene provinciale kommissie van onderwijs, welke vroeger volgens art. 5 der wet van 1806, met een lid van het Provinciaal bestuur meer bijzonder correspondeerde, doch thans, volgens koninklijk besluit, den Gouverneur der Provincie als President in hun midden heeft; terwijl een vaste Secretaris, door den Koning benoemd, belast is met alle werkzaamheden, welke bij de kommissie van onderwijs behooren. In derzelver driemalige vergaderingen, telken jare, wordt de algemeene toelating verleend aan allen, welke eenig vak van lager onderwijs willen onderwijzen, kunnende de akten voor den vierden rang, en de akten

 huis-

huisonderwijzer en schoolhouderes, mede door den schoolopziener, welke daarvan verslag doet, afgegeven worden. Alle klagten en bezwaren over onderwijzers komen hier ter tafel, gelijk mede alle algemeene belangen van het onderwijs in de Provincie: terwijl door deze vergadering mede de vereischte voordragten geschieden voor alle provinciale reglementaire bepalingen. Behalve dien zijn in alle grootere plaatsen, waar, buiten een of meer openbare scholen, tevens twee of meer bijzondere scholen der tweede klasse gevonden worden, plaatselijke schoolkommissien, waarvan de scholopziener integrerend lid is, en welke in vele opzigten aldaar, de functien van den schoolopziener waarnemen. In kleine steden kan, op verlangen en voordragt van den schoolopziener, een plaatselijk en aan hem ondergeschikt toezigt worden aangesteld. Alle deze verschillende kollegien en personen, met uitzondering van het plaatselijk toezigt, vervoegen zich ten aanzien van alles, wat het schoolwezen en deszelfs bevordering binnen hun ressort betreft, aan het plaatselijk, provinciaal of nationaal bestuur, met alle hunne voordragten en klagten.

Zoo

Zoo veel goeds in dezen zamenhang van opzigt en bestuur moge zijn, geloof ik echter aan de andere zijde, dat de ondervinding wezenlijke en belangrijke gebreken heeft doen kennen. Doch hierover in eenen volgenden.

Uw Vriend.

27 Januarij 1822. P.

DERTIENDE BRIEF.

Bij het vervolgen van mijn geschrijf, herinner ik mij uwe klagten, bij onze laatste ontmoeting, over de geringe werkzaamheid der plaatselijke schoolkommissie in uwe stad, waaraan gij het dan ook toeschreeft, dat het onderwijs in uwe stad lager stond en ondoelmatiger was, dan in de meeste omliggende dorpen. Ik moet u deze opmerking toestemmen, en het is welligt ook daaraan toeteschrijven, dat deze kommissien na 1815, slechts provisioneel gecontinueerd zijn, en men

aan derzelver vastſtelling niet met ernst ſchijnt te denken. Inderdaad, offchoon er enkele uitzonderingen zijn, is het niet te ontkennen, dat zij zeer veel goeds verhinderd hebben, en oorzaak zijn geweest, dat den ſchoolopziener de handen gebonden zijn geworden. Zoo ergens, dan gold het hier: „veel hoofden, veel zinnen." Juist hierdoor, kwam niets tot ſtand. Bovendien ontbrak het aan de noodige verantwoordelijkheid, en tevens aan het noodige inzigt. En zou het niet eene veel te ver gedrevene verwachting zijn geweest, wanneer men het had durven hopen, dat men, in elke plaats, drie, vier of vijf menſchen zou hebben gevonden, die met het noodige inzigt den noodigen ijver en de vereischte eenheid in doel en werking vereenigden? Ook hier is het waar, dat al wat uitgevoerd moet worden, beter aan één, dan aan vele perſonen gelijk wordt toevertrouwd.

Met de kommisſien van plaatſelijk toezigt, is het niet anders gelegen, behalve dat hierbij altijd beter de gelegenheid open blijft, om dezelve te laten glippen.

Vraagt

Vraagt men mij, of ik dan zou wenschen; dat dezelve allerwege vervielen? Ik zou dan antwoorden, dat ik hen, *als kommissien*, gaarne zie vervallen, maar tevens geloove, dat het zijn groot nut kan hebben, indien in elke plaats, op voordragt van de kommissien van onderwijs, één persoon, die in verband gebragt wordt met den distrikts-schoolopziener, aangesteld wordt, met een bepaald toezigt over zekere belangen, waarvan ik het onderwijs zelve altijd wilde uitsluiten.

Gelijk ik echter hen eenen bepaalden last, en, bij meerdere verantwoordelijkheid, meerder genoegen en voordeel wilde geven, zoo zou ik dit vooral ten aanzien van den distrikts-schoolopziener wenschen. De post van schoolopziener, is niet meer, wat dezelve geweest is. Veel heeft zij van hare waarde verloren. En waardoor? Het zou mij niet bevreemden, indien men zulks aan de ontijdige drift, gebrek aan menschenkennis en manier van handelen toeschreef: terwijl men intusschen hen, bij elke poging ten goede, en bijna bij elke aanvrage, met dubbelzinnige en onbepaalde ant-

antwoorden, met algemeene reflexien, met niets-afdoende moedgevingen van het eene jaar tot het andere, in onzekerheid en flingeringen heeft laten verkeeren. Wie waren het echter anders, die het onderwijs dusver hebben opgebouwd, dan de schoolopzieners?

Hetgeen echter meer heeft toegebragt, om den post van schoolopziener in geringere achting te brengen, is geweest, het openbaar worden van het onvermogen der schoolopzieners, om vele in het oogloopende gebreken, weggenomen te krijgen. Wat moet er b. v. een onderwijzer en publiek van denken, wanneer hij ziet, dat, niettegenstaande al de pogingen van den schoolopziener, eene school meer dan tien jaren, zonder wezenlijke beletselen, wordt vakant gehouden? Wat, wanneer elders, bij de beste gelegenheid, om bijna kosteloos eene school te verbeteren, de hoogstongeschikte school, ongeacht alle voorstellen van den schoolopziener, aanwezig blijft? Wat, wanneer weder op eene andere plaats, een plaatselijk bestuur, ongeacht een koninklijk besluit een

een reglement ten behoeve van het onderwijs buiten werking laat. Bij dit alles komt de keuze der schoolopzieners. Bij de begunstiging van het onderwijs, bieden velen zich tot dezen post aan. Vreemde invloed geldt hier en daar, en het is er ver van af, dat alle keuzen even gelukkig zouden uitvallen. Het algemeen belang laat mij niet toe, in meerdere bijzonderheden te treden. Ik moet u verwijzen tot hetgeen ik in mijnen zesden brief schreef.

Twee bijzonderheden, mag ik echter hier niet onaangeroerd laten. De eerste is, de heete drift, waarmede sommige onderwijzers den post van schoolopziener najagen, daarop boven elken anderen stand aanspraak makende. Boven heb ik daarvan reeds iets gezegd. Ik moet hier er slechts bijvoegen, dat ik niets ongeschikter reken, en dat ik weet, dat, bij gelegenheid van de pogingen hiertoe, verscheidene uitstekende en zelfstandige onderwijzers verklaarden, dat zij ongaarne zich door iemand van gelijken aanleg en betrekking met hen, zouden laten teregt wijzen.

De

De andere bijzonderheid betreft de personen, welke voor den post van schoolopziener verkiesbaar zijn. In den aanvang en ook bij de eerst volgende benoemingen, waren het meest allen geestelijken. Onder koning LODEWIJK nam men, om bekende, schoon eene zekere zwakheid verradende, redenen, het beginsel aan, om geene geestelijken tot schoolopzieners te benoemen. Sedert is men echter daar weder van afgegaan. In het voorig jaar hoorde men, zoo in het Advertentieblad als in het algemeen Magazijn van onderwijs en opvoeding, tot heeschheid toe, eenen onderwijzer zijne stem daartegen verheffen. Intusschen ziet men hier eenen geestelijken tot schoolopziener aangesteld, terwijl men elders hoort zeggen, dat dezelve niet benoemd mag worden. Een ander besluit, behalve het ipso facto geabrogeerde van Koning LODEWIJK, bestaat deswege niet. De vraag is dus, zou het nuttig en billijk zijn? Zelve hierin onpartijdig, zij het mij vergund, deze vraag, met alle ware achting voor de niet geestelijke schoolopzieners, welke hunnen pligt doen, naar waarheid dezer vragen te beantwoorden. Welke stand is het, die

 door

door de bezigheden van zijn beroep, dagelijks het onderwijs en de opvoeding des volks ter harte moet nemen? Het is de geestelijke ſtand! Welke ſtand is het, die, in den eerſten beginne, met de meeste zelfopoffering en verſmading van gevaar en genoegen, de zaak van het onderwijs heeft bevorderd, en met volharding bevordert? Het is de geestelijke ſtand! Welke ſtand is het, die het meeſt geregeld en aanhoudend daarvoor tijd kan afzonderen? Het is de geestelijke ſtand?

Waren deze vragen niet genoegzaam, ik zou er vele andere kunnen bijvoegen. Ik zou kunnen zeggen, dat de Hoofd-Inſpecteur zelve voormaals tot denzelven behoorde. Ik zou er kunnen bijvoegen, dat het gewis hoogst grievend moet zijn te zien, dat zij, die, toen het gouvernement niets deed, met verſmading van rust en genoegen, alles gedaan hebben, nu verklaard zouden worden, tot eenen ſtand te behooren, waaruit geene ſchoolopzieners meer gekozen moeten worden.

Het

Het is intusschen niet alleen de keuze van schoolopzieners, waaromtrent veel te wenschen overblijft; maar het zijn ook tevens derzelver werkzaamheden. Hoe zeer het doen van bepaalde opgaven van iedere school, bij elke schriftelijke opgave, noodig geacht mogen worden, is het toch aan den anderen kant zeker, dat derzelver inrigting, naar de bestaande modellen, niet alleen een vervelend en geestdoodend werk is, maar ook tevens de oorzaak is geworden, van die dorheid en nietigheid in dezelve, welke ze thans van luttele waarde maakt; terwijl tevens hieruit ontstaan is, dat men in dezelve niet meer die dikwerf belangrijke aanmerkingen en opmerkingen over onderwijs, opvoeding en schoolwezen, die mededeeling van goede inrigtingen in deze en gene scholen vindt, welke men in de vroegere zal aantreffen,

Ik wil het verder in overweging geven, of het voegzaam en wenschelijk is, dat ambtenaren, door den Koning onmiddelijk aangesteld, en met 's Konings vertrouwen vereerd, wier werkkring,

bij

bij eene getrouwe uitoefening zoo uitgebreid en wier bezoldiging zoo sober is, in zulk eene, dikwerf vernederende, afhankelijkheid van de plaatselijke Besturen moeten leven. Men versta mij wel! Ik wensch, dat er tusschen dezen en genen eene onafgebrokene goede verstandhouding plaats moge vinden. Ook geloove ik, dezelve er over het geheel plaats heeft. Ik geloove ook tevens, dat de orde der dingen het medebrengt, dat alle zaken, het schoolwezen betreffende, gemeenschappelijk voorgedragen, overlegd en ter uitvoer gebragt worden. Doch menschen blijven steeds menschen. De plaatselijke Besturen, vele en grootere zaken te behandelen hebbende, zullen veelligt eenen brief van den schoolopziener over eenige kleine verbeteringen in deze of gene school ter zijde leggen, en — vergeten. Hoe veel hangt daarin ook niet af van de meerdere of mindere naauwkeurigheid van derzelver Griffiers. Intusschen is hier eene bank gebroken; dáár mist een leerbord; elders is weder eene andere kleine verbetering noodig. De schoolopziener schrijft deswege aan het Bestuur. Hij schrijft nog eens, ontvangt eenen brief

en weder eene brief van den schoolmeester, en inmiddels blijft de zaak vergeten, en het gebrek onhersteld. Ware het nu niet mogelijk, dat er op de plaatselijke begrooting eene kleine som, b. v. van vijf stuivers voor elken leerling gebragt werd, welke in handen van eenen der leden van het Bestuur werd gesteld, en waar uit de schoolopziener dergelijke kleinigheden, die zoo dikwerf de goede orde en het onderwijs zoo veel stooren, dadelijk liet herstellen, en welke, op het vertoon van de goedgekeurde rekening door den schoolopziener, betaald werden bij het Bestuur?

Eene der werkzaamheden van den schoolopziener is het bezoeken der scholen, en het is niet te ontkennen, of zulks is van het meeste nut; doch het komt mij echter tevens voor, dat dit alleen niet zoo veel, als men zich voorstelt, zal afdoen, indien daar mede niet vereenigd wordt het op gezette tijden rondsom zich verzamelen van de onderwijzers. De onderwijzersgezelschappen zijn hier voor, op vele plaatsen, in de plaats gekomen. Doch, behalve dat deze somwijlen meer strek-

ken, om den band, welke er tusschen den schoolopziener en de onderwijzers zijn moet te verslappen, dan te versterken, zoo beantwoorden dezelve ook geenzins aan de *aldaar* voorgestelde bedoelingen. Het is er verre van af, dat ze altijd zouden dienen, om de onderwijzers te bepalen bij het onderwijs der jeugd zelve, en ik houde het daar voor, dat het wenschelijk zij, dat dit artikel in deszelfs wezenlijke geest en strekking in werking gebragt worde: zonder dat voorzie ik eene telkens meer en meer toenemende verwijdering van het doel der schoolverbetering. Ik geloove hier van niets meer te moeten zeggen.

Ik gevoel wel de bedenking, welke er gemaakt zal worden door velen. Terwijl hier en daar iemand hoog spreekt van de voordeelen van den schoolopzieners post, zal misschien menig schoolopziener, bij zoodanige vermeerdering van werkzaamheid, zich ergeren aan het sober defroijement. De waarheid hier van lijdt geenen twijfel. Een schoolopziener, welke 40 scholen in zijn distrikt heeft, zal, door elkander gerekend, daar van ont-

vangen ƒ 300, of ƒ 350. Zal hij zijn ambt gemoedelijk en tot bevordering van het hoog en heilig doel waarnemen; dan zal hij zeker de helft van zijnen tijd daaraan moeten besteden. Hij zal tweemaal jaars althans zijne scholen moeten bezoeken. In enkele scholen is zijne komst vrij overtollig; doch daar en tegen zal hij in vele anderen meermalen moeten komen. Indien nu elke school hem ƒ 1-10 telkens kost, (en wie zal deze reiskosten te hoog willen achten?) dan kost hem dit ƒ 120. Bovendien moet hij drie weken in ieder jaar, bij de vergaderingen van de kommissie van onderwijs tegenwoordig zijn, waarvoor hij dan toch, na aftrek der in de meeste provincien geringe examen gelden, althans ƒ 30 zal moeten rekenen. De vergelijkende examina kunnen hem in die provincien, waar de schoolopziener niet gedefroijeerd wordt, ligtelijk evenveel kosten. Van tijd tot tijd moet hij onderwijzers en anderen bij zich aan huis verzamelen, en het zou onheusch zijn omtrent hen de gewone gastvrijheid niet te gebruiken. Ik zwijge nu van alle kleinere uitgaven. En wat is nu de geheele vergoeding, welke de schoolopziener jaarlijks

voor

voor de aanwending van de helft van zijnen tijd, ten beste van het algemeen, ontvangt. Hij zal daar voor *f.* 100 of uiterlijk *f* 150 kunnen rekenen. Het is waar! hij kan te voet reizen, bij onderwijzers, predikanten of goede kennissen logeren, en de onderwijzers die vermoeid bij hem komen, in het spreekvertrek gehoor geven. Doch, terwijl de voeten van alle schoolopzieners voor het eerste niet geschikt zijn, en het tweede zeldzaam met de verpligtingen van zijnen post strookt, zal het laatste zijn hart weinig eer aandoen. Moeten echter zij, welke aan het volksonderwijs werken, van den Hoofd-Inspecteur af tot aan den plaatselijken schoolopziener toe, alleen uit geestdrift en belangstelling werken, en kan men anders verkeerden invloed en ongelukkige voordragten niet geweerd krijgen, ik heb er niets tegen.

Zonder in verdere bijzonderheden te treden, houde ik het voor wenschelijk, dat hun meer de gelegenheid en aanmoediging gegeven worde, om nuttig te zijn; maar dat ook daarmede hunne verantwoordelijkheid vermeerderd worde. Zou er echter, bijaldien voor elke school een plaatselijk

toezigt aangesteld werd, voor deze verantwoor lijkheid gezorgd zijn? Ik twijfel hier aan. kommissien van onderwijs hebben met de we zaamheden van den schoolopziener niet noodig kunnen het uit haren aard niet hebben. Tusschen den Minister en den schoolopziener is echter een groote afstand. De provinciale Besturen kunnen uit haren aard zelve, zich met de regeling van het onderwijs, als zoodanig, niet bezig houden. *Hetzelfde* geldt van den Gouverneur, wiens betrekking als President daaraan tevens hinderlijk moet zijn. De Hoofd-Inspecteur kan op alle plaatsen niet zijn. Bij den besten wil en de meeste kracht is *zulks* eene onmogelijkheid, en hij is meer aan zijn huis gebonden dan zijne noodzakelijke tegenwoordigheid in de zuidelijke provincien toelaat. Dit gebrek zal steeds die eenparigheid in doel bij het onderwijs verhinderen, welke er tot de vorming des volks, bij alle verscheidenheid, behoort plaats te hebben.

Ik eindige dezen. Verwacht eerlang nog eenige woorden van mij, waarmede ik afscheid van u nemen zal.

den 27 Januarij 1822. P.

VEER-

VEERTIENDE BRIEF.

Gij verlangt mijn lieve F. in uwen brief van gister, dat ik mijne brieven nog eenigen tijd zoude voortzetten. Gij verzekert mij, dat gij dezelve ook daar, waar gij het niet geheel eens met mij zijt, echter met belangstelling hebt gelezen, en gij oordeelt, dat zij stoffe tot verder nadenken zullen kunnen geven. Gij doet mij daarbij een aantal vragen, welke gij wenscht, dat ik zoude beantwoorden. Uwe uitnoodiging is mij aangenaam. Ik verblijd mij, dat een vriend, die mij nimmer vleide, zoo over mijn geschrijf denkt. Ik mag echter aan dezelve geen gehoor geven. Ik heb reeds genoeg gezegd; misschien reeds te veel, om niet hier of daar kwalijk verstaan te worden. Niet allen mijn waarde F. zullen oordeelen, gelijk gij oordeelt. Men zal eerst naar den schrijver gissen, en wanneer men hier of daar eene uitdrukking vindt, welke op dezen of genen toepasselijk is, zal men meenen hem gevonden te hebben. Naar gelange men nu over den vermoedelijken persoon gunstiger

of ongunstiger denkt, hem meer of minder achting toedraagt, en hem ook, om bijzondere betrekkingen minder of meer genegen is, naar die mate zal men over dit geschrijf oordeelen. Zoo zal het met deze en gene lezers gaan. Zoo ook zal het lot zijn, hetwelk hem hier of daar bij de recensenten te beurt zal vallen. Gij intusschen mijn vriend! zult reeds vooraf met mij gissen, dat men dikwerf jammerlijk zal mistasten, en deze gissingen zelve zullen ons nog wel eens stof tot een vrolijk gesprek opleveren.

Gij weet de redenen, waarom ik mijnen naam verzwijg. Behalve dat dezelve van te weinig belang en gewigt is, wensche ik, dat men de zaken en denkbeelden en niet den persoon beoordeele. Ik vertrouw ook, dat dit geschieden zal; want hoezeer ik boven het vermoeden uitte, dat het mij aan bevooroordeelde lezers niet zal ontbreken, zoo houde ik mij echter overtuigd, dat ons vaderland, God dank! nog genoeg doorzigtige en onpartijdige mannen telt, die het ware van het valsche, het belangrijke van het min gewigtige, en het uitvoer-

lij-

lijke van het overdrevene, met onpartijdigheid en waarheidszin, zullen weten afzonderen. En, komt mijn geschrijf onder het oog van het gouvernement, dan houde ik mij overtuigd, dat ik daar bij verlichte en belangstellende regters zal aantreffen.

Van de beantwoording uwer vragen ontsla ik mij echter voor het tegenwoordige. Op uwe vraag over de benoeming van de Gouverneurs der Provincien tot presidenten van de kommissien van onderwijs, antwoorde ik alleen met één woord, dat ik dezelve houde voor eene hoogstwijze en staatkundige inrigting, welke, bijaldien, gelijk hier en daar plaats heeft, de gouverneurs zich verwaardigen in de vergaderingen te verschijnen, en de kommissien geenen argwaan koesteren, en wanneer het evenwigt ook hier bewaard blijft, niet kan nalaten de hoogste weldadige gevolgen te hebben; vooral, wanneer aan hunne zijde een man, de zaken wel kundig als Secretaris gesteld wordt.

Ééne bedenking, welke mij van de uitgave dezer brieven terug hield, mag ik niet verzwijgen. *Zij*

is deze. Vreemden hebben aan onze schoolinrigtingen hoogen lof gegeven. Wij hebben ook redenen, om dezelve te verheffen, boven het geen men in andere landen vindt. Is het nu raadzaam, om zelve dezen lof te gaan verminderen, en, door de ontwikkeling van nog bestaande gebreken, den roem te verkleinen, welke ons vaderland inoogst? Bekrompenheid van geest kan alleen aan deze bedenking vasthouden. Dwaasheid ware het, aan onze schoolinrigtingen eene volmaaktheid toeteschrijven, welke alle gebreken uitsluit. En, waar deze zijn, daar past het niet voor dezelve het oog te sluiten. Veeleer behoort belangstelling in het goede, hetwelk wij bezitten, ons des te meer opiewekken, om de gebreken regt te leeren kennen, ten einde die te verbeteren, en alzoo de som van het goede te vermeerderen. Hij, wien het hiertoe aan de lust en moed ontbreekt, is de ware vriend der schoolverbetering en van zijn vaderland niet.

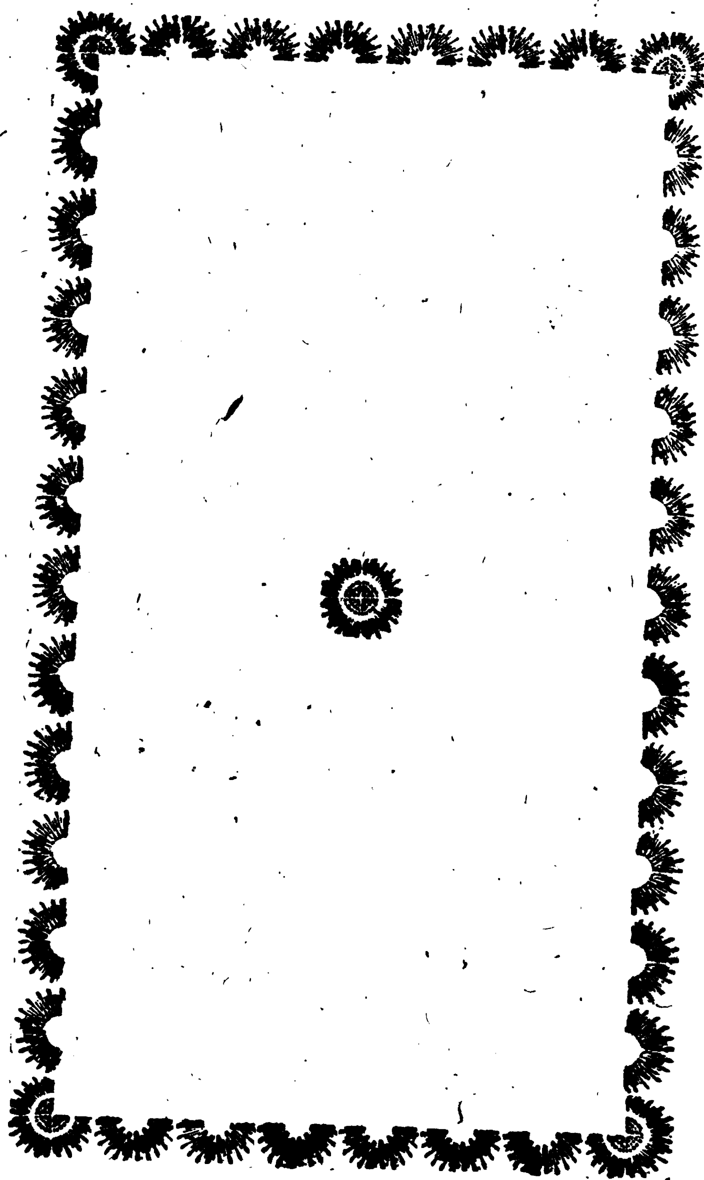
En nu mijn waarde F. ga deze verzameling van brieven, door eenen vriend aan eenen vriend geschre-

schreven, op uw verzoek, der wijde wereld in, en beproeve het lot, hetwelk haar te beurt zal vallen. De schrijver, schoon niet op Pontus verbannen, wenscht zijn boeksken eene gelukkige reis, en zal, van uit zijne kluis, de verschillende oordeelvellingen, met bedaardheid, waarnemen en tot zijn nut gebruiken. Rein was zijn oogmerk, en daarom vond hij zich gedrongen, om, hoe schaars hij dit deed, zijne gevoelens aan het gemeen oordeel te onderwerpen. Keurt het die af, op u rust de helft der schuld; het andere gedeelte treffe mijne vermetelheid.

Dit echter is gewis onzer beider wensch, dat het lager onderwijs, met afsnijding van al het overtollige en schadelijke, steeds strekken moge, om vromen Godsdienstigen zin, waarachtige liefde voor Koning en Vaderland, en die eendragt, welke aan de voorvaderen magt gaf, onder alle standen des volks te verspreiden. Dat geluk en deze blijdschap beleve gij en ik, beleve boven al een edeldenkend Koning!

den 29 Januarij 1822.

Uw Vriend
PHILOPAEDUS.

VRIJMOEDIGE
Brieven,

AAN DEN HEER I. DA COSTA,

OVER DEN

TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN HET

LAGER ONDERWIJS

EN

SCHOOLWEZEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

DERDE STUK.

De verdeediging der Nederlandsche Schoolinrigtingen zelve.

VRIJMOEDIGE

BRIEVEN

AAN DEN HEER

Da Costa,

OVER DEN

TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN HET

LAGER ONDERWIJS EN *SCHOOLWEZEN*

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN;

De verdeediging der Nederlandsche Schoolinrigtingen zelve.

Derde Stuk.

Te KOEVORDEN, *bij*

D. H. VAN DER SCHEER.

1824.

VOORREDE.

Mijne vorige brieven, heeft het lot getroffen, hetwelk ik hen had voorspeld en toegezegd. De bitterheid, waarmede men den schrijver hier en daar bejegende, en niet de zaken, maar den vermoedelijken schrijver bestreed, kwam mij geheel niet onverwacht over. Ik heb zulks in den laatsten brief met ronde woorden te kennen gegeven. Ik moest trouwens aan den geest, dien sommige zoogenoemde toongevers bezielt, geheel onkundig zijn geweest, wanneer ik dit niet had geweten. Dan, gelijk ik ook daar met even vele zekerheid verklaarde, ik vond tevens regtschapene en onbevooroordeelde beoordeelaars, die, schoon dan hier of daar van mij verschillende, mijne bedoelingen huldigden, mijne wijze van schrijven goedkeurden, en met kennis van zaken over mijne denkbeelden oordeelden. Een van hen, die zulks boven anderen, met belangstelling en gegronde kennis, deed, moest deelen in de bitterheid, waarmede men mij bejegende. Hem zal zulks even min als mij getroffen hebben.

Thans trede ik als verdeediger onzer Nederlandsche schoolinrigtingen zelve op. Ik achte mij dit aan de zaak zelve, afgescheiden van

de gebreken, en vooral aan het Gouvernement verpligt. Bekrompenen en bevooroordeelden zullen zich daarover welligt verwonderen. Zij, die met bedaardheid en onpartijdigheid mijne vorige brieven lazen, zullen ligtelijk zich overtuigd hebben, dat ik hoog belang in de zaak der schoolverbeteringen stel, en dat ik alleen daardoor gedreven werd, om de plaats hebbende gebreken, waar ik die vond, te gispen.

Dat ik deze brieven, niet aan mijnen vriend, maar aan den Heer DA COSTA *schreef, daarvan gaf ik in den eersten brief van dezen bundel rekenschap. Hij behoefde mijne aanwijzingen ter zijner overtuiging niet; voor den Heer* DA COSTA, *en allen, die met hem gelijk denken, kon dit nuttig en noodig zijn. Men wijze vrij alle gebreken zonder eenigen schroom aan! zoo komt men de verbetering het eerst op het spoor. Doch men veroordeele, met de gebreken, niet tevens de zaak zelve. Dit is, hetzij onkunde, vooroordeel of iets ergers er de oorzaak van zij, misdaad tegen de waarheid en tegen de Maatschappelijke belangen.*

W........30 December P.
1823.

EER-

EERSTE BRIEF.

MIJNHEER!

Ik twijfel niet, of de meesten zullen mijne wijze van geschrijf weinig beteekenend en zelfs schadelijk achten, en het bezijden de verpligtingen van eenen vriend en voorstander van het verbeterd onderwijs rekenen, dat ik zoo openlijk en zonder schroom, de gebreken, welke ik daarin meen te ontdekken, vroeger aan den dag heb gebragt. Men zal het daarvoor houden, dat ik u en anderen, die, uit welke oorzaken ook, de verbetering van het onderwijs *op zich zelve* afkeuren, daardoor in de hand heb gewerkt, en dat ik veel beter had gedaan, wanneer ik dit alles alleen aan het Gouvernement te kennen had gegeven; doch, wanneer ik dat gedaan had, zou men misschien al weder geklaagd hebben, (voorondersteld, dat men dit had kunnen vernemen,) dat ik eene heimelijke beschuldiging had ingebragt tegen hen, aan wie de zorg voor de scholen werd toevertrouwd. Ik ging daarom mijnen eigenen weg.

Doch, bijaldien mijn voorig geschrijf verwondering en verschillende beoordeeling gevonden heeft, het zal misschien allen niet min bevreem-

 den

den, dat ik thans aan u ga schrijven, en, ten aanzien van hetgeen gij in uwe Bezwaren omtrent het onderwijs op bl. 74—80 zegt, de verdediging van de zaak der schoolverbetering op mij neme. Ik ben verpligt, om u en mijne lezers daar van rekenschap te geven.

Hiertoe moet ik u vooraf zeggen, dat ik, al waren uwe Bezwaren tegen den geest der eeuw niet in het licht verschenen, nogtans het vaste voornemen had opgevat, om, gelijk ik de *donkere* zijde van den voortgang der schoolverbetering had voorgesteld, even zoo deszelfs *heldere* zijde in het licht te stellen, en *doel en middelen der schoolverbetering* zelve te wettigen. Tot het eerste verbond mij de wensch naar eenen steeds meer gelukkigen voortgang en ontwikkeling derzelve, en naar de vermijding van die gebreken, waarin men hier en daar vervallen is, of ligtelijk vervallen kan. Tot het laatste werd ik gedrongen door de hooge en vurige belangstelling in eene, in mijn oog, allerheiligste en voor den individuelen mensch, de maatschappij, en de christenheid allerbelangrijkste zaak.

Doch, waarom dan aan u Mijnheer! met wien ik in geene betrekkingen stond, deze brieven geschreven? Ik behoor hier van redenen te geven. Gij zult het mij vergunnen, dat ik dat onbewimpeld doe. Gij zijt een christen. Ik belijde, dit ook te zijn. Den christen past waarheid en bescheidenheid: duivenopregtheid en slangenvoorzigtigheid. Mijne brieven aan u mo-

mogen bewijzen, of ik deze beginselen getrouw blijve; ook in de ontwikkeling van mijne beweegredenen.

Hevig is in onze dagen de strijd tusschen het *liberalisme* en *illiberalisme* (vergeef mij, dat ik mij van gebruikelijke namen bediene) en ik voorzie, dat deze strijd nog heviger zal worden. Openlijk verklaar ik, dat ik tot geen van beiden, *als wijsgerige*, *burgerlijke* of *godsdienstige secte beschouwd*, behoor, en mij, zoo min onder de vanen van den Heer BILDERDIJK, als van den Paus, en even zoo min onder die van de hevigste liberalen of antiliberalen wil rangschikken. Ik aarsele intusschen niet, om openlijk te verklaren, dat ik de *grondideën* van het liberalisme voor ontegenzeggelijke waarheden houde, en daarentegen geloove, dat het illiberalisme, vooral door de *overdrijving* van *op zich zelven waarachtige grondstellingen*, zondigt. U daarentegen houde ik voor eenen belijder en voorstander van het illiberalisme (vergeef mij hier nog eens dit woord, hetwelk ik, om te korter mijne denkbeelden uit te drukken, zonder eenig doel om te beleedigen, gebruike) doch ik verschil daarin van velen uwer tegenstanders, dat ik aan uwe goede bedoelingen niet wil twijfelen. Ik houde het er voor, dat, al wat door u geschreven werd, noch om roem, noch om voordeel, noch om verwarringen te stichten, werd geschreven, maar dat heilige, reine zucht voor hetgeen *in uwe oogen* christelijk waar en goed is, u eeniglijk heeft aangedreven. Die zucht

eer

eerbiedige ik te meer in u, die eenmaal, in meer burgerlijken of kerkelijken zin, ABRAHAM tot eenen vader hadt, en u thans met ons vereenigd hebt, om hem, den Vader der door rein geloof en onbepaalde gehoorzaamheid wandelenden, in hooger en vroomer zin, als zoodanig te erkennen. Ik vinde het even daarom eigenaardig, dat te heiliger en krachtiger geestdrift u heeft bezield en bestuurd in de voorspraak voor, en de belijdenis van hetgeen, in uwe schatting, met het door u omhelsd geloof overeenkomt, en in de bestrijding van alles, wat daarmede strijdt. Ik heb ook, om deze redenen, met medelijden en afkeuring de bitterheden gelezen, welke men u gezegd heeft. Zij dragen het kenmerk niet van eenen christelijken geest. De waarheid behoeft dezelve niet, en de waarheid maakt er geen gebruik van. Doch, zoo zeer ik aan uw hart en uwe bedoelingen hulde doe, zoo zeer houde ik mij tevens overtuigd, dat u diezelfde geestdrift te ver heeft gevoerd, en u heeft doen afkeuren, wat gij met die regtschapenheid en waarheidsliefde, welke ik u wil toeschrijven, in volgende dagen, zonder twijfel zult goedkeuren. Ik herinner mij, hoe in uwen leeftijd mij het bloed driftig door de aderen vloot, en hoe ik, bezield met gelijken heiligen geestdrift voor hetgeen ik toen voor waar en goed hield, zou neêrgeworpen hebben, wat ik, met gelijken christelijken zin, thans mij verblijde, dat is blijven bestaan, nu meerdere ervaring mij heeft voorgelicht. In dit geval nu,

nu, Mijnheer! geloove ik, dat gij verkeert. Dit ook is vooral uw geval, in hetgeen gij met betrekking tot het onderwijs ſchrijft. Ik zal de gelegenheid hebben, om u te doen zien, dat gij werkelijk met het doel en de middelen ter verbetering van het onderwijs niet grondig genoeg bekend zijt geweest, en dat hieruit uwe geheele afkeuring ontſtaat.

Gij zult thans zelve vermoeden, waarom ik aan u mijne brieven rigte. Gij behoort tot de voorſtanders van het illiberalisme, in dit opzigt; en dat niet alleen, maar gij zijt als zoodanig opgetreden. Ik was buitendien voornemens, de goede zijde van de ſchoolverbetering in het licht te ſtellen. Ik wilde dit doen, ter overtuiging van de tegenſtanders, maar ook alleen van de regtſchapene tegenſtanders van dezelve. Gij zijt derzelver antesignanus geworden. Kan het daarom iemand vreemd dunken, dat ik aan u ſchrijve?

Gij zult het dus van zelve vermoeden, dat ik mij alleen tot het onderwijs zal bepalen, waarbij ik dan tevens het oog zal vestigen op het weinige, dat de Heer BILDERDIJK deswege, tot uwe verdediging, zegt. Daartoe zal ik eerst de afdeeling van uw boek, welke daarover handelt, nagaan, en u, als hadt gij die aan mij geſchreven, beantwoorden; terwijl ik u zal toeſtemmen, al wat ik, naar mijn geweten, u toeſtemmen kan; waarop ik vervolgens meer opzettelijk, in bijzonderheden, u de gunſtige zijde der ſchoolverbetering zal voorſtellen. Misſchien zal ik eindelijk

nog

nog de gelegenheid hebben, om, omtrent eenige andere bijzonderheden in uw boek, eenige algemeene aanmerkingen mede te deelen.

W. 11 December 1823. P.

TWEEDE BRIEF.

MIJNHEER!

Wanneer ik de afdeeling, door u aan de beschouwing van het onderwijs gewijd, opsla, dan ontmoeten mij dadelijk *eenige waarheden, onder groote onwaarheden*, en het zij mij vergund te zeggen, dat het mij daaruit onbetwistbaar is, dat, hoe zeer gij, op uwe wijze, met naauwkeurigheid dit onderwerp hebt pogen te beschouwen, het geheel dier beschouwing echter het kenmerk oplevert van geene genoegzame bekendheid met en doorzigt in het doel, de middelen en den gang der schoolverbetering. Ik ben verpligt, u hiervan reden te geven.

Gij noemt twee groote gebreken, namelijk het *prikkelen der eer- en gloriezucht* en *de menigvuldigheid van onnutte kennissen*, waarmede het hoofd opgevuld wordt. Ik geef u deze gebreken toe, doch niet zoo onbepaald en algemeen, als die door u ter neêrgesteld zijn. Ik heb zelve die vroeger ook aangeduid (*a*), doch er ook tevens de

(*a*) Zie de Vrijmoed. Brieven, I St. 4 en 5 Brief.

de oorzaken van aangewezen. Wanneer gij nu echter zegt, dat deze misbruiken „*sedert de zoo* „*hooggeroemde leerwijzen der* PESTALOZZI'*s en* „LANCASTERS, (er is eigenlijk maar één „van dien naam) *in het zoo gewigtig vak* „*van het grondonderwijs der jeugd, meester* „*geworden zijn*," dan is mij dit een duidelijk bewijs, dat gij indedaad met de zaak en geschiedenis van het lager onderwijs niet genoeg bekend zijt. In de leerwijze of schoolinrigting van LANCASTER toch, treft men een talloos tal van middelen ter opwekking van de eerzucht aan, offchoon, volgens latere berigten (*a*), dezelve reeds grootendeels of geheel, om derzelver ongenoegzaamheid, ter zijde zijn gesteld. Zoo echter is het niet bij PESTALOZZI, wien men zeer te onregt van ijver voor de opwekking en prikkeling der eerzucht beschuldigen zou. Wat het leeren en mededeelen van te *veel en velerlei* betreft, daarvan zou men beiden gewis te onregt verdenken. Bij PESTALOZZI, die er slechts op uit is, om de grondvermogens in den mensch gelijkmatig te ontwikkelen, heeft dit zeker geene plaats. Het geheel werktuigelijk onderwijs van LANCASTER is binnen zoo enge grenzen beperkt, dat men ook dezen zulks inderdaad niet te laste kan leggen. Ik geve het daarom aan uwe eigene waarheidsliefde in overweging, Mijnheer! of gij niet moet erkennen, dat, offchoon de

(*a*) VISSER, Prijsverhandeling *over de volstrekt noodzakelijke kundigheden enz*,, bl. 144, noot 71.

de door u opgenoemde gebreken in vele ſcholen gevonden worden, er nogtans door u over dit hoogst aangelegen onderwerp, zonder genoegzame bekendheid met de zaak zelve, geoordeeld is geworden. Ik ga thans over tot de beſchouwing en beantwoording van het, in deze afdeeling, door u over het onderwijs ter neder geſchrevene, en wil u daarbij op den voet volgen.

Hard is uwe beſchuldiging, dat de *booze tijdsgeest zich meer bijzonder heeft zamengedrongen op het zoogenaamd lager onderwijs.* Bedoelt gij hiermede de oorſpronkelijke inrigting van hetzelve, zoo als die in 1806 werd vastgeſteld, dan durve ik u verzoeken, om de toenmaals daargeſtelde wetten en reglementen, waarop ik nader terug wil komen, bedaard te onderzoeken, en van uwe waarheidsliefde verwacht ik weder zonder twijfel, dat gij als dan uwe beſchuldiging terug zult nemen. Bedoelt gij er echter door, dat de individuën, aan wien de ontwikkeling en toepasſing dier wetten, wat het onderwijs zelve aanbetreft, toevertrouwd is, dezen boozen tijdsgeest dienden, dan moet ik u vragen, of gij dit van de NIEUWOLDS, WESTERS, SLOTEMAKERS en anderen, om van geene levenden te ſpreken, zoudt durven zeggen?

Ik erken het, *dat er in de laatſte jaren over de opvoeding der jeugd, verbazend veel is geſchreven, en vele nieuwigheden elkander beurtelings verdrongen hebben.* Ik ſta u zelfs meer toe,

toe, en erken, dat vele onbekwame handen zich hiermede bezig gehouden hebben. Doch, ik vrage u tevens, of dit te verwonderen ware, ten aanzien van een hoogst aangelegen, lang verwaarloosd onderwerp, zoodra dit de algemeene oplettendheid en de belangstelling van het Gouvernement na zich trok, en of men, schoon dan ook sommigen, door den boozen tijdsgeest der eerzucht gedreven, hunne rauwe denkbeelden in het midden bragten, echter, naar den aard der liefde, zeggen mag, dat allen, of de meesten, die daarover schreven, door dien geest, en niet door belangstelling in de heilige zaak der vorming des volks, gedreven werden? Oordeel gij zelve!

Gij spreekt verder van de *ongodsdienstige* en *onzedelijke begrippen, die meestal in die boeken verspreid, en daardoor in Europa heerschende zijn geworden.* Ik sta u toe, dat in menig theoretisch geschrift over de opvoeding en het onderwijs min zuivere denkbeelden verspreid zijn. Mogen wij zulks echter niet even zeer aan gebrek aan inzigt, als aan boos opzet, toeschrijven? Leert niet de ondervinding, dat er altijd meerderen zijn, die anderen naspreken, dan die het resultaat van eigen bezadigd en juist nadenken voordragen? Ik wil u ook toestemmen, dat niet alle kinderschriften eenen even zuiveren en rein christelijken geest ademen, doch ik ben geneigd, om dit veelal meer aan oppervlakkigheid, dan aan moedwillige zucht, om het christendom te

ver-

verbasteren, toe te schrijven. Lees daarentegen vele andere kinderschriften, en ik laat het aan uw eigen waarheidsgevoel over, of in dezelve niet, veel meer dan voorheen, eene echt christelijke geest heerscht. Ik wil u slechts eenigen opnoemen. WESTERS *korte Leeslesjes* — en *Mengelschriften voor de jeugd.* — NIEUWOLD, *Iets over God, voor een kind van vijf of zes jaren.* — *Jezus Kinderliefde.* — *Het Leven van Jezus, voor een kind van zes jaren.* — *Iets voor een Kind over zijn vader en moeder.* — *Wij zijn Kinderen met elkanderen.* — *De Geschiedenis van den Godsdienst.* — VISSER, *Inleiding in de boeken van het O. en N. Verbond.* — ADRIANI, *Het Leven van Jezus en de Apostelen,* enz. Ik bid u, lees bedaard en onpartijdig deze en zeer vele andere werkjes, en beslis dan zelve, of daarin niet oneindig veel meer waar christendom gevonden wordt, dan in alle schoolboekjes van vorige tijden. Wat toch zoudt gij tegenover die stellen? Het zoogenaamd *Evangelie?* Dat was zeker nog het beste; maar, indien gij dit hebt gelezen, zult gij mij dan ook niet moeten toestemmen, dat in hetzelve een veeltal plaatsen gevonden wordt, welke geheel niet voor kinderen geschikt zijn? Zoudt gij dat niet moeten zeggen van afdeelingen, gelijk bij voorb. Gal. IV: 21—31. 1 Cor. X: 6—12, en vele andere, welke gij elders verzameld vindt (*a*). *Den Heidelbergschen*

(*a*) VISSER, Prijsverhandeling over het wijze en weldadige der schoolverordeningen, bl. 94, 95.

schen Katechismus? Bij al den schijn van onverdraagzaamheid, welke gij, in het oog der wereld, op u hebt geladen, schrijve ik u te veel verdraagzaamheid en billijkheids gevoel toe, dan dat gij zoudt kunnen willen, dat in de scholen een leerboek van onze kerk aan de kinderen van andere gezindheden opgedrongen werd. Neen! weg met den gewetensdwang, waartegen eens onze voorvaders tachtig bange jaren streden. Doch bovendien moet gij immers toestemmen, dat het, om niets anders te zeggen, een voor kinderen onverstaanbaar boek is, en gij zult immers, even min als de Heer BILDERDIJK, (in zijne toelichting uwer bezwaren, bl. 26) willen, *dat het hoofd van het kind opgevuld worde met klanken, waarbij het niets kan denken, jammerlijk geplaagd met van buitenleeren, en verward in het geheugen door duizend valschheden van conventie.* Hetgeen de Heer BILDERDIJK daar te regt van het vroeg oppervlakkig en verkeerd leeren van talen zegt, geloove ik, hetzelve tot algemeene denkbeelden terug brengende, hiervan met evenveel regt te mogen zeggen. Dan, genoeg hiervan.

Ik ga voorbij, wat gij over de leerwijzen van PESTALOZZI en LANCASTER zegt. Boven heb ik, tot een ander einde, u daarover geschreven.

Wanneer gij verder over het *onmatig prikkelen van de eer-glorie* en *ijverzucht* van *onnoozele* kinderen spreekt, dan stem ik dit toe, wanneer gij slechts dit niet zoo onbepaald zegt. Ik erken gaar-

gaarne, en heb het vroeger gezegd (*a*), dat er vele scholen zijn, waar dit geschiedt; doch ik ken er ook vele, waar het nimmer plaats vond, en andere, waar men het ter zijde heeft gelegd. Aan eene andere zijde ga ik echter verder dan gij. Gij spreekt van het *onmatig* prikkelen der eerzucht, en prijst onze voorouders, *die op de eigenliefde en eerzucht spaarzaam en met omzigtigheid werkten.* Ik geve u in overweging, of gij hier op hetgeen gij schreeft genoeg hebt nagedacht. Het is de vraag niet, of de eerzucht ooit geheel kan onderdrukt worden, doch dit is de vraag: of zij mag geprikkeld, of er, schoon dan ook *matig*, *spaarzaam* en met *omzigtigheid* (iets dat buitendien niet in het vermogen van menschen is) op dezelve gewerkt mag worden? Ik voor mij ontken dit, en houde het allenthalve voor onchristelijk en heidensch (en ook door onze voorvaders, die nog al wat met de heidensche wereld, onder Romeinen en Grieken, ophadden, van hen overgenomen) en gij zult dit met mij moeten toestemmen, daar gij met mij een belijder zijt van hetzelfde Evangelie, hetwelk ons leert *eere bij God, en niet bij menschen, te zoeken.* Of vindt gij daarin ergens van verre eenige aanleiding tot het, *schoon dan ook matig en spaarzaam*, prikkelen van de eerzucht?

Dat men, door het prikkelen der eerzucht, hen *een ten uitersten valsch denkbeeld geeft van die we-*

(*a*) Vrijmoedige Brieven, 3de en 4de Brief.

wereld, *die zij ſtaan in te treden* (en waarin zij deze bevrediging van hunne eerzucht niet zullen vinden) ſtem ik u van harte toe, en ik houde dit voor eene groote waarheid, die wel van allen ter harte mag genomen worden. Intusſchen ben ik toch verpligt, te zeggen, ten einde gij juister over de pogingen der ſchoolverbetering zoudt oordeelen, dat het er verre van af is, dat dit kwaad, door de voornaamſte onderwijs- en opvoedkundigen in ons Vaderland, zou aangeprezen worden. Indien het noodig ware, zou ik u hier eene geheele lijst van ſchriften, waarin het tegenovergeſtelde gevoelen aangeprezen wordt, kunnen opnoemen. Ik wijze u echter alleen op ſommige verhandelingen bij de *Maatſchappij*: *Tot Nut van het Algemeen*.

Het *eer en ſchandbord* zijn, ook in mijn oog, hoogst nutteloose niet alleen, maar zelfs ſchadelijke, ſchoolmeubelen. Hetgeen gij daar van (bl. 76) zegt, mag van iedereen ernſtig ter harte genomen worden. Waarom gij echter dezelve het *tweeledig beginſel* der *hedendaagſche ſchoolbewerktuiging* noemt, bekenne ik niet te weten. Ik verſta dit zelfs niet. Ook behoordet gij in acht genomen te hebben, dat dezelve op verre na niet allerwege gevonden worden. In den oord b. v. waarin ik leve, treft men dezelve vermoedelijk pas in ééne ſchool, onder vijftig aan. In andere oorden zullen dezelve weer meer gevonden worden.

Wanneer gij verder ſpreekt van het *rampzalig gevoel* der kinderen *van verregaande meerderheid*

bo-

boven hunne minder verlichte ouders, dan zegt gij al weder eene groote waarheid. Ook ik heb dezelve in het daglicht gesteld; doch zoo onbepaald en algemeen, als gij dezelve hebt ter neder geschreven, stem ik die niet toe. Bij u komt dezelve voor als een gevolg van de schoolverbetering zelve; ik heb ze beschouwd als een gebrek en misbruik dier scholen, waar men van het hoofddoel der schoolverbetering afwijkt.

Wanneer gij verder zegt, *dat alle lessen van zedelijkheid en godsdienst, die men zich nog verwaardigt aan hun te geven, niet dan onder die voorwaarde van hun ter harte behoeven genomen te worden, dat zij ter bevordering van rangen en standen in de wereld* (of ter verzadiging van hunne eerzucht) *dienstig zullen zijn*, dan wil ik niet ontkennen, dat zulks hier en daar plaats heeft. Ik erken, dat ik zelve hier en daar zulk eene Fransch-heidensche, eeniglijk *ab utili* ontleende, zede- of welvoegelijkheidsleer heb hooren mededeelen, waarop uwe beschrijving volkomen, naar waarheid, past. Dat alles echter is misbruik, geen gevolg der schoolverbetering, en ik kan, God dank! met ruimte zeggen, dat het op verre na niet overal zoo is. Ik verzoek u hierbij en bij hetgeen ik over de Leesboeken zeide, de lezing van mijnen vierden brief.

Ik heb verbaasd gestaan over eene volgende uitdrukking, *dat men bij de groote mannen, onder onze voorvaders, toch wel niet een zoo groot gebrek* elementair *onderwijs gewaar wordt.*

Ele-

Elementair onderwijs is zeker dat onderwijs, hetwelk toch wel de leden van alle ſtanden zullen moeten genieten. Wilt gij nu zeggen, dat HUIG DE GROOT, HOOFT, VONDEL en anderen dat onderwijs wel genoten hadden, ik ſtem het u dan geheel toe; maar dan vrage ik u: ontvingen zij de daar gevorderde kundigheden, door later en hooger onderwijs, door eigene oefening of op de daar voor beſtemde ſcholen? Houdt gij het laatſte ſtaande, dan blijve ik zulks betwijfelen, tot dat gij mij het bewijs zult gegeven hebben. Het algemeen, van ERASMUS, verhaalde, waarbij toch eenige waarheid ten grondſlage moet leggen, is er zeker geen bewijs voor. Maar, wilt gij er mede zeggen, dat het elementair onderwijs, *hetwelk*, zoo als de Heer BILDERDIJK te regt (bl. 57) zegt: *den knaap leert uit eigene oogen te zien*, en hetwelk aan alle leden en ſtanden des volks moet medegedeeld worden, vroeger, ten tijde onzer voorvaders *wel* en aan *allen* werd medegedeeld, dan Mijnheer! zijt gij gewis met den voormaligen toedragt der zaken niet genoeg bekend. Al, wie weet, hoe voorheen de onderwijzers gekozen werden, en wie dit waren, zal u gewis geen gelijk kunnen geven. Al, wie den vorigen toeſtand van het onderwijs, *over het geheel genomen*, met den tegenwoordigen vergelijkt, zal u moeten tegenvallen. Neemt men er bij in acht, dat er ſlechts voor weinigen deel in dit onderwijs werd genomen, en dat nog voor 100 jaren de meisjes, in vele oorden, ſpaarzaam ter ſchool ge-

zon-

zonden werden, dan hapert er nog meer aan. En echter zult gij aan niemand, wie hij zij, het regt willen betwisten, om zijnen bijbel te lezen; aan afwezige vrienden eenen brief te fchrijven, en zijne eigene zaken te kunnen berekenen. Doch dit alles is vroeger, meer ontwikkeld, elders gezegd (*a*).

Wanneer gij verder zegt, *dat onze voorouders reeds vroeg tevens de kinderen bekend maakten met een hooger Godsdienftig beginfel*, dan wil ik u wel toeftemmen, dat bij hen eene meer gezette vroomheid (mag ik mij dus uitdrukken) en prijsftelling op uitwendigheden plaats had, dan bij ons, en dat dit tevens invloed op de kinderharten had. Ik ben echter even zoo min een *Laudator temporis acti*, als dat ik het *Aetas parentum &c.* zou willen aanheffen, en ik fchroome niet te zeggen, dat, in verfchillende fcholen en huizen, oneindig meer *echte vrome christelijke zin*, min befmet door de onbefchaafde onkieschheid in handelingen en woorden, en dus ook in gedachten, plaats vindt, dan bij onze voorvaders. Indien gij hier aan twijfelt, dan vrage ik u, die, als dichter, fchoon niet altijd om uwe begrippen, mijne hoogachting hebt, van waar en hoe gij de onkiefche en ergerlijke dubbelzinnigheden en bordeel uitdrukkingen, zelfs bij eenen HUIGENS, en waarvan zelfs CATS niet vrij is, zult verklaren? Dan vrage ik u, hoe gij overeen kunt brengen de grootfte beestachtigheden en de vroomfte zielsuitboe-

(*a*) VISSER, verhandeling over het wijze en weldadige der fchoolverordeningen, bl. 35 tot 40.

boezemingen in een Aernout van OVERBEEC-KE? Oordeel zelve, en wees billijk!

Onze voorouders, zegt gij verder: waren voor eene ligte ligchamelijke kastijding niet zoo bang, voor zoo ver de pas ontluikende jeugd voor rede minder vatbaar was, en schaamden zich dit middel niet, als eene misdaad van gekwetste menschenwaarde.

Hoe wij het noemen, is wel het zelfde. De vraag is alleen, of het zij aan te prijzen. Ik erken het, dat onze voorvaders daarvoor niet bang waren: dat het, nog in mijnen leeftijd, bij onderwijzers van vroegere jaren, op eene erbarmelijke wijze, werd aangewend, en dat ook nog deze wreedheden (God betere het!) niet geheel opgehouden hebben. Maar dezelve te verdeedigen en in zekeren mate aan te prijzen! — Dat is te erg! Waar leert het Evangelie der liefde dit? En hoe is het met redelijke opvoedingsbeginselen, met den geest des Evangelies overeen te brengen? doch anderen hebben hierover vóór mij gesproken(*a*).

Dat het welligt *niet zoo verderfelijk voor het* ligchaam *geweest zou zijn, als de prikkeling der eerzucht voor de ziel* stem ik u gaarne en volmondig toe, maar dan verzoeke ik u echter tevens te bedenken, dat ligchamelijke kastijdingen niet alleen verderfelijk zijn voor het ligchaam, *maar ook tevens voor de ziel.* Zoo dezelve niet door het lig-

(*a*) VISSER verhandeling over de volstrekt noodzakelijke kundigheden. § 135.

ligchamelijk gevoel op de ziel vooronderſteld worden te werken, waren ze gewis geheel onnut. Neen! zij onderdrukken den geest bij den eenen, verharden dien bij eenen anderen, en — verbeteren *waarlijk* niemand. Gij maakt u dus hier aan eene onjuistheid of onbillijkheid ſchuldig, die gij, bij nader inzien, zelve erkennen zult.

Wanneer gij voorts eenige Spreuken van SALOMO (bl. 77) aanhaalt, ten betooge van het nut en de noodzakelijkheid der ligchamelijke ſtraffen, dan moet ik, hoezeer ik belijde geenen minderen eerbied voor de goddelijke openbaring te koesteren, dan ik aan u toeſchrijve, nogthans u vrij uit zeggen, dat ik aan de opvoedkundige regelen van SALOMO, (ik ſpreek hier niet van algemeene godsdienſtige en zedelijke beginſelen) even weinig gewigt geve, dan gij welligt aan de natuurkundige ſtellingen van JOSUA. De ligchamelijke ſtraffen mogen, in het oosten en onder het oostersch despotisme, en bij een meer hard en ruw volk, gewettigd worden, maar daarom zijn dezelve bij ons christenen nog niet te omhelzen en toe te pasſen. Doch, boven dien ſpreekt SALOMO in ééne der door u aangehaalde plaatſen van *tucht*, waardoor nog niet noodzakelijk ligchamelijke ſtraffen behoeven te verſtaan te worden, en in de andere plaats zegt hij, dat *het kind niet zal ſterven, als gij hem* (namelijk niet te hard) *met de roede ſlaat*, en in de derde plaats beveelt hij, om die te gebruiken *om zijne ziel van de hel te redden*, en dus zeker niet in elk gewoon geval.

Na

Na alles, wat ik gezegd heb, geve ik het nu aan uw eigen oordeel over (en, om der waarheid en geregtigheidswil, zijt gij deswege openlijke verklaring verschuldigd) of gij niet onbillijk zijt geweest, wanneer gij *zoo onbepaald en algemeen* zegt, *dat men de onnoozele kinderen maakt tot duivelen van twee soorten; tot duivelen van hoogmoed en duivelen van nijd.*

Ik stel de beschouwing van het tweede gedeelte van uwe bedenkingen over het onderwijs uit tot eenen volgenden brief.

12 December
1823.

P.

DERDE BRIEF.

MIJNHEER!

Gij kunt er niet tegen hebben, en gewis niemand minder dan mij van partijzucht verdenken, wanneer ik, die in vorige brieven toonde niet blind te zijn voor de gebreken der scholen, niettegenstaande de daargestelde schoolverbetering, voortga, met u het overdrevene aan te wijzen in hetgeen gij omtrent het onderwijs verder gezegd hebt. Ik wil daarin echter, met dezelfde onpartijdigheid en onbekrompenheid, handelen, en u toestaan, wat ik, naar mijne overtuiging, kan en mag.

Gij komt thans tot een tweede bezwaar, en dit is bij u gelegen *in de menigvuldigheid van of onnutte of onvolmaakte kennissen, waar mede*

men de vermogens der kinderen bij het lager onderwijs overstelpt, verdooft en onvruchtbaar maakt. Zelve heb ik dit ook erkend(*a*); doch ik heb er tevens de redenen voor opgegeven, en deze niet gezocht in de schoolverbetering zelve, maar in toevallige oorzaken. Ook is het er verre van af, dat dit zoo algemeen en onbepaald zou plaats hebben. Veeleer is er een veeltal van scholen, waarin hierover geene klagten zijn, en worden er weder anderen gevonden, waar men niet over *te veel* en *velerlei*, maar over het *te weinig* klagen moet(*b*). Wanneer, en waar *dat* geene geleerd *wordt, waarvan de wetenschap ongelijk beter door de dagelijksche ondervinding en door de opmerking van het* gezond *verstand verkregen wordt* — daar dwaalt men zeker van den regten weg af, doch zoo onbepaald, als zulks al weder door u wordt voorgesteld, is het een verwijt, hetwelk onbillijk is.

Wanneer gij weder niet zoo onbepaald spraakt, noch het als een gevolg der schoolverbetering zelve, maar als een gebrek, hier en daar heerschende, deedt voorkomen, dan zou ik u almede volmondig kunnen toestemmen, als gij zegt: *dat men de kinderen afgetrokkene bespiegelingen, die geene kinderlijke vermogens kunnen nagaan, leert; dat men hen leert van buiten leeren en napraten; dat men er niet aan denkt, om hen te leeren,*

(*a*) Vrijmoedige brieven I St. 5 brief, bl. 35.

(*b*) Aldaar bl. 34, 39.

ren, uit eigene oogen te zien, op te merken, na te denken en gebruik te maken van de vatbaarheden, welke de natuur hen gegeven heeft. Ik zou dit alles gaaf toeſtemmen, wanneer gij het als een *gebrek* en afwijking, en niet als een *gevolg* der ſchoolverbetering deedt voorkomen, hetwelk in *ſommige* ſcholen en oorden gevonden wordt.

Intusſchen mag ik hier niet voorbij, om u te doen opmerken, hoe gij ook hier weder onbeſtaanbaar met u zelven ſpreekt, waarvan ik de oorzaak zoek in dezelfde bron, welke ik in het begin van mijnen vorigen brief heb opgegeven, namelijk in *gebrek* aan *genoegzame bekendheid* met de zaak van het lager onderwijs. Gij klaagt toch, *dat men de kinderen niet zelfs leert zien, opmerken, nadenken en gebruik maken van de vatbaarheden, welke de natuur hun gegeven heeft*, en gij hebt intusſchen vroeger, zoo te onregt, de leerwijze van PESTALOZZI afgekeurd, welke echter, naar aller oordeel, daarheen leidt, en allen ballast van onnutte wetenſchap en afgetrokkene beſpiegelingen ter zijde ſtelt.

De ſchets, welke gij verder geeſt van de aldus opgevoeden, die zich verbeelden *groote genien te zijn, boven hunne onkundige medemenſchen bevoorregt te zijn en die, zich verbeeldende groote wijsgeertjes te zijn, geene eereposten genoeg kunnen vinden,* — deze ſchets kan ik al weder overnemen, wanneer gij dezelve toepasſelijk maakt, op zulke ſcholen, waarin de jeugd, op deze wijze wordt onderwezen, en ik zelve heb er niet anders over geſproken.

 Doch,

Doch, wanneer gij dit wilt doen voorkomen als een gevolg der ſchoolverbetering zelve en toepasſen op alle ſcholen, dan moet ik mij openlijk daartegen verklaren.

Een warm vriend en voorſtander van eene verbeterde onderwijzing en vorming des volks zijnde, ben ik echter niet blind voor de gebreken, welke ik hier en daar heb zien ontkiemen, en gij hebt kunnen zien, indien u de beide voorige ſtukken dezer brieven onder het oog zijn gekomen, hoe ik dezelve openlijk heb aangewezen; en, hoe zeer mij zulks van dezen en genen euvel is geduid; zou ik geloven zulks nog te moeten doen, indien het niet geſchied ware. Gij hebt ook kunnen zien, dat ik diezelfde hoofdgebreken heb aangewezen, welke door u zijn aangetast. Doch, ik ben niet onbillijk genoeg geweest, om zulks aan de huidige ſchoolverordeningen *zelve* toe te ſchrijven welkers doel en middelen ik openlijk huldige; hoezeer ik dan ook tevens geloove, dat eene ſnelle en veelzijdige ontwikkeling derzelve, onder de begunſtiging van eenen Vorst, die door daden oont dezelve hoog te waardeeren, oorzaak kan zijn, dat niet oogenblikkelijk menig gebrek verholpen kan worden (*a*).

Bij u komen echter uwe bezwaren voor als *bezwaren tegen de zaak zelve*, want zij zijn *bezwaren tegen den geest der eeuw*. Even daarom vond ik mij gedrongen, om u in dezelve op den voet te volgen, en u de onbeſtaanbaarheid van veel,

(*a*) Zesde brief.

veel, zoo onbepaald als het door u gezegd is, aan te toonen. Ik reken op uwe waarheidsliefde, en vertrouw, dat gij, bedaardelijk het ter neergeschrevene overwegende, erkennen zult, dat gij onregtvaardig hebt geoordeeld.

Te dien einde wil ik verder het *doel* en de *middelen* der schoolverordeningen met u overwegen, en vervolgens nog uwe aandacht bepalen op de *gevolgen*, welke dezelve dus ver ten goede gehad hebben. Ik ben enz.

16 December 1823. P.

VIERDE BRIEF.

MIJNHEER!

Voor dat ik aan de belofte, in het slot van mijnen voorigen, voldoe, vind ik mij gedrongen, om nog eens het oog te vestigen op de *toelichting* uwer bezwaren, door den heer BILDERDIJK. Zwart is de schilderij, welke hij ophangt van de zedelijkheid onzer landgenooten, en, ware dezelve waarheid, ik zou mij schamen eenen Nederlander genoemd te worden. Zoo ver is het echter, God zij dank! nog niet gekomen. De klagten over verval van zeden zijn gedaan in iederen leeftijd, en, wanneer de wereld naar die mate ware verergerd, naar gelange der klagten, in elken leeftijd daarover opgeheven, gewis er ware geen blijk van deugd

deugd en godvrucht op aarde meer te vinden. Neen! nijverheid, trouw, ſtrenge eerlijkheid, matigheid, zucht voor zijn beroep zijn, hoezeer dan ook de tegenwoordige tijden meer dan anderen aanleiding geven, om daarvan aftewijken, als nog in Nederland geene ijdele klanken, en men moet of diep onkundig zijn van de denk en handelwijze onzer landgenooten, of met zwartgallige bitterheid alles rondsom zich beſchouwen, wanneer men zulks wil ſtaande houden. Ik heb echter toegeſtaan, dat onze leeftijd, meer dan vorige, de tegenovergeſtelde gebreken begunſtigd heeft; doch even daarom zult gij ook aan mij moeten toeſtemmen, dat de beoefening dier deugden *in dergelijken tijd*, zoo veel te grooter voortreffelijkheid te kennen geeft. Dat ook de levenswijze van den middelſtand veranderd; dat de openlijke zucht naar vermaken vermeerderd is, wil ik niet ontkennen, en ik beſchouwe dit geenszins als eene voortreffelijkheid van onzen tijd; doch men houde ook tevens voor oogen, dat het bij onze voorvaders ook niet altijd even zedelijk toeging, en dat hunne vermaken, die zij dan toch ook hadden, den ſtempel eener veel grootere ruwheid droegen.

Wanneer men de jeugd in voorige dagen en thans met elkanderen vergelijkt, wat kuischheid en zedelijkheid aangaat, dan wil ik, wanneer men niet de jeugd in groote ſteden, maar in het algemeen beſchouwt, geenszins voorige tijden boven tegenwoordige verheffen. De heer BILDERDIJK herinnere zich aan zijnen eigenen Academietijd.

Het-

Hetgeen er over het onderwijs op de latijnsche scholen, gezegd wordt, ga ik voorbij. Alleen heeft mij de ondervinding geleerd, dat op verschillende scholen, ten gevolge van verbeterde inrigtingen en een verbeterd onderwijs, de jonge lieden voorregten hebben, welke wij niet kenden.

Ten aanzien van het lager onderwijs is echter de heer BILDERDIJK even onbepaald, en daardoor even onbillijk als gij, wanneer hij vraagt „*waar leert men den knaap uit eigene oogen zien?* Deze vraag is, ziet gij, even onbepaald en algemeen, als de meeste andere, en de beschuldiging, daarin vervat, is even daarom ongepast en onwaar. Moest ik er op antwoorden, ik zou u zeggen „Er zijn „God dank! vele scholen, waarin men den knaap „leert uit eigene oogen te zien, hoezeer ik geens„zins ontken, dat er tevens vele anderen zijn, „waarin dit geene plaats heeft." Men onderzoeke slechts bedaard, en keere op den veiligen middenweg terug.

Inmiddels kan ik mij niet weerhouden, om hier te vragen: waar waren voorheen de scholen, waar men de kinderen leerde uit eigene oogen te zien, en waar men, zoo als vroeger door u was gezegd, hen zelfs leerde zien, opmerken, nadenken en gebruik maken van de vatbaarheden, die de natuur hun gegeven had? Inderdaad! de heer BILDERDIJK zal geene enkele lagere school, uit zijnen leeftijd kunnen aanwijzen, waar dit plaats vond. Ik dage hem hier toe uit. Ik zal tien scholen opnoemen, waar dit *thans* geschiedt, tegen ééne

uit

tot zijnen leeftijd, waar dit *toen* plaats vond. Het zelfde moet ik zeggen van de scholen voor veertig jaren, toen ik dezelve bezocht. U heb ik daartoe niet opgeroepen, dewijl in den tijd, waarin gij de lagere scholen hebt bezocht, de schoolverbetering reeds een begin had genomen.

Dan genoeg hiervan. Ongemerkt kon ik, naar mijne belofte, de gezegden van den heer BILDERDIJK niet voorbij gaan. Ik moet echter thans mij meer opzettelijk bij de hoofdzaak bepalen.

Deze is *de zaak der schoolverbetering zelve.* Deze werd door u aangetast en verooordeeld. Met hoe vele redenen? Dit staat thans te onderzoeken.

Gebreken kunnen er in de ontwikkeling van dezelve hier en elders gevonden worden, en wie, die regtschapen denkt, zal dit ontkennen? Gij ziet, in mijne vroeger uitgegevene brieven, dat ik die zelve in geenen deele bedek. Ik geloove ook nog, dat zulks niet behoort te geschieden, en dat het maar al te veel is geschied. Wie de waarheid mint, schroomt de dwalingen niet onder de oogen te zien, en in zich zelve en anderen als dwalingen te erkennen.

Maar, wie is nu ook zoo onbillijk, dat hij om gebreken en dwalingen, welke men met eenige zaak in verband gesteld of daaruit te onregt heeft afgeleid, de zaak zelve zou willen veroordeelen? Wie zou, om enkele, zelfs om vele, verkeerdheden, alles willen veroordeelen? Gij immers niet, die leeraar in de wijsbegeerte zijt, en zeer wel den re-

regel kent: a particularibus non valet conclusio ad generalia. Wij behooren dus ook de zaak zelve, met onpartijdigheid, te beschouwen en te beoordeelen.

Ik stel u daartoe voor, dat wij

I^o^. het *doel* der schoolverbetering.

II°. de *middelen* ter bereiking van dit doel.

III°. de *ontwikkeling*, welke, door deze middelen, daaraan gegeven is, overwegen.

Hier over met u handelende, wil ik niet de gevoelens van deze of gene bezadigde vrienden van de schoolverbetering, even min als die van sommige onderwijzers, met u beschouwen, maar u bepalen bij hetgeen van Gouvernements wege werd vastgesteld, en vervolgens verordend ter ontwikkeling en toepassing van de opgegevene verordeningen, terwijl dan eigenaardig het onderzoek zal volgen, wat als eigenaardig gevolg uit dezelve moet erkend, en daarentegen voor misbruik, door het Gouverment niet gewild noch bedoeld, gehouden moet worden.

Gij zult mij toestaan, dat wij, op deze wijze, meer billijk en naar waarheid zullen oordeelen, en terwijl wij aan de eene zijde geene gebreken ontkennen, aan de andere zijde het oog ook niet behooren te sluiten voor het goede, hetwelk wij aantreffen. Wij zullen tevens hierdoor in de gelegenheid komen, om, terwijl wij aan alle overdrijvers, al is het ook, dat wij hen daarom juist geen boos opzet toeschrijven, onze afkeuring geven, hoogstens de wijsheid en gematigdheid van hen te billigen,

die

die de grondflagen lagen voor de tegenwoordige fchoolinrigtingen.

Ik ga hier toe over in een volgenden.

17 Decemb. 1823. P.

VIJFDE BRIEF.

MIJNHEER!

Ik ga voort, met u te onderzoeken het *doel*, het welk men zich, bij de verbetering van het lager onderwijs heeft voorgefteld en nog voorftelt. Dat doel behooren wij op te maken uit de grondwetten voor het lager onderwijs, en de daarop gegronde en daar uit afgeleide verordeningen. Deze grondwetten zijn geene andere dan de Publicatie van Hun Hoog Mog. van den 3 April 1806 en de daarin vervatte reglementen. Lees nu het 22 Artikel van het reglement A. vervat in de zoo even vermelde Publicatie. Daar leest gij:

„Alle fchoolonderwijs zal zoodanig „moeten worden ingerigt, dat, onder „het aanleeren van gepaste en nuttige „kundigheden, de verftandelijke vermo„gens der kinderen ontwikkeld, en zij „zelven opgeleid worden tot alle Maat„fchappelijke en christelijke deugden."

In dit artikel ziet gij het hoofddoel van de verbetering van het onderwijs duidelijk en bepaald ontwikkeld, en daargefteld, en ik durve u nu vrijelijk vragen, wat gij daarop hebt aan te merken? Er-

Ergert het u, dat de kinderen hier en daar (niet overal, zoo als gij wilt) met een velerlei van verschillende kundigheden bezwaard, er door buiten hunnen kring gerukt worden; gelijk ik ook zelve dit gebrek heb opgegeven; gij ziet hier, hoe de schuld daarvan niet ligt bij het Gouvernement, hetwelk alleen wil, dat zij *de voor hunnen stand en leeftijd gepaste kundigheden* op de lagere scholen zullen verzamelen, en hoe dus het *veel* en *velerlei* in dezen niets meer noch minder is dan — *misbruik*, door het Gouvernement niet gewild. Gij moet dus tevens erkennen, dat gij te onregt zoudt beschuldigen, wanneer gij te kennen wildet geven, dat het Gouvernement wilde, dat zij met afgetrokkene bespiegelingeu, natuurkundige beschouwingen, met de verschillende theorien omtrent ons zonnestelsel bezig gehouden worden.

Klaagt gij, *dat men de vermogens der kinderen met onnutte en onvolmaakte kennisſen overstelpt.* — Gij ziet al weder, dat, zoo zulks hier en daar plaats heeft, dit echter *niets anders dan misbruik* is, door het Gouvernement geenszins gewild, daar hetzelve daarentegen uitdrukkelijk bepaald, dat zij de voor hun *nuttige* kundigheden zullen aanleeren. Gij ziet er tevens uit, hoe ongegrond de klagte is, dat *de kinderen buiten hunnen kring en stand gerukt worden*, *en dat men eerlang geene leerstoelen en eereposten genoeg zal hebben voor de aldus, met eigenwaan, op de scholen vervulde jongelingen.* Inderdaad, waar dit plaats heeft, en dat het plaats heeft, ontken ik geenzins, daar is dit

al-

alles niet hooger aan te ſlaan dan als *misbruik*, ſtrijdig met de ſchoolverordeningen en met de bedoeling van het Gouvernement: zoo ook is dit gebrek vroeger door mij gegispt.

Regtmatig is uwe vordering, dat de kinderen leeren *zelf te zien*, of (zoo als de Heer BILDERDIJK zegt), *uit eigene oogen te zien, op te merken, na te denken en gebruik te maken van de vatbaarheden, welke hen de natuur* (of liever de goede God) gegeven heeft; doch ongegrond is al weder uwe klagte, dat dit nergens geſchiedt, en onbillijk zou het zijn, zoo gij dit als een gevolg der ſchoolverbetering wildet beſchouwen. Gij leest hier immers, met even zoo vele woorden, dat het Gouvernement wil *dat de verſtandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld zullen worden.* Kan dit plaats hebben, en doelmatig geſchieden, zonder dat de kinderen leeren uit eigene oogen te zien, op te merken en na te denken? Ik geve dit aan uw eigen nadenken over.

Klaagt gij welligt, dat het onderwijs niet godsdienſtig is? De Heer BILDERDIJK doet dit meer duidelijk en bepaald, wanneer hij zegt (bl. 26) *dat men het kind ſpreekt van het bijgeloof en hem het christendom regtſtreeks of van te zijde als zoodanig leert kennen. — dat men niets leert kennen, om dat men hem God niet leert kennen enz.* Oordeelt nu echter zelve of deze bezwaren gegrond zijn, wanneer gij hier ziet, dat het Gouvernement wil, dat zij, onder het aanleeren der noodige kundigheden, *zullen opgeleid worden tot alle*

maat

maatschappelijke en christelijke deugden. Gij ziet er uit, dat het Gouvernement niet alleen maatschappelijke pligtsbetrachting beoogt en bedoelt.

Ik gevoel echter de tegenwerping, die gij mij hier zult maken, en ik hoor u zeggen, dat men ja! den kinderen eene welvoegelijkheidsleer, eene leer van zelfs-genoegzame deugdsbetrachting mededeelt, maar het ook hierbij laat blijven. Is dit zoo, dan doe ik u opmerken, hoe het Gouvernement, van *christelijke* deugd sprekende, inderdaad iets meer en iets hoogers en edelers bedoelt en de mededeeling van die waarheden der christelijke openbaring, welke ik met u als de steunselen der deugd erken, geenszins buiten sluit. Dat wij daaraan moeten denken, wanneer er van christelijke deugd gesproken wordt, zal u dan ten duidelijkste blijken, wanneer gij de ten jare 1810 door het Gouvernement vastgestelde boekenlijst nagaat, en daarop, behalve de vroegere vermelde, een groot aantal andere regt christelijke leerboekjes vindt.

„Doch gij bezwaart u welligt daarover, dat, „terwijl men algemeene godsdienstleer toelaat, „men daarentegen het *kenmerkende van het chris*„*tendom*, geheel uitsluit van de scholen." Op deze bedenking moet ik het volgend tweeledig antwoord geven.

1º. De scholen zijn en behooren te zijn geopend voor alle leden van den Staat. De Staat verzorgt dezelve; en alle leden van den Staat moeten dus ook daarin kunnen deelen, gelijk de Staat ook moet verlangen, dat alle leden van den

Staat

Staat daarin gevormd worden tot regtschapene en waardige burgers. Is dit nu zoo, dan spreekt het ook van zelve, dat, zoo lang de Staat bestaat uit leden van verschillende gezindheden, daarin niets geleerd mag worden, hetwelk met de leerbegrippen van ééne gezindheid strijdig is. Dat ware gewetensdwang, welke wij evenmin jegens anderen mogen uitoefenen, als wij dezelve omtrent ons zelven mogen toelaten. Inmiddels wordt daarmede het kenmerkende van het christendóm geenszins weggenomen. Om u daarvan te overtuigen, wijze ik u nogmaals op een aantal schoolboekjes, waarin gij van God, de Voorzienigheid, een toekomstig leven van Jezus Christus en zijne verdiensten jegens het menschelijk geslacht, op eene duidelijke en voor kinderen geschikte wijze, zult zien handelen. Trouwens de vordering van het Gouvernement zelve, is, dat de kinderen tot maatschappelijke en *christelijke* deugd zullen opgeleid worden in de scholen. En, wat het Gouvernement hierdoor bedoelt, wil ik u thans, met de volgende woorden, getrokken uit eene, reeds ten jare 1810 uitgegevene verhandeling over dit onderwerp, bij de Maatschappij tot Nut van het Algemeen voorstellen (*a*).

„Maar dat niet alleen; neen! het Gouvernement wil ook,

„*Door middel van* het schoolonderwijs de jeugd „*op-*

(*a*) Het wijze en weldadige schoolverordeningen door 's lands hoogste magten vastgesteld, in 1806 bl. 12 — 15.

„*opgeleid* hebben tot alle *Maatschappelijke en* „*christelijke deugden.* En wat wordt hier onder „verstaan? Ook dit meene ik, u te moeten ont„wikkelen. *Maatschappelijke deugden* zijn de „zoodanige, welke in de Maatschappij, dat is, „de zamenleving der menschen, beoefend worden; „deugden welke bestaan in de betrachting van die „pligten, welke wij aan de Maatschappij, en aan elk „van derzelver leden in het bijzonder verschuldigd „zijn, in de verschillende betrekkingen waarin wij „tot hen staan, en in de onderscheidene standen „waarin wij verkeeren. Het zijn de zoodanigen, „welke wij jegens ouders, echtgenooten, zusters, „broeders, vrienden, leermeesters, jegens de over„heid die ons bestuurt, en jegens elk medelid „der Maatschappij te beoefenen hebben. Onder„werping en gehoorzaamheid, achting, vertrou„wen, liefde jegens onze ouders, liefde en dank„baarheid jegens allen, die ons helpen, algemeene „welwillendheid, hulpvaardigheid, bescheidenheid, „eerlijkheid, zucht voor het algemeen welzijn, „zuivere vaderlandsliefde, gehoorzaamheid aan en „vertrouwen op onze overheid — dit alles is „maatschappelijke deugd."

„Maar, daar en boven, wil ook het Gouver„nement *Christelijke deugd*, door middel van het „onderwijs, bevorderd hebben in de scholen. Het „toont dus te erkennen, dat de Godsdienst de „steun van den staat is, en dat geene Maatschap„pij op den duur kan bloeijen, waarin de Gods„dienst veracht en vertreden wordt. Als geroepen

„door eene Maatschappij, welker leden christenen „zijn, wil het ook, dat christelijke deugd, die „uit eene christelijke bron voortvloeit, en die uit- „gestrektheid heeft, welke de leer des besten „Leeraars voorschrijft, heersche onder hare „leden, en in de jeugdige harten harer toe- „komstige leden reeds vroeg worde ingeprent op „de scholen. Hadden alle christenbelijders overal, „of althans in dit land, allen één zin en gevoelen „omtrent den inhoud dier leer, tot in de geringste „bijzonderheden, ja! dan zou misschien nog meer „van dit onderwijs den Schoolleeraars kunnen toe- „vertrouwd worden. Thans echter, daar verschil- „lende gevoelens onder de christenen heerschen, „vordert de hoofdwet des christendoms, *anderen* „*te doen, gelijk men wenscht dat ons zelven* „*geschiede*, en het Gouvernement bepaalde het „wijsselijk, dat het onderwijs in het leerstellige „der bijzondere kerkgenootschappen den school- „leeraren werd verboden (Art. 23) en hun alleen „het onderwijs in algemeen erkende Godsdienst- „waarheden bleef aanbevolen."

„En waarin bestaan die waarheden? Wat ver- „staat het Gouvernement door *christelijke deugd* „waartoe de jeugd in de scholen behoort te wor- „den opgeleid?

„Wanneer wij niet alleen omtrent anderen zoo „handelen, gelijk wij wenschen dat omtrent ons „zelven geschiede; wanneer wij niet alleen eene „ware zorg voor ons eigen wezenlijk welzijn dra- „gen, maar ook daar en boven zoodanig van God

„ge-

„gevoelen; zoo van Hem denken en zoo handelen, „gelijk schepselen omtrent hunnen Schepper betaamt; wanneer wij dien eerbied, die liefde, dat „vertrouwen, die gehoorzaamheid in al ons doen „en laten, in al ons denken en spreken, jegens „God oefenen, welke het aan afhankelijke schep„selen jegens hunnen Schepper en Weldoener, „hunnen Verzorger en Vader alleen betaamt, en „welke de leer van JEZUS zoo nadrukkelijk en „krachtig inprent en gebiedt; wanneer wij daar„en boven als belijders van Jezus, alle maatschap„pelijke deugden in eenen veel uitgebreider zin „beoefenen, dan wij als leden der maatschappij be„hoefden te doen; wanneer wij niet alleen het „welzijn van elk lid der Maatschappij in het al„gemeen behartigen, maar ook zelfs onzen vijand „liefhebben, kwaad met goed vergelden, het „welzijn onzer vervolgers zoeken; wanneer wij „niet alleen het tegenwoordige, maar ook het toe„komstige heil onzer medemenschen bedoelen, dan „kunnen wij gezegd worden, christelijke deugd te „beoefenen."

„Wanneer wij nu dit alles volbrengen, uit ge„loof aan God als de oorzaak onzes bestaans, den „weldadigen Beschikker onzer lotgevallen, den „Gever dezer wetten, uit geloof aan zijne aanbid„delijke wijsheid, onkreukbare regtvaardigheid, „vlekkelooze heiligheid, en bovenal aan zijne on„eindige liefde en ontferming in JEZUS CHRISTUS „jegens ons; wanneer dit alles voortspruit uit er„kentenis van Hem als den zedelijken Wetgever,

„Regeerder en Regter der menschen, uit geloof „aan de hulp, ons daartoe beloofd en geschonken „door JEZUS CHRISTUS, aan een toekomstig leven, „het gevolg van een deugdzaam leven op aarde, „aan een onpartijdig oordeel over allen en eene „regtmatige vergelding van alles wat gedaan en „nagelaten werd op aarde — dan kunnen wij ge„zegd worden, Christelijke deugd, in eenen „christelijken zin te betrachten."

Gij zult echter welligt eene hooge waarde hechten aan de leerbegrippen van ieder bijzonder kerkgenootschap, en in het bijzonder aan die van het Hervormd kerkgenootschap, gelijk de eerste afdeeling van uwe bezwaren mij met grond doet verwachten. Gij zult er u over beklagen, dat deze leerbegrippen, of liever deze *verschillende wijzigingen in de beschouwing der waarheden* van den christelijken godsdienst van de scholen uitgesloten blijven. Indien nu dit het geval is, dan moet ik u doen opmerken, *eensdeels* dat men toch wel altijd met het meer algemeene eenen aanvang maken, en van daar tot het meer speciale moet afdalen. en dat de teedere leeftijd der kinderen voor deze algemeene voorstelling van de waarheden van den Godsdienst vatbaar en geschikt is; maar niet even zeer voor de meer bijzondere wijzigingen in de beschouwing derzelve, welke, somwijlen wijsgeerig en afgetrokken, een meerdere geoefendheid vorderen dan men van dezen leeftijd verwachten kan: *anderendeels*, dat het ook juist de algemeene voorstelling van de waarheden van den

den Christelijken Godsdienst is, welke, getuige de ondervinding van alle tijden en menschen, het meeste en beste voedsel voor verstand en hart, den krachtigsten steun in verzoekingen en den zuiversten en besten troost in het lijden oplevert, en even daarom voor den mensch in de eerste plaats behoefte is. En *eindelijk*, dat ook het karakter en de bestemming van den volksonderwijzer, in tegenoverstelling van den godsdienstleeraar, hem tot het eerste en niet tot het laatste verpligt.

Welligt echter vreest gij, dat men, in dezer voege, onverschilligheid omtrent het kenmerkende van ieder genootschap, en daardoor onverschilligheid in den godsdienst, te wege zal brengen. Ik heb hiervoor geheel geene vrees, hoe zeer ik wel geloove, en daarvoor zij God gedankt! dat men leeren zal, om elkander, met zijne bijzondere gevoelens meer en liefderijker te behandelen en te achten. In zoo ver gij dat echter, als een gevolg der schoolverbeteriug zoudt beschouwen, en het Gouvernement geacht zou kunnen worden daar aan de hand te hebben geleend, moet ik u verder doen opmerken.

2. Dat het volgend 23 Artikel van hetzelfde reglement uitdrukkelijk de volgende bepaling vervat:

„Terwijl vastgesteld wordt het ne-„men van maatregelen, om de school-„kinderen van het nemen van onder-„wijs in het leerstellige van het kerk-„genootschap, waartoe zij behooren,

„geenszins verstoken te doen blijven, „zal het geven van dit onderwijs niet „geschieden door den schoolmeester.

Gij ziet hieruit, hoe het Gouvernement dit onderwijs buiten den werkkring van den schoolonderwijzer, met alle regt plaatsende, echter niet alleen toestaat, of zelfs wenscht, dat dit onderwijs hun daar, waar zulks behoort, gegeven worde; maar dat het zelfs aan zich reserveert, om maatregelen vast te stellen, ter bevordering van dit onderwijs daar, waar zulks behoort te geschieden.

Ik ben echter verpligt meer te zeggen. Het Gouvernement heeft het niet bij woorden laten blijven, maar reeds den 30 Mei 1806 en dus naauwelijks eene maand na het emaneren der tegenwoordige schoolwet schreef de toenmalige Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche zaken eene Circulaire aan de **Synoden der Hervormde en Waalsche kerken, de kerkenraden der Lutherschen, Remonstrantsche en Doopsgezinde Gemeenten en de Kerkvoogden der Roomsch Katholijke Gemeenten** ten einde hen op te wakkeren, ter bevordering van dit onderwijs, ieder in het zijne (*a*). Opmerkelijk is deze Circulaire, in dit opzigt, en ik oordeel mij daarom verpligt om uit dezelve de volgende zinsnede hier in te voegen.

„Te

(*a*) Zie de bijdragen betrekkelijk het schoolwezen, 1806 Junij bl. 14, enz.

„Te weten, het kan u niet onbekend zijn, dat
„er dus verre naauwelijks ééne school in ons
„Vaderland aanwezig was, alwaar door den onder-
„wijzer eenig geregeld onderwijs in den Godsdienst
„gegeven werd. Het van buiten leeren en op-
„zeggen van vragen en antwoorden uit eenig ka-
„techetisch leerboekje maakte al het godsdienstig
„onderwijs op de scholen uit. Meer ook was,
„om verschillende redenen, van den Schoolmeester
„dusverre naauwelijks te verwachten of te vorde-
„ren. — En schoon nu het Gouvernement zich
„vleit, dat de nieuwe schoolinrigting ook dit
„heilzaam gevolg zal te weeg brengen, *dat al-*
„*lengskens op de scholen een behoorlijk en wel*
„*ingerigt onderwijs in den Christelijken Gods-*
„*dienst, voor zoo verre deszelfs geschied en ze-*
„*dekundig gedeelte betreft*, zal kunnen worden
„ingevoerd en tot stand gebragt, zoo vermag het
„echter, uit hoofde der tegenwoordige orde van
„zaken, nimmer van den Schoolonderwijzer vor-
„deren, of dezen opleggen, het geven van onder-
„wijs in de leerstellige begrippen van bijzondere
„kerkgenootschappen."

„Terwijl het Gouvernement om deze reden gemeend
„heeft dit onderwijs in het leerstellige geheel en
„al van het schoolonderrigt te moeten afscheiden,
„*stelt het er des niet te min grooten prijs op,*
„*dat de schoolkinderen daarvan geenzins versto-*
„*ken blijven*, en het is, dien ten gevolge, dat het,
„vertrouwende op uwe goede gezindheid ter bevor-
„dering zoo van deszelfs heilzame bedoelingen,

 „als

„als van de belangen der ſchooljeugd, tot uw kerk- „genootſchap behoorende, geoordeeld heeft, in „dezen niets krachtdadiger te kunnen doen, dan zich „te vervoegen bij de onderſcheidene Kerkgenoot- „ſchappen dezer Republiek, en bij deze ſpeciaal u „uit te noodigen, om het onderwijzen der voornoem- „de jeugd in uwe Godsdienſtige leerbegrippen geheel „en al voor uwe rekening te nemen, en ter be- „vordering daarvan, door het vernieuwen of bera- „men van gepaste maatregelen, te zorgen, dat het „dezelve aan geene gelegenheid ontbreke, om door „geregelde en wel ingerigte Catechiſatiën als ander- „zins daarin onderwijs te ontvangen, terwijl het „mij voorts aangenaam zal zijn, om van het nemen, „invoeren of vernieuwen van voorzeide maatre- „gelen berigt te ontvangen."

Ik geve thans weder aan uwe eigene overweging over, of het Gouvernement het indifferentisme, *zelfs in meer beperkten kerkelijken zin*, heeft willen bevorderen, en of de beſtaande verordeningen daartoe aanleiding geven. Ik durf u zelfs vragen, of het Gouvernement niet meer, niet alles heeft gedaan, wat men van haar *als zoodanig* met eenige mogelijkheid kan vorderen? Is en wordt nu daar aan niet zoo, gij wenschtet, allerwege beantwoord, welnu zoek dan vrij de oorzaken elders. Indien gij, gelijk ik, in de gelegenheid waart geweest, om de deliberatien over en de antwoorden op deze circulaire, van de zijde van vele Geestelijken, te leeren kennen, gij zoudt u dan over den geest daar in heerſchende welligt bedroeven, maar het Gouvernement gewis vrij ſpreken. In-

Inmiddels verwacht ik nog eene andere bedenking. Gij zult misschien zeggen, dat „offchoon het „Gouvernement, zonder gewetens dwang, niet „meer kon doen op scholen, waar kinderen van „verschillende gezindheden zich vereenigen, het „echter te bejammeren is, dat zij zoo lang „onkundig gelaten worden van het kenmerkende „van hun genootschap, en dat het daarom beter „ware, zoo men Gereformeerde, Lutersche, Room„sche en andere scholen had opgerigt."

Deze bedenking is althans meermalen, van meer dan ééne zijde gemaakt. Niets echter is in mijne oogen ongerijmder dan dezelve. Immers

1. Het Gouvernement kan dezelve niet oprigten, al ware er dan ook eens geen gebrek aan fondsen voor zóo talrijke scholen. Dit zou dan nog de zaak van ieder kerkgenootschap zijn. Het Gouvernement zorgt alleen voor de algemeene opvoeding der jeugd, door Godsdienstigheid en zedelijkheid tot waardige en nuttige burgers.

2. Hoe zouden er voor dezen scholen gevonden kunnen worden in kleine plaatsen, waarvan iedere gezindheid naauwelijks 5, 6 of 8 kinders aanwezig zijn?

3. Is het schade dat de kinderen zoo lang van het kenmerkende van hun genootschap onkundig gehouden worden, daar gij in geheel de leer van het Evangelie geenen jota noch tittel zult kunnen aanwijzen, die de afscheiding der Christenen in kerkgenootschappen wenscht, veel min beveelt?

4. Indien echter deze afscheiding, in uwe oogen

noodig is, is het dan nog niet altijd van het hoogste belang, dat het aankomend geslacht, hetwelk, als burgers van denzelfden staat en leden derzelfde maatschappij, vervolgens met en onder elkander zal moeten leven en verkeeren, eerst leere elkander te achten, te verdragen en lief te hebben, eer zij afgedeeld en gescheiden in verschillende kerkgenootschappen elkander leeren van zich te verwijderen? Onverdraagzaamheid, sectenhaat, vervolging zullen toch in uwe oogen nooit iets menschelijks zijn. Indien gij dit nu niet wilt, dan zult gij eerst of de leden van alle verschillende gezindheden ten lande moeten uitbannen, of gij zult hen allen tot dezelfde belijdenis moeten brengen.

Offchoon ik van uwe waarheidsliefde verwachte, dat gij, meer dan voorheen, de bedoelingen van het Gouvernement, in de verbetering der scholen zult huldigen, zoo verwacht ik echter, bedrieg ik mij niet in uwe denkwijze, nog ééne bedenking. Gij zult namelijk welligt vreezen, dat de kinderen op den tegenwoordigen voet, te veel het gevoel van *zelfsgenoegzaamheid*, waarmede alle ware Godsdienst werkelijk den bodem wordt ingeslagen zal ingeprent worden.

Ik voor mij bekenne dat niet te zien, zoo lang wij van de bedoelingen van het Gouvernement en niet van de handelwijze van sommige onderwijzers spreken. Daaruit volgt zulks ook in geenen deele, hoezeer gij, of anderen, uit hetgeen gij bij sommige onderwijzers zaagt, deze vrees ontleend mogt hebben. Ook betuige ik gaarne, dat ik in de-

zaak

zaak zelve, *wel begrepen*, geene zwarigheid vinde. Zelve wilt gij met den Heer S. *dat de kinderen uit eigene oogen zien*, *opmerken*, *nadenken enz.* Wat is dit anders dan de krachten in hun gelegd te ontwikkelen, te gevoelen, te waardeeren, te gebruiken? Wat anders dan het *gevoel van zelfsgenoegzaamheid*, waardoor zij in zich zelven alles vinden, zonder op hetgeen buiten hen is, hun vertrouwen te stellen. Wanneer nu daarbij der jeugd het gevoel en geloof wordt ingeprent, dat zij deze krachten van God, aan wien zij alles verschuldigd zijn, hebben; dat zij ook daarin van Hem afhangen, en van de aanwending derzelve aan Hem rekenschap zullen geven — is er dan nog iets dat gij hierin zoudt kunnen afkeuren? Doch gij vreest welligt, dat zulks niet overal geschiede! Ik vreeze dit met u; doch de schuld daarvan dragen dan zij, die zoo verkeerd en strijdig met de bedoelingen van het Gouvernement handelen.

Ik meen genoeg gezegd te hebben, om de bedoelingen van het Gouvernement, bij de verbetering der scholen, van allen blaam vrij te spreken; en u te overtuigen dat de bedoelingen van het Gouvernement, *zoo als dezelve in de Grondwetten voor het lager onderwijs uitgedrukt staan*, onze erkentenis en goedkeuring verdienen; daar hetzelve met u het aanleeren der noodige en gepaste kundigheden, de ontwikkeling der zielsvermogens en bevordering van maatschappelijke en christelijke deugd beoogt en wil, en zelfs omtrent de bevorde-

dering van het meer leerſtellige onderwijs bij de onderſcheidene kerkgenootſchappen zich geenszins onverſchillig betoont.

Ik leg hier thans de pen neder.

den 18 Decemb.
1823. P.

ZESDE BRIEF.

MIJNHEER!

Omtrent het doel der ſchoolverbetering, zoo als dat door het Gouvernement is aangewezen, kunnen er, dunkt mij, geene bedenkingen van eenig aanbelang meer bij u beſtaan. Het zal derhalve thans de vraag zijn, welke de *middelen* zijn, door het Gouvernement verordend ter bereiking van dit doel? Van het meeste belang moet gewis deze vraag gerekend worden. Het doel zelve toch kon goed zijn en nogthans konden de middelen ter bereiking van hetzelve of ongeoorloofd of ondoelmatig of ontoereikende of ook onuitvoerlijk zijn. In geen van deze gevallen waren dezelve aan te prijzen.

Slaan wij echter die middelen gade, met onpartijdige waarheidsliefde, ik twijfele niet, of wij zullen dezelve geoorloofd en doelmatig moeten noemen, en de gevolgen, welke dezelve dus ver hadden, zullen ons in ſtaat ſtellen, om over het toereikende en uitvoerbare derzelve te oordeelen. Laat ons dezelve onderſcheiden in middelen

1.

1. *ter vorming van onderwijzers.*

2. *ter verbetering en meer doelmatige wijziging van het onderwijs zelve.*

3. *ter aanmoediging der onderwijzers.*

4. en *ter daarſtelling van een gepast en noodzakelijk opzigt over het onderwijs en de onderwijzers zelve.*

I. Ik begin met de beſchouwing der *middelen ter vorming en verkrijging van geſchikte onderwijzers.*

Aan de ſchoolopzieners werd het aanbevolen (*a*) om door onderrigting den ijver der onderwijzers op te wekken-gaande te houden en hen, op vastgeſtelde tijden bij herhaling om zich te verzamelen, zich met hen onderhoudende over de bedoelingen en werkzaamheden van hunnen gewigtigen post, en over de voorgeſchreven en beste wijze, om denzelven getrouw en ten meesten nutte der jengd waar te nemen.

Het gevolg hier van was de oprigting allerwege en in alle oorden des Rijks van *onderwijzers gezelſchappen*, welke aan dat doel bevorderlijk moesten zijn, en door Koninglijke weldadigheid aangemoedigd en allerwege verſpreid werden.

In lateren tijd, en onder het beſtuur van onzen Koning, vereenigden zich hier mede, tot gelijke einden, twee kweekſcholen voor onderwijzers, in de noordelijke en zuidelijke Provincien opgerigt.

De

(*a*) Inſtructie der Schoolopzieners enz. Art. 4.

De vorming van jonge lieden tot onderwijzers, bij geschikte onderwijzers, werd tevens aanbevolen en aangemoedigd.

Bij deze en dergelijke middelen liet echter het Gouvernement het niet berusten. Een tweederlei onderzoek (het eerste bij hen, aan wien de zorg voor het onderwijs in iedere Provincie in het algemeen werd toevertrouwd, en het laatste voor hen, die dadelijk eenen onderwijzer zoeken) moet strekken, om de bekwaamheid van den kweekeling, in het algemeen, en in het bijzonder voor eene bepaalde school te leeren kennen. Het eerste plaatst hem in den onderwijzersstand, het laatste plaatst hem als dadelijk onderwijzer in eene zekere school. Doch hiervan heb ik mij vroeger breeder uitgelaten (a).

De vergelijkende examina, welke het tweede hier bedoeld onderzoek uitmaken, en die al mede bij de wet bepaald worden; moeten vooral strekken, om de *betrekkelijke meerdere geschiktheid voor eene bepaalde school* kenbaar te maken.

Bij dit alles heeft nog de wet bepaald, dat de bezitters der beide laagste rangen, van tijd tot tijd zouden opgewekt worden tot een vernieuwd examen, ter verkrijging van eenen hoogeren rang (b). Hier bij moet ik alleen nog voegen, dat er in het

(a) Vrijmoedige Brieven, II st. bl. 92 enz.

(b) Verordening op de examina Art. 22.

onderzoek ter verkrijging van de algemeene toelating, volgens de wet, speciaal gelet wordt op *den aanleg tot begrip van* en de *bekwaamheid en geoefendheid in het geven van onderwijs en de geschiktheid, om zijne kundigheden aan anderen mede te deelen* (*a*); terwijl er speciaal naar de *zedelijke en Godsdienstige denkbeelden en beginselen* (*b*) moet onderzocht worden, en aan de adspiranten *eenige vragen gedaan moeten worden omtrent het aanwenden van de grondbeginselen nopens het beloonen en straffen, en in het algemeen over de beste middelen, om niet alleen het verstand der kinderen te ontwikkelen en te beschaven, maar ook inzonderheid om hen op te leiden tot Christelijke deugdsbetrachting* (*c*).

Dit Mijnheer! zijn de voornaamste wetten en bepalingen door het Gouvernement verordend, ter vorming van bekwame niet alleen, maar vooral ook van geschikte onderwijzers. Ik geve die thans aan uw eigen oordeel over, en durve u gerustelijk vragen, of gij niet moet erkennen, dat dezelve de meest gepaste middelen aan de hand geven, om, zoo ver de vorming der onderwijzers betreft, het vastgesteld en in mijnen vorigen brief ontwikkeld hoofddoel van het onderwijs te bevorderen? Of deze verordeningen niet geschikt zijn en regtstreeks ten

(*a*) Verordeningen, Art. 1.

(*b*) Verordeningen, Art. 8.

(*c*) Verordeningen, Art. 7, 11.

ten doel hebben, om zoodanige onderwijzers aan te kweeken, die de kinderen niet leeren napraten, maar gelijk gij zelven wilt, *uit eigene oogen zien, opmerken nadenken* en hen vormen tot *christelijke zedelijke* en *godsdienstige* menschen?

Ja! maar, zegt gij welligt, „van hoe weinigen „geschiedt dit? en hoe velen zijn er, die zoo „averegts handelen, als ik in mijne bezwaren heb „aangewezen?" Ik ontken niet, dat dit hier en daar geschiedt. Ik heb dit zelve in de vroegere stukken mijner brieven met ernst aangewezen, en ik vinde nog, na alle oordeelvellingen over dezelve, geene reden om iets hiervan terug te nemen. Des niettegenstaande stem ik geheel niet met u in. De *zaak* zelve moet steeds van het *misbruik* onderscheiden, en de misbruikers geenszins met de daarstellers van eene waarlijk goede en nuttige inrigting in eenen rang geplaatst worden. Dit is echter uw geval, en ik vreeze, dat nog verscheidenen met u gelijk denken. Even daarom was ik verpligt uwe wijze van voorstellen regtstreeks tegen te spreken.

24 Decemb.
1823.   P.

ZEVENDE BRIEF.

MIJNHEER!

Gij zult, zoo veel billijkheidsgevoel schrijve ik u gaarne toe, bij de overweging van mijnen vo-

vorigen moeten erkennen, dat de middelen ter vorming van bekwame en geschikte onderwijzers, wijs en aan het doel beantwoordende gekozen zijn, en dat alzoo het Gouvernement, hetwelk dezelve verordende, en dat, hetwelk dezelve op nieuws sanctioneerde, inderdaad onzen lof en onze goedkeuring verdient, offchoon ik dan ook erkenne, dat de hier en daar zich ontwikkelende gebreken, welke ik vroeger aanwees, de nadere ontwikkeling, uitbreiding en toepassing dezer middelen noodzakelijk maken. Ik moet thans met u overgaan, tot de beschouwing

II. *der middelen, ter verbetering en meer doelmatige wijziging van het onderwijs zelve.*

Ik zal hierin kort kunnen zijn; want dezelve zijn reeds grootendeels in het vorige vervat, en in zoo ver moogt gij zelve over derzelver waarde oordeelen. Ik zou het hierbij kunnen laten; doch ik meen echter u hier in het bijzonder opmerkzaam te moeten maken op het volgende.

De Schoolopzieners zijn verpligt, om de scholen van hun distrikt gezet te bezoeken, het onderwijs daarin gegeven wordende, naauwkeurig gade te slaan, ten einde over de inrigting en manier van het onderwijs te kunnen oordeelen, als mede of de bepalingen der wet op het onderwijs naargekomen worden (*a*). De gezamenlijke Schoolopzieners in elke Provincie, vereenigen zich in de

(*a*) Instructie, Art. 5, 6.

de driemaal jaars gehouden wordende vergaderingen van de Provinciale kommissien van onderwijs, en deelen aldaar hunne ervaringen en opmerkingen mede. Aan deze kommissien van onderwijs, alzoo voorgelicht door de ervaring van ieder harer leden, is speciaal de zorg voor de bevordering en ontwikkeling van het onderwijs in iedere Provincie toevertrouwd. Uit hun midden begeeft zich jaarlijks één lid naar eene algemeene vergadering in *'s Hage* onder geleide van Z. E. den Minister voor het publiek onderwijs gehouden wordende. Hier wordt de ervaring van allen medegedeeld, vergeleken, gewikt, gewogen en daaruit aanleiding genomen tot het voordragen van meer algemeene of bijzondere wettelijke bepalingen, het onderwijs zoo wel als het schoolwezen betreffende, welke, bij het Algemeen of Provinciaal Gouvernement gearresteerd, door de respective kommissien en Schoolopzieners behooren in werking gebragt en naargekomen te worden, terwijl deze weerkerig alzoo voorgelicht door de ervaring in geheel het rijk verkregen, het resultaat van deze ervaring overbrengen in de scholen, ter betere en meer volkomene regeling en wijziging van het onderwijs en de vorming des volks; waardoor de meest wenschelijke eenheid, onder de meest mogelijke verscheidenheid, allerwege en bij allen kan heerschen.

Ik stem het gaarne toe, dat, hier in het te veel, en daar in het te weinig, hier en daar gezondigd wordt; ik houde het ook niet voor voor-

dee-

deelig, dat, om welke gewigtige reden ook, de jaarlijksche algemeene vergadering niet altijd gehouden wordt; doch ik moet al weder terug komen op hetgeen ik meermalen heb gezegd. Misbruiken en gebreken nemen het goede en doelmatige der zaak zelve niet weg, en offchoon gij die moogt afkeuren, zult gij het Gouvernement en deszelfs bedoelingen, ook in dezen moeten billijken.

Ik ga over tot eene andere bijzonderheid, en wil met u nagaan

III. de *middelen, verordend ter aanmoediging der onderwijzers*, welke aan hunne verpligtingen en aan de bedoelingen van het Gouvernement beantwoorden. Deze middelen ter aanmoediging van de onderwijzers verordend, hebben derzelver betrekking op de verbetering van hun bestaan en lot, op de verbetering der schoolgebouwen en de verzorging der noodige schoolmeubelen, op de aanmoediging van de verbetering van het onderwijs, en op de bescherming en ondersteuning, hun bij getrouwe pligtsvervulling toegezegd en verzekerd.

Het werd aan de Departementale Gemeentebesturen opgelegd (*a*), om het bestaan en lot van de onderwijzers te verbeteren. Hun werd aanbevolen het beramen en nemen van gepaste maatregelen ter zoodanige regeling van de inkomsten der onderwijzers, dat deze bij eene goede waarneming van hunnen post, daar in een toereikend bestaan vin-

(*a*) Art. 3 der wet vervat in de Publicatie van 3 April 1806.

vinden, en ter voorziening in het onafgebroken ſchoolgaan en ſchoolhouden (*a*). Bij deze Departementale ſchoolreglementen voor iedere Provincie, werden deze maatregelen nog nader ontwikkeld en bepaald. Aan de Schoolopzieneren werd het opgelegd (*b*) om de verbetering van de inkomſten der onderwijzers ernſtig ter harte te nemen, en deswege de noodige voordragten te doen aan de daartoe bevoegde Collegien en perſonen.

Even zoo werden er, ter verbetering van de ſchoolgebouwen gelijkſoortige maatregelen verordend (*c*) als mede ter voorziening in de noodige ſchoolmeubelen.

Wat er gedaan werd, ter aanmoediging van de verbetering van het onderwijs bij de onderwijzers, kan reeds uit het vorige zijn gebleken. Echter mag ik hierbij niet verzwijgen, dat het Gouvernement en de Departementale beſturen zich voorbehielden, om den bijzonderen ijver van onderwijzers meer bijzonder te erkennen en gaande te houden (*d*).

Eindelijk werd hun de noodige beſcherming en onderſteuning toegezegd en aangewezen in de kommisſien van onderwijs en de Schoolopzieners, regtſtreeks geroepen en verpligt, om hunne belangen voor te ſtaan en te bevorderen, in hunne voorſpraak te

---

(*a*) Art. 30 van het Reglement.

(*b*) Inſtruktie Art. 9.

(*c*) Inſtruktie Art. 9.

(*d*) Reglement Art. 31, zie ook het Huishoudelijke Schoolreglement.

te zijn ter plaatſe, waar zulks behoor. Hierdoor werden zij getrokken uit den verlatenen toeſtand, waarin zij voormaals leefden; ontheven aan het onbillijk oordeel van onbevoegden, en met moed en lust voor de verbetering van het onderwijs vervuld.

Ik mag het nu weder aan uw eigen oordeel overlaten, of deze middelen, beſtemd ter aanmoediging en onderſteuning der onderwijzers, bij eene getrouwe pligtsbetrachting, *op zich zelve beſchouwd* niet uwe geheele goedkeuring verdienen. Werpt gij mij tegen, dat dezelve *niet overal* tot dat einde geſtrekt hebben, gij zult weder uit mijne vorige brieven hebben kunnen zien, dat ook ik dit erkenne. Doch, terwijl men eensdeels daarvan het Gouvernement de ſchuld niet mag geven, zoo is het ook aan de andere zijde waar, dat er, ten dezen reeds veel is gedaan. Hierover echter moet ik handelen, wanneer ik vervolgens met u nog een oog ſla op de gevolgen, welke de huidige inrigtingen hadden.

Ik ga thans over tot de laatſte ſoort van middelen, welke beſtemd zijn ter daarſtelling van

IV. *een gepast en noodzakelijk opzigt over het onderwijs en de onderwijzers, beide.*

Den geheelen zamenhang van dit opzigt heb ik in het tweede ſtuk mijner brieven (*a*) genoegzaam ontwikkeld, en ik zou mij aan noodelooze omſlagtigheid ſchuldig maken, bij aldien ik het daargezegde hier weder herhaalde. Ik mag u verzoeken het

---

(*a*) Vrijmoedige brieven II St. bl. 117.

het daar geſtelde te lezen. Gij vindt er niets anders, dan hetgeen in de boven aangehaalde wetten en vooral in de daarin gevonden wordende Inſtructie voor de Kommisſie van Onderwijs en voor de Schoolopzieners duidelijk bepaald is. Ik moet echter den gang en den zamenhang van dit opzigt weder aan uw eigen onpartijdig oordeel overgeven, waarbij ik alleen de volgende bijzonderheden u ter overweging geve.

1. Het volksonderwijs is een *algemeen volksbelang*. Het Gouvernement moet dus niet alleen de noodige vastſtellingen voor hetzelve maken, maar ook het oppertoezigt en beſtuur over hetzelve uitoefenen. Wanneer gij nu den zamenhang van dit beſtuur en toezigt gadeſlaat, dan zult gij, meen ik, moeten erkennen, dat zulks hier het geval is.

2. Van wege het Gouvernement moeten de vereischte *perſonen* aangeſteld worden, *om dit toezigt uit te oefenen*. Gij ziet hier voor gezorgd, door de aanſtelling van Schoolopzieners en van plaatſelijke ſchoolkommisſien, in de grootere ſteden, als ook van de Provinciale ſchoolkommisſien, in iedere Provincie. Gij ziet ieder van deze perſonen en kollegien met de noodige voorſchriften voor hunne handelingen en werkzaamheden voorzien.

3. Gij ziet, gelijk ik ook reeds bij eene andere gelegenheid meen opgemerkt te hebben, in dezer voege dit opzigt ſtrekken, om, onder de meest mogelijke verſcheidenheid, de meest wenſchelijke

een-

eenheid te doen ontstaan, waardoor alzoo *de zorg voor het onderwijs* inderdaad eene *staatszorg* wordt.

4. Wanneer gij eindelijk de verpligtingen der Schoolopzieners overweegt, *zoo als dezelve bij hunne Instructie aangewezen werden*, dan zult gij moeten erkennen, dat zij in staat gesteld en verpligt werden, om het goede te stichten en het kwaad te weeren, en dat, gelijk het naar den aard van hunnen post vereischt werd, hun bij de wet en hunne Instructie de verpligting werd opgelegd, om de tusschenkomst in te roepen van die admininistrative Kollegien, aan wien dit eigenaardig toebehoorde (*a*).

Inderdaad, ook in dezen gang van zaken kunnen wij, hoezeer wij dan ook over ingeslopene gebreken klagen, en ter weering derzelve gaarne nadere ontwikkeling en toepassing zagen, met reden niets berispen.

Ik eindige hier dezen. Eene breedvoerige ontwikkeling der middelen, ter bereiking van het voorgestelde doel kon overtollig geacht worden. De wetten op het lager onderwijs zijn overal, en vooral in de *Bijdragen voor het lager schoolwezen en onderwijs* te vinden. De vergelijking derzelve met mijne korte opgave kan u doen zien, in hoever ik getrouw ben geweest, en u tevens zonder eenige moeite doen aanvullen, wat ik slechts even heb aangestipt,

17 Decemb. 1823. P.

ACHT.

(*a*) Art. 12 der wet. Art. 6 en 9 der Instructie.

ACHTSTE BRIEF.

MIJNHEER!

Ik heb dusver het doel en de middelen der schoolverbetering met u beschouwd. De vraag moet nu zijn naar de *gevolgen*, welke dezelve gehad hebben. Hierbij echter behooren wij wel te onderscheiden datgene, wat wij als *onmiddelijk gevolg onzer Nederlandsche schoolinrigtingen*, en wat wij als *misbruik*, door dezen of genen, onder den schijn van schoolverbetering te wege gebragt, te beschouwen hebben. Dit onderzoek zelve zal ons in staat stellen, om over de ontwikkeling te oordeelen, welke er aan de huidige schoolverordeningen gegeven is. De vraag is dus deze:

Wordt het hoofddoel van het Gouvernement, de ontwikkeling van de zielsvermogens der jeugd en hunne opleiding tot alle maatschappelijke en christelijke deugden, onder het aanleeren der noodige kundigheden, in de Nederlandsche scholen bereikt?

Zie ik de afdeeling van uw boek, welke hier over handelt in, dan moet ik gelooven, dat het bij u vast staat, dat zulks nergens geschiedt. Raadplegen wij nogtans de ervaring, dan zullen wij, naar billijkheid oordeelende, erkennen moeten, dat er allerwege een aantal scholen, hier in meerder, daar in minder getal, gevonden wordt, waarin het voorgestelde doel niet uit het oog verloren wordt. Ik zou mij hierbij op het-

hetgeen gij van de inrigting van vele scholen, in de bijdragen voor het schoolwezen, gedurende meer dan twintig jaren, vermeld vindt, kunnen beroepen. Ik durf u verzoeken die te raadplegen. Werp vrij al den noodeloozen ophef, waarmede gij beuzelachtige of weinig beteekenende verbeteringen en inrigtingen aangekondigd ziet, weg. Stel alle algemeene betuigingen omtrent den trap en de mate van verbetering hier en daar ter zijde. Bepaal u alleen tot welontwikkelde en met oordeel voorgedragene *daadzaken*, en er is bij mij geen twijfel, of gij zult veel aantreffen, hetwelk gij, in den geest en het doel van het Gouvernement, als *ware* en *gegronde verbetering* erkennen moet. Ik wil hiermede geenszins beweeren, dat gij ook niet veel zult aantreffen, (waaronder ik nagenoeg alle met velen ophef aangekondigde schoolexamina en prijsuitdeelingen rangschik), hetwelk de proef niet kan doorstaan, en geenszins onder de verbeteringen, maar veeleer onder de gebreken en misbruiken, is te rangschikken. Ik heb Mijnheer! de gelegenheid gehad, om de scholen van vroegeren stempel te leeren kennen. Ik heb tevens de gelegenheid gehad vele scholen in dezen tijd, in verschillende Provincien, waar te nemen. Ik meen eenige bevoegdheid te hebben, om te vergelijken en te oordeelen. Ik schrijf mij tevens onpartijdigheid genoeg toe, om naar de kennis, welke ik heb, naar waarheid te oordeelen. Mijne vorige brieven hebben u ook kunnen doen zien, dat ik, met den meesten warmen ijver voor

 de

de schoolverbetering, geenszins blind ben voor de nog bestaande gebreken, en gaarne erkenne, dat er nog veel kaf onder het koren schuilt. Doch ik ben hier tevens verpligt, om met dezelfde waarheidsliefde en inzigten te zeggen, dat ik, in verschillende oorden, tevens een veeltal welgevormde scholen ken, waarin, met wegwerping van allen ballast van noodelooze schijngeleerdheid, onder het aanleeren van gepaste en noodige kundigheden, aan de jeugd waarlijk vroome zin jegens God en hunnen naasten, met een hart vol liefde, ingeboezemd wordt.

Laat ons, met een oog op het voorgestelde doel der schoolverbetering, onze aandacht vestigen op de in werking brenging der *middelen*, door welke men dit doel heeft trachten te bereiken; dan zullen wij, gelijk wij vroeger de *gepastheid* dier middelen moesten erkennen, ook nu moeten toestaan, dat, (over hoe veel er dan ook ten aanzien van velen, die hier rekenschap aan het Gouvernement verschuldigd zijn, te klagen moge vallen,) deze middelen nogthans op vele plaatsen met wijsheid en ten meesten nutte, toegepast en ontwikkeld zijn geworden. Ik wil u kortelijk eenige daadzaken vermelden.

Vele *schoolopzieners* verzamelen van tijd tot tijd, vooral jonge onderwijzers, bij zich, hen onderhoudende over hunnen gewigtigen post, en hen daarvoor meer en meer vormende. Dit is een wezenlijk gewin.

Gij zaagt, over de geheele oppervlakte van ons

rijk.

rijk, *onderwijzers gezelschappen* opgerigt, waarin zich verre de meeste onderwijzers vereenigden. Het doel derzelve is, om zich daarin voor hunnen gewigtigen post en derzelver rigtige uitoefening, al meer en meer, bekwaam te maken. Ik erken gaarne, dat vele derzelve van dit doel zijn afgeweken, door zich, hetwelk in den eersten aanvang, behoefte was, te veel of ook alleen met wetenschappelijke oefeningen bezig te houden. Dit alles is misbruik, hetwelk niet is goed te keuren; doch er worden ook tevens vele andere, die eene gunstige strekking verkregen hebben, gevonden, en de oprigting zelve van zoo vele vereenigingen, die, onder goed geleide, ligtelijk nader tot hun doel zijn terug te brengen, moet altijd als iets goeds beschouwd worden.

De *examina* hebben een veeltal ongeschikte onderwijzers, die uit heerschzucht, eigenbelang of uit welke oorzaken ook, anders welligt hier en daar zouden ingedrongen zijn, buiten de scholen geweerd. Het getal der geëxamineerden staat welligt thans tot dat der vroegere of niet geëxamineerden, en over het geheel onwetenden, als 5 of 6 tot 8. Offchoon er, nu ook ten dezen, gebreken overblijven, waarover te klagen valt, zoo is het echter, zonder de grootste partijdigheid, niet te ontkennen, dat hierdoor de kennis van, en het inzigt in eene doelmatige vorming der jeugd zeer veel toegenomen, en allerwege verspreid is geworden.

Ik vraag u verder, of gij niet moet toegeven, dat

dat het aanwezen en de bestemming der Schoolopzieners; hun tijdelijk onverwacht komen in de scholen, en zien van het schoolwerk, al gaat zulks ook niet altijd geregeld en met vele gebreken hier en daar gepaard, echter, uit deszelfs aard zelve, gunstige gevolgen hebben moet? En in der daad heeft het die gehad. De tragelijk arbeidende moge dan eens zich daarmede troosten, dat hij nu welligt een half jaar of jaar van een schoolbezoek bevrijd zij, het kan hem echter nooit onverschillig zijn, zoo men zijne school en het onderwijs in verwarden toestand heeft aangetroffen, evenmin als de minder of meer ernstige teregtwijzingen, die hij deswege ontving. Ook kan hij zich, daar het bezoeken der scholen aan geene vaste tijden verbonden is, voor de komst des Schoolopzieners geen oogenblik veilig rekenen. Wij behoeven weinige menschenkennis te bezitten, om te beoordeelen, welken invloed dit op het onderwijs moet hebben.

Wilde ik uwe aandacht bepalen bij de vergaderingen van de kommissien van onderwijs, ik zou u kunnen wijzen op een aantal nuttige provinciale bepalingen, het schoolwezen en onderwijs betreffende, welke aldaar overwogen en aan de daartoe bevoegde authoriteit voorgedragen en vervolgens in werking zijn gebragt. Ik zou u kunnen zeggen, dat men het aan deze vergaderingen heeft dank te weten, dat een aantal diep onwetende, ongeschikte onderwijzers van den ouden stempel op pensioen gesteld, of, voor zoo veel

zij

zij tevens zedeloos waren, buiten de ſchool zijn geplaatst, en dat anderen van gelijke zedeloosheid nog van tijd tot tijd geweerd worden. Soortgelijke voordeelen zou ik van vroegere jaarlijkſche algemeene vergaderingen van afgevaardigden uit de kommisſien van onderwijs, kunnen aangeven. Ik gelove echter mij hiervan te mogen onthouden.

Even zoo min zijn de middelen ter *aanmoediging der onderwijzers* zonder gevolg gebleven. Vele *ſchoolgebouwen* zijn verbeterd en doelmatig ingerigt. Het getal der goede is veel grooter, dan dat der ſlechte geworden, terwijl nog voor eenige jaren het tegendeel plaats had. In ſommige oorden zijn dezelve nagenoeg allen verbeterd. In den oord, waarin ik leve, vindt men zeker acht goede en doelmatige ſchoolgebouwen, tegen een ondoelmatig, terwijl voor twintig jaren geen goed locaal aanwezig was. Het hoogst armoedig beſtaan van vele onderwijzers is verbeterd, en velen zijn in ſtaat geſteld, om zich, uitſluitender wijze, aan hunnen post te wijden. In verſchillende oorden zijn ſchoolfondſen opgerigt, geſchikt om het geregeld ſchoolgaan en ſchoolhouden en het onafhankelijk beſtaan der onderwijzers te verzekeren. In den oord, waarin ik verkeer, wordt zeker aan ongeveer 80 onderwijzers, thans vijftien duizend gulden meer uitbetaald voor *tractement*, dan voor twintig jaren. Bovendien werd, in verſchillende Provincien, gezorgd voor de in werkingbrenging van *Weduwefondſen* voor de weduwen van onder-

wij-

wijzers, welke daardoor, te midden van werkzame en moeijelijke ambtsverrigtingen, ontheven worden van regtmatigen en nederdrukkenden kommer voor hunne echtgenooten en kinderen. Voeg nu eindelijk hier bij de aanmoediging, welke de onderwijzers bezitten in de bewustheid, dat zij, bij alle hunne pogingen, geruggesteund en tegen aanvallen van onwetende en woelzieke menschen beschermd worden, waarvan de voorbeelden te veel en tevens te bijzonder zijn, om dezelve hier nader te vermelden; doch waarvan het in weinige schooldistricten aan de noodige voorbeelden ontbreken zal. Alle deze aanmoedigingen nu kunnen gewis niets anders te wege brengen, dan den ijver der onderwijzers gaande te houden, en alzoo gunstig te werken op de verbetering van het onderwijs zelve. Gaan nu deze of gene in hunnen ijver te ver, of dwalen zij van den regten weg af, wel nu, laat ons en anderen met vrijmoedigheid en bescheidenheid de gebreken aanwijzen, zonder dezelve, uit kleingeestige vrees, te bewimpelen, maar ook tevens zonder het oog te sluiten voor het bestaande goede.

Ik heb dit goede niet boven mate uitgemeten. Ik heb niet, met dwazen ophef, gesproken van bijzonderheden, welke in uw en anderer oog den toets niet zouden kunnen doorstaan. Ik heb slechts eenige hoofdzaken, *op daadzaken gegrond*, medegedeeld. Ik had u de bronnen, waaruit ik putte, de wetten, waarop ik mij grondde, en de daadzaken, welke ik bedoelde, meer en meer na-

der

der kunnen aanwijzen. Ik heb dit slechts zelden gedaan. Doch, trekt gij mijne getrouwheid in twijfel, ik ben bereid tot nadere aanwijzingen, die, hetgeen ik beweerde, verder boven alle bedenking zullen stellen.

Indien gij echter, (en zoo veel aanspraak make ik op uw geloof, daar ik, hoezeer met ijver de zaak der schoolverbetering voorstaande, echter getoond heb geenszins blind voor bestaande gebreken te zijn) het door mij aangevoerde *als werkelijk en onmiddelijk gevolg der bestaande schoolinrigtingen* erkent, dan zullen de gebreken, waarvan gij bespeurd hebt, dat men zich hier en daar mag schuldig maken, u niet mogen weerhouden, om, terwijl gij deze maakt, de bedoelingen en pogingen van het Gouvernement, ook in derzelver gevolgen te huldigen. Gij zalt alsdan edelmoedig genoeg moeten zijn, om te erkennen, dat gij te onbepaald, en daardoor te gewaagd en te onbillijk van de zaak der schoolverbetering hebt gesproken, en, het verkeerde onmatig vergrootende en het goede voorbij ziende, even daardoor den schijn op u hebt geladen, dat gij, zonder genoegzame kennis van zaken en zonder genoegzame onpartijdigheid, gesproken hebt.

Mijne vordering kan eenigzins gestreng schijnen. In het oog van den regtschapenen man is dezelve dit echter niet. Met zoo velen ijver, als hij uitkomt voor de waarheid, met even zoo vele opregtheid wil hij ook zijne misslagen en dwalingen,

gen, al begint hij dezelve omtrent den geringſten mensch, (en hoe veel te meer omtrent het Gouvernement, hetwelk hem beſtuurt?) gaarne erkennen. Dit rekent hij zich aan de waarheid, aan zijne medemenſchen, en aan zich zelven verſchuldigd. Dit ook verwacht ik daarom van u. Hebt gij echter nog tegenbedenkingen en zwarigheden, deel dezelve openlijk mede. Ik ben bereid, u, op dezelfde wijze en niets dan de waarheidzoekende, toe te ſtemmen of tegen te ſpreken.

Welligt echter twijfelt gij aan de *noodzakelijkheid der ſchoolverbetering zelve*, en acht gij onze hedendaagſche ſchoolinrigtingen immers voor overtollig, dewijl gij van het vroeger gegeven lager onderwijs u te gunſtige en hooge gedachten hebt gevormd. Ik meen zulks althans te mogen vooronderſtellen. In dat geval is u deze dwaling beter, dan den Heer BILDERDIJK, te vergeven. Gij hebt het lager onderwijs van vorige dagen nooit anders dan uit berigten en beſchrijvingen leeren kennen. BILDERDIJK heeft vermoedelijk hetzelve zelf ontvangen, en bijkans eene halve eeuw lang, dat, in al deszelfs gebreken, kunnen leeren kennen. Op hem beroepe ik mij daarom. Hij trede, zoo hij kan, als voorſpraak van hetzelve op. Ik voor mij, die hetzelve meer van nabij leerde kennen, ſchroome niet, om openlijk te verklaren, dat het geestdoodende, louter werktuigelijk onderwijs, hetwelk, onder het geſtadig gebruik van ſtok en plak, op zeer weinig uitzonderingen na, allerwege gegeven werd, geenſints

zins geschikt was, om dien vromen christelijken zin; dat uit eigene oogen *zien*, *opmerken*, *nadenken* en *oordeelen*, hetwelk gij teregt vordert, aan de jeugd mede te deelen. En inderdaad, men moet de alzoo onderwezenen, *voor zoo ver zij geen ander onderwijs of vorming ooit genoten hebben*, leeren kennen, om uit hunne ruwheid, uit hunne onvatbaarheid, uit hunne ongevoeligheid omtrent alles, wat niet tot hunne eerste en onmiddelijke behoeften betrekking had, te besluiten tot den diep vervallenen staat van het voormalig onderwijs. Ik schroom niet er even bepaald bij te voegen, dat in alle plaatsen en scholen, waar het onderwijs zich, sedert eenen genoegzamen tijd, naar de ontwikkelde bedoelingen van het Gouvernement, geregeld heeft (want dat er geheel geene scholen meer gevonden moeten worden, waarin men daaraan niet beantwoordt, zult gij zeker niet vorderen,) bij de kinderen eene meerdere vatbaarheid van verstand en gemakkelijkheid, om het onbekende te leeren begrijpen, gevonden wordt. Ik moet er bijvoegen, dat ik verschillende plaatsen ken, waar meer beschaafdheid, welwillendheid en vredelievendheid begint te heerschen, terwijl diezelfde plaatsen nog voor twintig en meer jaren van twisten, vechterijen en wat niet al (het gevolg van vorige liefdelooze behandeling en opvoeding in huizen en scholen,) overvloeiden.

En, zijn dit de aanvankelijke vruchten van de schoolverbetering, daar, waar men op den oor-

 spron-

spronkelijken stam geene wilde loten heeft geënt — wie, is er dan, die de zaak zelve niet zoo wel noodzakelijk als nuttig moet achten; en wie, die zich daarentegen het vorig onderwijs, zoo als dit werkelijk, met zeer weinige uitzonderingen, allerwege was, brengt voor den geest, vindt dan geene redenen, om, hoe dan ook anders zijne denkwijze in het godsdienstige en staatkundige zijn moge, zich hartelijk te verheugen, dat bij al den onspoed der tijden, een volksbelang is en wordt bevorderd, waarvan, naast God en onder Zijnen zegen, het belang der Maatschappij en de zedelijkheid en godsdienstigheid der Natie afhangt. Ik zou hier de gelegenheid en de roeping vinden, om u, zoowel den beklagenswaardigen toestand van het vorig onderwijs als de daaruit geborene noodzakelijkheid der schoolverbetering, breeder voor te stellen. Doch zulks is vóór mij meer opzettelijk geschied in eene, door den schoolopziener VISSER, wiens werken ik reeds meermalen heb aangehaald, in het jaar 1810 bij de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, bekroonde Prijsverhandeling *over het wijze en weldadige der tegenwoordige Schoolverordeningen*, welker lezing, hoezeer dezelve eigenlijk ter overtuiging van den gemeenen man moet strekken, ik u echter verzoeke, daar dezelve opzettelijk dit onderwerp behandelt, en de daarin vermelde daadzaken door ieder overwogen kunnen worden.

Hier

Hiermede geve ik mijne opmerkingen aan uw oordeel en aan dat van allen over, die met u eenstemmig denken. De vorming van het opkomend geslacht, is eene zaak van de uiterste aangelegenheid, niet alleen voor de welvaart der aardsche rijken, maar vooral ook voor den bloei van het zedelijk Godsrijk. Zij kan dus ook niet te streng en te naauwkeurig van verschillende zijden beschouwd en getoetst worden. Gij hebt uit deze en uit mijne vorige brieven gezien, hoe ik denke. Ik ben mij bewust, dat ik de zaken, niet de personen, beoordeele, en nimmer de zaken, *om de personen*, veroordeele. Ik vertrouw van u hetzelfde. Ik ben bereid tot nader en gestreng onderzoek, wanneer hetzelve met in achtneming daarvan en met liefde geschiedt. Ik meen in deze brieven, daarvan het bewijs gegeven te hebben, en is er, mijnes ondanks, aan mijne pen eenige scherpe of naar bitterheid zweemende uitdrukking ontglipt, vergeef mij dezelve, gelijk ik dezelve u zal vergeven, en geloof dat die geenszins uit mijn hart voortvloeide, zoo als ik ook uw hart niet zal verdenken. Zoo alleen kan de waarheid gezocht en gevonden worden. Uw antwoord blijve ik nogtans verzoeken. Gij zijt dit aan het belang der zaak; aan de waarheid; aan een aantal waarlijk achtingwaardige voorstanders der schoolverbetering, en aan het

Gou-

Gouvernement verschuldigd. Heb ik u kunnen overtuigen, het zij geheel of ten deele, gij zult edelmoedig genoeg zijn, om dit openlijk te erkennen. Uw stilzwijgen zelve zou ik voor erkentenis moeten houden. Blijft gij geheel of ten deele van mij verschillen, voer hiervoor uwe gronden aan, ik zal u met denzelfden geest der liefde en der waarheid antwoorden. Overtuigt gij mij in het een of ander opzigt, welnu, ik wil dan der waarheid wijken. Dit ééne verzoek ik, dat gij de zaak van het misbruik; de bedoelingen en pogingen van het Gouvernement van de dwalingen van individuen, onderscheidt.

Ik stel belang, een zeer groot belang in de goede regeling van het volksonderwijs. Dit deed mij vroeger, ingeslopene gebreken, zonder schroom en met ernst, aantasten. Men oordeelde, dat ik ongerijmd en verraderlijk handelde; daar ik alzoo u en anderen de wapenen tegen de goede zaak in de handen gaf. Bekrompenheid van geest en liefde, niet voor de waarheid, maar voor zijne begrippen, kan alleen zoo denken. Die zelfde belangstelling echter, deed mij ook nu u tegenspreken, en ter uwer overtuiging en die van hen, die anders denken, de voordeelige zijde der schoolverbetering, afgescheiden van insluipende misbruiken, voorstellen. Er is gewis nog veel daar te stellen, te wijzigen, te verhelpen, weg te nemen. Er is menige onvruchtbare loot op den edelsten boom opgeschoten. Er is veel, hetwelk nog ontwikkeld moet worden. Dit

aan

aan te wijzen en te verhelpen, is pligt voor ieder menschenvriend. Daarom alles te verwerpen, zou eenen bekrompenen en door vooroordeelen geboeiden geest verraden. Vroeger wees ik naar mijne innigste overtuiging de gebreken aan. Thans zocht ik de eer onzer schoolinrigtingen zelve bij u in eenige bijzonderheden te handhaven. De aanwijzing van hetgeen ontwikkeld en gewijzigd behoort te worden, naar mijne wijze van zien, behoort hier niet. Welligt geeft uw antwoord zelve mij daartoe aanleiding.

Ik had, gelijk gij, uit mijnen eersten brief, zult gezien hebben, eenigermate het voornemen, om ook andere gedeelten van uw boek te behandelen. Ik zie echter van dit voornemen thans af. Het onderhavig onderwerp staat op zich zelven; is van genoegzaam belang, en gaat mij het eerste aan het hart. Had ik mijn voornemen vervuld, ik zou in velen van u verschild, in sommige opzigten uwe gevoelens bepaald en gewijzigd, en in enkele met u eenstemmig gedacht hebben.

Ontvang de verzekering van mijn geloof aan uwe gezindheden en aan uwen ijver voor hetgeen in uwe oogen waar en goed is.

30 December
1823.

PHILOPAEDUS.

Bij den Uitgever dezes, D. H. VAN DER SCHEER, *te* Koevorden, *zijn de volgende nieuwe werken gedrukt en te bekomen:*

AMSHOFF, Godsdienstleer naar den Bijbel *f* : – 3 – :

——— *verkort* . . . . *f* : – 2 – :

VAN WIJK ROELANDSZ., Aardrijkskundige Tafels van het Koningrijk der Nederlanden, No. 1 en 2, compl. *f* : – 11 – :

BERNGES, Geographische Tafel van Europa. *f* : – 3 – :

LUTHER, of de Kerkhervorming. Een Leesboek voor de Jeugd. . . . . *f* : – 3 – 8

OOSTKAMP, Aardrijkskundig Schoolboek van de Provincie *Drenthe*, in leeslesjes, voor de Jeugd, met een in het koper gebragt Landkaartje. . . *f* : – 6 – :

SCHLEZ, de Kindervriend, 2e *druk*. . *f* : – 4 – :

KOTSEBUE, Ontdekkingsreis in de Zuidzee en naar de Behringstraat, gedaan in de jaren 1815—1818, voor de Jeugd, bewerkt door C. HILDEBRANDT, en met eenige veranderingen in het Nederd. overgebragt door J. VAN WIJK ROELANDSZ., 2 deelen *met portraiten*. . . . . *f* 2 – 14 – :

